

of de geschiedenis van de gezondheidszorg, het onderwijs, de visverwerking en de scheepsbouw tussen 1890-1920.

uit: Waar geluk

Land'ke eenvoud, kleine woning.
Stil geluk, bescheiden deel.
Gij maakt rijker dan een koning.
Had hij schatten groot en veel.

Pauline Lantinga

Ingezonden stukken

't was allemaal 't gevolg van een ingezonden vraag door iemand over de plaatselijke belastingen in "de Monnikendammer" van zaterdag 20 mei 1893.

Hij deed dit onder 't pseudoniem 'Een Monnikendammer burger' (dat kon toen nog) en schreef:

"Over 't algemeen hoort men de mensen beweren, dat de belasting in onze gemeente buitengewoon hoog is en we tot de hoogstaangeslagen in den lande behoren.

Daarentegen hoor ik anderen verkondigen, dat dit niet waar is en we in vergelijking met andere gemeenten juist weinig betalen, omdat de hoofdelijke omslag zo laag is.

Ik bedoel niet of A te veel en B te weinig betaalt, hierin vertrouw ik te zeer op de billijkheid en rechtvaardigheid der raadsleden, maar ik bedoel of we per hoofd zoveel meer betalen dan in andere gemeenten.

Onze hoofdelijk omslag bedraagt *f* 9.500,- (zie bijlage III) en laten we aannemen dat we ongeveer 2900 inwoners hebben, dan betaalt men per hoofd dus ongeveer *f* 3,28.

Ik vertrouw dat op dit schrijven een goed antwoord zal worden gegeven.

Door te verkondigen dat men hier zoveel moet opbrengen wordt een ieder, die zich hier zou willen vestigen afgeschrikt.

Op 24 mei 1893 reageert iemand die zich "een vriend van recht en billijkheid" noemt.

Hij schrijft:

De opmerkingen van 'een Monnikendammer burger' zijn helaas maar al te waar. De belastingen zijn hier verschrikkelijk hoog.

Op de hoofdsom der personele belasting wordt door de gemeente 100 opcenten geheven, (dat is een percentsgewijze verhoging, dus verdubbeling) daarbij komen 20 opcenten voor het rijk en 4 voor de provincie.

De meeste mensen, die deze belasting betalen bij de rijksontvanger denken dat de hoofdsom voor het rijk is; dat is echter niet het geval, 80 % is voor de gemeente en 20 % voor het rijk.

Iemand die in de personele belasting wordt aangeslagen voor *f* 10,- krijgt een toeslag voor de gemeente van *f* 10,- voor het rijk *f* 2,- en voor de provincie van *f* 0,30. Hij moet dus betalen *f* 22,30 en daarvan ontvangt de gemeente *f* 18,- het rijk *f* 4,- en de provincie *f* 0,30

Nu het antwoord op uw vraag hoe het in andere gemeenten is gesteld met de opcenten. In de provincie Noordholland wordt dor 24 gemeenten deze opcenten niet geheven (daaronder behoort de naburige gemeente Katwoude), terwijl in slechts 4 gemeenten de hoofdelijke omslag hoger is dan te Monnickendam.

Van de omliggende gemeenten is de heffing als volgt: Purmerend 30 opcenten, Broek in Waterland 50, IJpendam 50, Edam 80, terwijl in de gehele provincie alleen te Monnickendam en Westzaan 100 opcenten geheven worden.

Van genoemde 6 gemeenten wordt te Edam het meest aan hoofdelijke omslag betaald en dan volgt Monnickendam.

Deze opgave is ontleend aan het jaarboekje voor de provincie Noordholland.

Jaren geleden werden slechts 7 procenten geheven, maar werd tevens belasting geheven op 'voorwerpen van verbruik'.

Toen laatstgenoemde belasting werd afgeschaft moesten die inkomsten op andere wijze gevonden worden en daardoor werden de procenten op de personele belasting gaandeweg hoger.

Genoemde schrijver durft te beweren, dat ondanks de lage belastingen van eerder, alles goed in orde werd gehouden en de gemeente bloeiender was dan thans (1893).

Hij vervolgt: "We misten weliswaar de voordelen van de verbeterde waterwegen en ook de tram; doch er was ool geen schuld van *f* 26.000,-.

Tijdens het bestuur van de heer van der Zee (hij verwijst naar de Noord-Hollander van 5 juli 1884 waar deze burgemeester z.g. 'een energieke persoonlijkheid genoemd werd) werd deze lening gesloten.

Volgens datzelfde artikel in de Noord-Hollander werden vele goede dingen tijdens het beheer van deze 'energieke' man tot stand gebracht en nog eens geresumeerd (opgesomd) als volgt: 1. vaarverbetering, 2. schoolbouw, 3. reorganisatie brandwezen, 4. het in orde brengen van het archief, 5. reorganisatie van de nachtwacht, 6. uitgraven van de binnenhaven en uitdieping van de vaart, 7. verandering van het ondersteuningsfonds in een goed ziekenfonds, 8. herstel van het carillon en 9. plaatsing van nieuwe boeien in de voorhaven enz. enz.

De gelden hiervoor waren geleend van een paar stadsgenoten tegen een rente van $4\frac{1}{2}\%$ (van stadsgenoten zou men eerder verwacht hebben $3\frac{1}{2}\%$). Toen onlangs door een van de raadsleden werd opgemerkt, dat die renten wel wat hoog was, werd voorgesteld die lening te converteren (om te zetten in een andere lening) tegen een lager rentepercentage van 4%. Deze lening was inmiddels door aflossing in 5 jaren gedaald tot *f* 21.000,-, doch men besloot mede voor de aanschaf van een regenwatersbak deze te verhogen tot

f 24.000,-.

Tevens werd bij meerderheid van stemmen besloten gedurende 25 jaren jaar-lijks *f* 450,- aan de N.H. Trammaatschappij te subsidiëren.

De laatste bekende jaarlijkse uitgave voor onderwijs is ruim *f* 9.000,- (de schrijver blijkt goed op de hoogte, want aan salarissen werd *f* 7.175, aan onderhoud gebouwen *f* 290,- aan schoolmeubelen, behoeften, verwarming en verlichting *f* 837,- aan bewaar-, muziek- en zangscholen *f* 736,-, kosten tekenschool *f* 394,- uitgegeven dus totaal *f* 9.432). Dit is bijna de gehele hoofdelijke omslag !

Zo ontvangt de Jan Nieuwenhuizenschool sinds 1890 bij wijze van proef

f 500,- i.p.v. *f* 300,- normaal aan jaarlijkse subsidie.

De school voor meer uitgebreid lager onderwijs geraamd op *f* 1.500,- kosten per jaar leverde in 1891 *f* 120,- aan schoolgelden. Het tekort voor de gemeente van *f* 1.380,- kan feitelijk beschouwd worden als een bedeling aan personen die niet in de minste behoefte daaraan hebben, want kinderen van behoeftigen bezoeken die school niet.

Er zijn ook in 't openbaar onderwijs hier twee onderwijzers meer den volgens de wet nodig is. Bij voorkomende vacatures zou men deze zeker niet moeten vervullen.

Van de schuld die de gemeente thans heeft kan men voorlopig zo maar niet afkomen, doch met een zuinig beheer kan veel bereikt worden".

Op zaterdag 3 juni 1893 komt hierop een ingezonden antwoord van een meneer die met 'in de kijker' ondertekent.

Punt voor punt bespreken zal hij niet doen, omdat men waarlijk een lid van de raad mag zijn om alles of tenminste wat op 't gebied van de belasting voorvalt, te weten.

Ik zal dus slechts enkele grepen doen, opdat het publiek van sommige zaken

geen scheve voorstelling krijgt' schrijft hij en vervolgt:

"Eerstens schijnt 'de vriend van recht en billijkheid' het niet eens te zijn met de benaming van de heer van der Zee als "energieke persoonlijkheid" ondanks de opsomming van de verschillende verbeteringen die onder zijn bestuur werden aangebracht. Energiek betekent "krachtig, flink, sterk", Wie zal ontkennen, dat de heer van der Zee dat was ?

Wanneer men die verbeteringen stuk voor stuk nagaat, moet men toch onwillekeurig tot de conclusie komen, dat het onder het bestuur van zijn voorganger 'een afgeleefde grijsaard', een ware rommel moet zijn geweest.

Is die vaarverbetering niet direct oorzaak geweest van de betere communicatie met Amsterdam ?

Was de schoolbouw niet hard nodig en een verantwoording van een stadsbestuur ?

Was reorganisatie van het brandwezen niet zeer noodzakelijk ? Wie herinnert zich niet de dronkemansbende van voorheen ?

Was 't niet verschrikkelijk dat het archief zo'n rommel bleek te zijn en hierin orde te brengen hoogst noodzakelijk was ?

Vervolgens de nachtwacht. Verbeeldt u, het waren zulke slapers, dat men voor de grap de gehele wacht slapende ontwapende en daarna opsloot zonder dat ze gestoord werden in hun rust.

Wat het herstel van het carillon betreft, heeft de heer van der Zee de gehele burgerij een dienst bewezen.

Al deze verbeteringen doen sterk vermoeden, dat de oorzaak van de armoede van tegenwoordig het gevolg is van de verwaarlozing van vroeger, immers de bevoorrechte families noemen die tijd nog 'de vette jaren'.

"bloeiender dan thans" zegt de vriend van recht en billijkheid, maar dan alleen voor enkele uitverkorenen.

Honderd jaren geleden

Ingezonden stukken uit een krant van 1893, negen jaren nadat burgemeester van der Zee uit Monnickendam vertrokken was, vertellen ons wat er leefde in die stad en dat slechts weinigen in staat waren verandering te brengen in de structurele armoede.

De opvolger van burgemeester van der Zee de heer J. Lamsison van Heenvliet (1884-1891) was alweer verdwenen.

'Van Heenvliet' had hij kennelijk zelf aan zijn naam en handtekening toegevoegd want in het bevolkingsregister stond hij ingeschreven als Jacobus Magdalenus Lamaison geboren 26 april 1856 te Heenvliet. Hij was ongehuwd en logeerde de laatste jaren van zijn ambtsperiode in "de Post hoorn".

De man kreeg zijn benoeming op 29-7-1884 en kwam in een gespreid bedje van zijn ondernemende voorganger.

Hij voelde zich niet geroepen krachtig op te treden in de raadsvergadering, waar de meningen over het beleid nogal verdeeld waren.

In zijn eerste jaarrapport van 4 maart 1895 maakte hij de fout door als voornaamste opmerking te moeten vermelden, dat de verdraagzaamheid van voorheen tussen de leden van de diverse kerkgenootschappen wezenlijk heeft geleden door de oprichting van "een school met de bijbel", waar helaas zelfs kinderen van partij haat op godsdienstig gebied wordt ingeprent.

In anti-revolutionaire kring is hem dat niet in dank afgenomen.

Op 11 februari 1890 komt een bericht binnen van het provinciaal bestuur te Haarlem dat burgemeester Lamaison, toen hij in Den Haag was, een ongeval is overkomen ten gevolge waarvan hij in het stedelijk ziekenhuis aldaar ter verpleging is opgenomen.

In juni van dat jaar is hij weer terug, doch een jaar later wordt hij op eigen verzoek eervol ontslagen en vertrekt op 24 augustus 1891 naar Diepenveen (bij Deventer).

Hendrik van Aken geboren 29 september 1839 te Gorinchem, ook ongehuwd, komt op 14 september 1891 uit Schermerhorn en hij was 't die 100 jaren geleden de raadsvergadering moest voorzitten als burgemeester.

"De Monnikendammer" schreef op 22 juli 1893 'Wij geloven niet dat de geschiedenis van Monnickendam gewag kan maken van een feller verkiezingsstrijd dan die gehouden is op 18 juli 1893'. (De samenstelling van de raad vindt u in bijlage I).

Het onderwijs

In 1883 werd "de school met de bijbel" gesticht. Op 4 mei werd vergunning gegeven tot de bouw op de Oudezijdsburgwal kadnr A 1478 (ex 1454, ex 161 a,b,en c) achter het rusthuis van de Ned. Hervormde gemeente op de Kerkstraat (huidig huisnr 33)

Op 3 februari 1882 schreef burgemeester van der Zee in zijn jaarverslag over 1881' De voor deze zaak ijverende predikant de Bruijn heeft vorig jaar reeds pogingen in het werk

gesteld een 'sekte' school te doen verrijzen.

De pogingen hebben grotendeels schipbreuk geleden, voornamelijk omdat het bestuur het openbaar onderwijs zodanig leidt, dat geen kwetsing van anders denkende als argument tegen het openbaar onderwijs kan worden aangevoerd.

De katholieke ingezetenen (bijna de helft van de bevolking) dit inziende hebben daarom hoegenaamd geen middelen aangewend tot verkrijging van een "sekte" school, ja zelfs moet men op uiterlijke kenmerken afgaande tot de conclusie komen, dat zij vrede hebben met de tegenwoordige toestand van het onderwijs alhier'.

Maar de burgemeester had buiten de waard gerekend, ook het katholieke bevolkingsdeel streefde naar eigen onderwijs.

In 1890 schreef pastoor H, Damen al in zijn "Registrum Memoriale" caput IX dat hij plannen had de oude kerk (Op de zuidhoek van de 1e Molensteeg, zie pag. 80 van ons jaarverslag 1986) zodra een nieuw Katholiek Kerkgebouw (toen nog) zou worden gesticht aan de Binnendijk, als schoollokaal te gaan gebruiken.

Op 6 april 1897 werd een andere plek gekozen. Op het terrein naast het

R. Cath. Weeshuis in het Noordeinde kadnr 286 (later huisnr 22, aangekocht op 12 april 1856) werd een gebouw als voorlopig leslokaal ingericht en de sekte school voor de katholieke gemeenschap was een feit.

Op 1 januari 1884 was er op de openbare scholen plaats voor 414 leerlingen doch er waren er 350 ingeschreven.

In 1893 was dit aantal door de aanwezigheid van "de school met de bijbel al geslonken tot 297 (school I met 176 leerlingen en school II met 121) School I (wijk III nr 17) stond in het Noordeinde kadnr 289 aan de noordzijde van de "Bonte Os". Deze school moet gebouwd zijn in 1855 op een leeg perceel dat de gemeente met acte 3668 op 14 april 1855 hiervoor had aangekocht.

-----foto School I-----

Op 12 april 1856 deed deze nieuwe openbare school al dienst, want de oude school op de Kerkstraat kadnr 159/160 (huidig huisnr 33) werd toen verkocht aan de Gereformeerde Diaconie om op die plaats een rusthuis te bouwen.

School II (wijk II nr 54) stond op de Beestenmarkt (later huisnr 4) thans geheel verdwenen. Eerder werd deze school II en III genoemd. II voor het uitgebreid lager onderwijs. mulo genoemd en III voor gewoon lager onderwijs. (zie jaarverslag 1991, pag. 79)

Op 15 januari 1898 blijkt dat voor het openbaar onderwijs slechts 189 kinderen zijn ingeschreven (107 leerlingen voor school I in 't Noordeinde en 82 voor school II op de Beestenmarkt) dus sinds 1893 weer een teruggang van 108 leerlingen.

De katholieke parochie had haar eigen school gesticht.

Met het openbaar onderwijs kon het zo niet verder gaan. Het aantal onderwijskrachten was ver boven de wettelijke normen uitgeklimmen en in de raad werden al de nodige toespelingen hierop gemaakt.

Op 19 februari 1898 wordt in de raad met 4 tegen 3 stemmen het besluit genomen om school I in het Noordeinde per 1 juli a.s. op te heffen, zodat het aantal openbare scholen tot slechts één zal worden teruggebracht en het aantal onderwijzers aan deze school vastgesteld wordt op een hoofd, drie onderwijzers of onderwijzeressen en een onderwijzeres in prettige (nuttige) handwerken.

Overwegingen hierbij zijn:

1. Dat de openbare school nr 2 met 4 lokalen elk voor 48 à 50 leerlingen ruimte biedt. Bij stijging van het aantal leerlingen boven de 200 zou een lokaal kunnen worden bijgebouwd.

2. Volgens de raming op de begroting van deze dienst zal de gemeente *f* 2.229,- meer ontvangen ten gevolge van de wet "Regeling fin. verhouding tussen rijk en gemeente" doch *f* 3.219,- minder ontvangen aan opcenten ten gevolge van de wet op de Personele belasting; resulterende in een nadelig verschil van *f* 990,-
3. De hoogst aangeslagene (de heer P. Sligcher geb. 13 april 1829 te M, dam erfgenaam van Neeltje Pater, zie pag. 67 van jaarverslag 1986) in de plaatselijke directe belastingen gaat de gemeente verlaten, waardoor aan inkomsten *f* 779,- gederfd zal worden (hij vertrekt dan ook op 24 augustus 1898 naar Amsterdam)
4. Het aantal arme krankzinnige ten laste van de gemeente is met één toegenomen, waardoor een stijging van de kosten van *f* 180,- is te verwachten.
5. Deze bedragen (in totaal *f* 1.950,-) zijn door verhoging van de plaatselijke belasting niet te vinden zonder de weinige gegoede ingezetenen zeer te bezwaren.

Pas op 4 mei 1898 wordt dit besluit door de Gedeputeerde staten van Noordholland goedgekeurd.

Een storm van protesten breekt los. Men heeft kennis genomen van de opheffing van school nr I en het besluit de daar werkende onderwijskrachten te ontslaan. Velen zien hierin een onbillijkheid omdat het de oudste ambtenaren bij het lager onderwijs betreft en sommige raadsleden zelfs hebben verklaard voor het voorstel te hebben gestemd zonder te weten dat opheffing ook het ontslag betekende voor alle onderwijzers van die school. Met 106 handtekeningen komt op 10 mei een verzoek bij de raad binnen om degenen met de hoogste leeftijd en de langste diensttijd te handhaven.

In 'de Monnikendammer' van 14 mei 1898 staat een request dat aan de gedeputeerde staten der prov. Noordholland is gericht van de plaatselijke schoolcommissie:

Na een uiteenzetting met aantallen scholieren per leerjaar komen zij tot de conclusie, dat naar hun bescheiden mening het door de raad aangenomen besluit het onderwijs zeer zal benadelen. Ze schrijven verder:

"De schade zal in hoofdzaak gevoeld worden door de middelmatige burgers, daar de meer gegoede de kinderen door privaattlessen of bezoek aan scholen in andere plaatsen de slechte invloed zal wegnemen.

Slechts terloops wijzen wij erop, dat 't plan om er één school van te maken ertoe leidt, dat de kinderen van bedelvolk en van notabelen door en naast elkaar moeten zitten. Theoretisch mag dit geen bezwaar zijn, maar praktisch is het dat wel !

De wet die deze regeling toelaat wil alleen tot uitdrukking brengen: "slechter dan op deze wijze mag het niet !".

In de krant van 21 mei 1898 wordt het verslag van de zitting der gemeenteraad op 20 mei jl opgenomen.

De voorzitter, de heer van Aken, wil de requesten die binnengekomen zijn met ruim 100 handtekeningen ter zijde leggen en overgaan tot de orde van de dag.

De heer P. Kater vindt het ontslaan van de oudste onderwijzers hoogst onbillijk en wil terugkomen op het raadsbesluit.

De heer Sligcher wil degelijk letten op de verzoekschriften en zegt dat de leden van de raad het besluit hebben genomen zonder de gevolgen ervan geweten te hebben en stelt voor school nr 2 op te heffen en de jongste leerkrachten te ontslaan, die nog gemakkelijk een andere betrekking kunnen krijgen.

De heer Boerlage hecht wel aan de handtekeningen-actie en wil de toegestoken hand van de burgers aangrijpen. Het is het eens met het voorstel van Sligcher.

De voorzitter wil de requesten echter ter zijde leggen en overgaan tot stemming: 4 stemmen zijn ervoor en 3 tegen. (zie bijlage I samenstelling gem. bestuur)

Een vaste producent van ingezonden stukken in die tijd onder de bekende schuilnaam "Populus" schreef: Het geschiedde in de dagen, toen Cajafas hogepriester was, pardon-toen H. van Aken Monnickendam's burgemeester was, dat te Monnickendam een gebeurtenis plaats vond, die bijna ieder beschouwde als een zedelijk onrecht".

Op de meest eervolle wijze werden ze op 20 mei 1898 ontslagen:

		leeftijd	diensttijd
J.H.Th. Mentinkberg hoofd van school I	48 j.	23 j.	
Pauline Lantinga onderwijzeres	45 j.	22 j.	
P. Santema onderwijzer	42 j.	17 j.	
J.J. Louw onderwijzer	32 j.	14 j.	
terwijl gehandhaafd werden:			
een hoofd		35 j.	12 j. (4 j. In M,dam)
een onderwijzeres		30 j.	2 j.
en een onderwijzer	41 j.	14 j.	

De verontwaardiging was groot en aan de krant van 4 juni moest een 2de blad worden toegevoegd om plaats te maken voor de meningen, die men daarover wilde spuien.

Door vele ouders van leerlingen werd de heer Mentinkberg uitgenodigd een particuliere school te openen voor meer uitgebreid onderwijs.

Daarom verzoekt hij het gemeentebestuur zijn woning (door burgemr van der Zee speciaal voor onderwijzers gebouwd) in het Noordeinde (later huisnr 37) na 1 juli te mogen huren. Burgemr H. van Aken wil dat tot 1 oktober van dat jaar toestaan, omdat hij de woning wil verkopen, maar heer Sligcher stelt voor de woning per 3 mnd te verhuren met een termijn van 3 mnd opzegging.

--tekening onderwijzers woningen --

Op 10 juni 1898 vraagt heet Mentinkberg twee lokalen van de opgeheven school I te mogen huren en een 25 tal schoolbanken, een paar borden en een kast te mogen kopen erf huren, maar pastoor B.A.A. Smeeman is met zijn verzoek van 17 juni om de school te mogen kopen een betere kanshebber.

Het gemeentebestuur heeft dan de mogelijkheid het gebouw met inhoud kwijt te raken.

Daarom werd nog dezelfde dag op het verzoek van Mentinkberg afwijzend beschikt.

Reeds op 20 augustus 1898 gaat met acte 2437 (nots Costerus) de eigendom van het voormalige schoolgebouw met erf in het Noordeinde kadnr 1150 (ex 1101, ex 920, ex 289) groot 3 aren 6 ca (later huisnr 28) voor f 5.050,- over aan het bestuur van de Rooms-Kath. Kerk van de Heilige Nicolaas te M,dam. Koper: Jac. Neijzen Pzn (zelf raadslid) t.b.v. Bernardus A.A. Smeeman, pastoor en Christoffel Sistermans. Voor de roerende goederen wordt f 35,- betaald.

Op 25 juni 1898 staat een advertentie in 'de Monnikendammer' van heer Mentinkberg, die samen met mej. Lantinga een school zal oprichten voor lager en meer uitgebreid lager onderwijs.

Zij namen daartoe het initiatief op aansporing van ouders, die van oordeel waren dat school 2 op de Beestenmarkt in haar toekomstige vorm geen waarborg bood voor onderwijs zoals zij dit wensten.

De school zal op 4 juli as. geopend worden in het voormalig stationskoffiehuis van Hendrik Brinkemper op de Zarken kadnr A 1541/2, dat op 3 april 1897 door "hulpbetoon" werd gekocht. Echter....

Op 29 oktober van dat jaar vinden we nog een advertentie van de heer Mentinkberg in 'de Monnikendammer': "Vaarwel, bij mijn vertrek naar Oostzaan roep ik een hartelijk vaarwel toe aan mijn leerlingen, hun ouders, vrienden en bekenden en verder aan alle EERLIJKE Monnickendammers".

De stichting van een particuliere school te Monnickendam was mislukt.

De katholieke parochie te Monnickendam beleefde in 1898 een tijd als nooit tevoren. Geconcentreerd midden in de stad had pastoor Smeeman het voor elkaar gekregen een pastorie (nr 17), een kerk (nr 19), en een klooster (nr 21) aan de ene zijde van 't Noordeinde te stichten en aan de andere zijde de leerschool (nr 28) en de bewaarschool (nr 22). Mooier kon 't niet.

Op 19 september 1898 werd de nieuwe leerschool plechtig ingewijd en de voormalige leerschool werd bewaarschool (zie jaarverslag 1986 pag 80/81)

Pauline Lantinga

Zij werd geboren te Harlingen op 27 juni 1853 en kwam in 1876 23 jaren oud naar Monnickendam als onderwijzeres.

Het gedicht waarmee ik mijn artikel opende is van haar. Ze heeft meer gedichten geschreven.

't Was een veelzijdige vrouw. Toneelspeelster, dichteres, vertaalster en redactrice.

In "de Doelen" speelde ze op dinsdag 29 november 1892 in een gezelschap, dat het stuk "de Verwarring" bracht. Aan het einde van de voorstelling sprak de voorzitter van Olympia over een bekende op het toneel, mej. Lantinga. Ze kreeg persoonlijk een woord van lof: "De rol van Mevrouw van Langhalm werd door haar vertolkt op een wijze die 't onverbeterlijke nabijkomt. Ik hoop dat we haar spel nog vele malen mogen bewonderen".

Op 17 juni 1898 was 't toch nog mogelijk dat een van de ontslagen onderwijzers of de onderwijzeres van school nr 1 benoemd kon worden voor school nr 2. Het raadslid de heer Verdam hield een vurig pleidooi voor mej. Lantinga. Hij wenste van de gewoonte af te wijken om een keuze te doen uit een voordracht van drie kandidaten en wilde mej. Lantinga benoemd zien uit medelijden, billijkheid en in het belang van het onderwijs.

De heer Boerlage wees hem erop, dat hij daarmee de wet zou overtreden door 'n persoon in het openbaar te bespreken, die op een voordracht staat.

Overgaande tot stemming kreeg de heer P. Santema 5 stemmen en mej. Lantinga er maar 2. Eerstgenoemde werd onderwijzer aan school II.

Op 21 september 1899 schrijft Pauline Lantinga, oud 46 jaren oud, aan de raad:

1. dat het haar na herhaalde pogingen niet heeft mogen gelukken een andere betrekking te vinden.
2. dat het vele solliciteren haar noodzaakt veel uit te geven, zodat haar financiële toestand er zeer donker uitziet.
3. dat op 1 juli 1900 de tijd van haar wachtgeld is verstreken en zij dan geheel zonder inkomsten is.
4. dat zij gedurende ruim 2 jaren haar beste krachten aan het O.L.V. heeft gewijd, redenen waarom zij beleefd verzoekt haar in haar benarde omstandigheden een jaarlijkse subsidie van f 300,- te verstrekken. (als onderwijzeres verdiende ze f 650,-)

We ontleen uit een verslag van de raadsverg. dd. 17 november 1900 in "de Bode" het volgende:

Bij de bespreking van de post pensioenen en wachtgeld, vraagt de heer Sligcher om het hiervoor uitgetrokken bedrag te verhogen met f 150,- om mej. Lantinga m.i.v. 1

januari 1901 van een pensioen te verzekeren.

De voorzitter zegt dit voorstel te kunnen steunen, omdat dit bedrag in de begroting zonder bezwaar kan worden ingepast, terwijl dit bedrag dan tevens een pleister op de wonde wordt gelegd, welke de raad in het verleden heeft moeten slaan.

De heer Stam vraagt hoe het met dit pensioen zal gaan wanneer mej. Lantinga een betrekking krijgt. De voorzitter antwoordt dat dit telkens bij 't opmaken van de begroting zal worden bekeken. 't Is duidelijk, dat de uitkering dan ophoudt.

De redactie van "de Bode" voegt eraan toe, dat de raad geenszins 'deze wond had hoeven slaan. 'Mej. Lantinga is volgens aller getuigenis-ook van haar vijanden- 'n degelijke onderwijzeres. Voornamelijk 't feit, dat zij in 't plaatselijk blad 'de Monnikendammer' rondweg voor haar mening uitkomt heeft haar heel wat vijanden bezorgd. Aan zulk een kleinsteedse gevoeligheid moest zij worden opgeofferd en dat nog wel gedeeltelijk door toedoen van collega's Solidariteit is voor velen nog steeds 'n holle klank'.

Drie jaren later blijkt, dat de heer Verdam geen medelijden behoefde te hebben met mej. Lantinga. In de Telegraaf van donderdag 3 december 1903 lezen we "De heer Johan Schmidt te Monnickendam is door de heer Antoine, directeur van het theatre "Antoine" te Parijs aangezocht hem het treurspel "Mislukte levens" te doen toekomen. Het stuk zal door mevrouw Pauline Lantinga in het frans worden overgebracht onder de titel "Des vies non réussies"

Volgens de heer B. Ossebaard, oud gemeentebode te M,dam is Johan Schmidt jarenlang bij Pauline Lantinga in huis geweest. Als jongeman speelde hij in de Kermisschouwburg van de familie Wijlacker, Johannes Ignatius Nicolaas Schmidt geboren te Amsterdam op 11 november 1878 is later een bekend toneelspeler geworden. (deze gegevens zijn ontleend aan de verzameling van de heer Hoek van de "Goeden Hoek" te M,dam)

Op zondagavond 13 november 1904 behaalde de toneelvereniging "Voorwaarts" uit Purmerend met de opvoering van "Op hoop van Zegen" door Herman Heyermans een groot succes in het Doelenhotel te Monnickendam. De actrices en acteurs leverden zulk echt natuurlijk spel, dat menigeeen meegesleept werd en geheel onder de indruk geraakte.

Pauline Lantinga, die als 'kniertje' zulk een waar en gevoelvol spel lever-de, werd na afloop van de uitvoering door de voorzitter gehuldigd met een mooie mand bloemen. Het publiek betuigde op luide wijze zijn instemming met een donderend applaus. Geroerd dankte mej. Lantinga, maar sprak tevens haar verontwaardiging uit voor het onbetamelijk gedrag van sommige vrouwen, die tijdens ernstige taferelen hun lachlust niet konden bedwingen.

"Ook wij vonden de houding van sommige mensen meer dan ergerlijk" schreef de verslaggever, 'toch hopen we dat de leden van "Voorwaarts" dit niet zal weerhouden ons monnickendammers van hun spel in de toekomst te laten genieten'.

Op 1 april 1908 behaalde Pauline Lantinga in dezelfde rol het diploma van verdienste te Ostende bij een gehouden toneelwedstrijd en in november van dat jaar de vererende uitnodiging om dat seizoen in de Kon. Schouwburg te Ostende de hoofdrol te spelen in "het zevende gebod" van H. Heyermans Jr.

Voor zover ik kan nagaan woonde Pauline Lantinga vanaf 1900 steeds in hetzelfde huis in het Noordeinde kadnr A 805. Dankzij dit nr weten we dat met Wijk IV nr 88 in 1900, nr 85 in 1909 en later tot 1939 nr 95 steeds 't zelfde huis werd bedoeld en toen pas het vaste huisnr 101 kreeg.

-----foto Noordeinde 101-----

Oudere mensen hebben haar wel gekend, ze was mank en hierom werd ze soms nagezongen door schooljongens. Volgens het gedicht voelde ze zich kennelijk erg gelukkig in haar huisje. Ze overleed op 10 februari 1940, 86 jaren oud.

De huisvesting in het leefklimaat

De voornaamste epidemie in de 19e eeuw was de volksarmoede. Het voedsel bestond uit aardappels, erwten, bonen en grutten en ziekten als cholera, pokken, difterie, influenza, tuberculose, kinkhoest, stuipen, mazelen en typhus tierden naar hartelust door ondervoeding.

De eerste levensbehoefte zijn toch onderdak, goed voedsel en drinkwater, schoon waswater, toiletten en bedden. Nou, daar mankeerde nogal wat aan in die tijd.

De woningen waren slecht, veel variatie in voedsel was er niet, terwijl veel vlees en vis bij controle als ongeschikt voor consumptie moest worden afgekeurd. Veel ingezetenen

waren aangewezen op de uitdeling van in melk gekookte gort. Het drinkwater kwam voor het grootste deel uit de regenwaterbakken, opgevangen van het dak van de kerk en gewassen werd in de sloot achter het huis of in de grachten, terwijl de plee-empers met menselijke uitwerpselen in diezelfde grachten werden leeggekiepert.

Waarschijnlijk gedwongen door deze ontoelaatbare omstandigheden stuurt het bestuur van de afdeling Monnickendam van de Noordhollandse vereniging "Het Witte Kruis" op 27 mei 1898 een brief aan het gemeente bestuur, dat ze onder de werkzaamheden, die zij zich ten doel stelt vanaf nu ook als gezondheidscommissie gaat optreden en graag bereid zal zijn van advies te dienen inzake gezondheidsbelangen.

De eerstkomende jaren zal er echter weinig verandering komen in de situatie, ondanks dat het gemeentebestuur het initiatief toejuicht. Men wil er geen geld voor uittrekken.

In 1890 verscheen het eerste gedrukte systematisch ingedeelde jaarrapport van de gemeente, waarin door het provinciaal bestuur gerichten vragen werden gesteld over de situatie te plaatse.

Op de vraag hoe de toestand der straten en pleinen is wordt geantwoord: "Op de openbare reinheid wordt steeds nauwlettend toegezien".

Maar de rest van de zin wordt weggestreept: "Vooral met het oog op de vele epidemieën die van tijd tot tijd in deze gemeente plegen te heersen".

In klad stond de zij er wel, maar in het net werd hij niet overgenomen.

Heersende ziekten ? Epidemische ziekten kwamen niet voor, slechts enkele sporadische gevallen van mazelen.

De toestand der behoeftige klasse ? Deze wordt allengs ongunstiger: het aantal behoeftigen neemt voortdurend toe. De prijzen der eerste levensbehoeften waren weliswaar niet hoog, doch de daglonen zijn gedaald en door de algemeen heersende werkloosheid, zelfs onbetaalbaar.

Door het gemeentebestuur werd van tijd tot tijd, door het laten uitdiepen van grachten, werk verschaft. Er bestaat hier een commissie tot uitdeling van in melk gekookte gort, die gedurende de winter dagelijks zulke gort aan behoeftigen gezinnen naar gelang van de grote van het gezin wordt uitge deeld, daartoe in staat gesteld door vrijwillige bijdrage van ingezetenen.

Deze commissie bedeede in 1889 56 gezinnen (13 % van het totaal): de uitgaven daarvoor bedroegen f 598,60.

In dat jaar bleek, dat bij langdurige droogte tijdens de zomer gebrek aan goed drinkwater ontstond. Dientengevolge moest duinwater per scheepsgelegenheid uit Amsterdam worden aangevoerd. De ervaring leerde dat verandering van drinkwater merkbare invloed uitoefende op de volksgezondheid (de verandering was kennelijk geen verbetering, want er wordt aan toegevoegd:) ook eiste de aanvoer belangrijke geldelijke offers.

Het gemeentebestuur ging daarom ertoe over om een regenwaterbak met een inhoud van 100.000 liter te laten maken. Het water, dat van het dak van de grote kerk vloeit, vult deze bak die thans gereed is. Na scheikundig en microscopisch onderzoek (in hoeverre dat toen mogelijk was) is gebleken dat het uitstekend drinkwater is

In 1890 wordt het plein (voor de huizen nr 11 t/m 19 op de Zarken), waaron- der de nieuwe regenbak werd gebouwd en dat tot dan toe als bleekveld diende , herschapen in een plantsoen, dat de ingang van de stad zeer verfraait.

Op 23 november 1893 wordt de commandant van de stelling Amsterdam ingelicht over de drinkwater-situatie:

1. In de gehele gemeente heeft gebrek bestaan aan goed drinkwater (dus dat jaar weer).
2. De inwoners hebben tot half april in eigen behoefte moeten voorzien en namen daarna hun toevlucht tot de beide gemeentelijke regenbakken.
3. Toen ook deze waren uitgeput is begin mei Vechtwater aangevoerd door de Noordhollandse tram maatschappij uit hare leiding bij de remise aan de noordzijde van het voormalig IJ.
4. De gemeente heeft 2 regenbakken, een op de Koemarkt bij de openbare school nr 2 en een bij de grote kerk.

5. De inhoud van die regenbakken is respectievelijk 99000 en 95000 liter.
(dus de bak op de Koemarkt blijkt nu ook vergroot te zijn)
6. Bij elk huis van enig belang en bij boerenplaatsen te Overleek en in de Purmer is een regenbak, doch de grote meerderheid van de bevolking moet zich behelpen met eigen regentonnen, die bij droogte voor hoogstens 14 dagen in de behoefte van de eigenaar voorzien.

De vraag rijst of men geen pomp-, welwater of vaartwater had kunnen gebruiken, maar deze soorten zijn door de ligging van de stad aan de Zuiderzee voor gebruik totaal ongeschikt door het zoutgehalte in de bodem.

De watervoorziening werd vanaf 1890 in Monnickendam verpacht.

De verkoop van water gebeurde uit drie bakken:

1. de bak in de Koemarkt (toen nog klein)
2. de bak in de tuin tegenover de Doelen
3. de bak in het erfje bij school nr 2 (ook klein)

Iedere maand moest uit een andere bak geschept worden.

Levering 's morgens van 8- 9 u. 's middags 12½ - 2 u. en 's avonds van 6 -7 u. behalve zondags en op chr. feestdagen (dit had hert kerkbestuur, als eigenaar van het dak, als voorwaarde gesteld).

Gratis moest het water worden verstrekt aan de gortcommissie, de doopsgezinde kerk (dakwaterleverancier van de Koemarktbak) en school nr 2 (de vuller van de bak in het erfje)

De verkoop van water mocht verder niet meer dan *f* 0,02 per 15 liter opbrengen.

Deze verkoop werd als volgt verpacht:

in 1890	aan Jan Buter	voor <i>f</i> 28,40 per jaar
van 1891 t/m 1894	aan Jacobus Pieter Stroman	voor <i>f</i> 40,- per jaar
van 1903 t/m 1905	aan H. Vlugt	voor <i>f</i> 30,10 per jaar
van 1906 t/m 1911	aan D. Lenior Sr	voor <i>f</i> 26,33 per jaar
		(van 1906 t/m 1908)
		voor <i>f</i> 18,53 per jaar
		(van 1909 t/m 1911)

Wantoestanden

Nog in het jaar 1892 werd in het jaarverslag van de gemeente melding gemaakt, dat op de gezondheidstoestand nauwlettend werd toegezien en het gemeentebestuur (indien verlangd) van de afdeling 'Monnickendam' van het Witte Kruis' hiervoor inlichtingen en advies kreeg.

Na dit jaar werd deze toelichting geschrapt en vond men het kennelijk niet meer nodig hierop terug te komen, totdat het in 1902 de spuigaten uitliep.

Een schrijven van 29 mei van dat jaar van deze afdeling loog er niet om.

In haar vergadering van 14 mei jl. had men besloten de volgende feiten onder de aandacht van de burgemeester en wethouders te brengen:

1. Sinds meerdere jaren bevindt zich aan het einde van de steeg naast de tapperij van Heijnsz op de Haven een mesthoop, die vooral des zomers voor de omwonende door schadelijke uitwaseming en ondragelijke stank tot grote last is. In de laatste tijd worden bovendien op deze mesthoop privaten geledigd en afval en uitwerpselen van varkens gedeponeerd. (bedoeld wordt het koffiehuis van Cornelis Heinsz Jr, een benedenlokaal aan de Havenstraat Wijk 3 nr 101 (huidig huisnr 7) groot 34.6 m², tegenwoordig "het Wapen van Monnickendam")
2. Het zogenaamde "Ledig Erf" achter het Zuideinde (tussen Niesenoortsburgwal nrs 4 en 6) verkeert in een verregaand verwaarloosde toestand: de, voor een groot deel van het jaar drassige bodem en met hopen vuil en afval bedekt, zeer tot schade van de gezondheid der omwonenden.
3. De binnendijk (Oudezijds burgwal), waarin vele riolen uitlopen, wasemt in de zomer stinkende dampen uit, vooral wanneer door vaartuigen de inhoud in beroering wordt gebracht. De uitmonding van vele dezer riolen ligt zo ver boven de waterspiegel, dat zich daarvoor hier en daar de drek heeft opgestapeld. Daar het water van deze gracht wordt gebruikt om kleren te spoelen en huishoudelijk- en melkgerei te reinigen (!), moet deze toestand voor de gezondheid dubbel dreigend worden geacht.
4. Naast de bakkerij van Visser op het Zand (bedoeld wordt Fluwelenburgwal nr 6, W. Visser Tamesz. zie jaarverslag 1984 pag 80) is een steeg, die, kronkelend tussen verschillende erven door, doodloopt achter de tuin der Lutherse pastorie (nu het huis van de fam. Stoffels op Kerkstraat nr 32). Deze steeg, die zich hier en daar aanzienlijk verbreedt wordt niet onderhouden, dient als bergplaats van vuil en uit de drassige bodem, waarin zich op meerdere plaatsen vrij diepe poelen bevinden, stijgen schadelijke dampen op, die 's zomers voor de omwonenden het verblijf achter de woning onmogelijk maken en de gezondheid zeer benadelen.
5. Achter de huisjes in de Wijde steeg loopt een pad, waarlangs bewoners van het Noordeinde (huisnr 31) een uitgang op de Binnendijk hebben. Aan het eind van dit pad ligt een grote mesthoop, waarlangs een goot of open riool loopt, dat in de hoogste mate vervuild is, waarvan de stinken de stilstaande inhoud een broeinest voor muggen is en waaraan met zeer grote waarschijnlijkheid moet worden toegeschreven de aanhoudende malaria, waardoor bewoners van de Wijde steeg (2e Molensteeg) worden geteisterd.

6. Stilstaande sloten, o.m. achter en naast de woning van F. Karmelk in de Krim (Nieuwezijdsburgwal nr 30) en achter de percelen aan de Nieuwezijdsburgwal, bevinden zich in een zeer vervuilde toestand en dragen zeker bij tot het zo intensief optreden van malaria hier ter stede.
7. De open sloten naast de straat zijn in sommige meer afgelegen delen van de stad dusdanig vervuild, dat ze niet meer tot afvoer van regen- en huishoudwater kunnen dienen. Op de bodem der vergaarbakken op de Binnendijk achter de Kerkstraat, waarin zulke goten uitlopen, ligt een laag vuil van meerdere duimen dik. De urinoir in de steeg naast het lokaal "Samuel" (smidsteeg) is sinds meerdere weken verstopt; de rottende inhoud verspreidt een ontzettende stank.
8. Het kost grote moeite en soms is 't onmogelijk op tijd en voldoende het as en huishoudafval kwijt te raken; meerdere inwoners werpen dit daarom gemakshalve aan de kant van de grachten en sloten.

Daar het Witte Kruis zich ten doel stelt in samenwerking met het gemeentebe-
stuur tot het afweren en beteugelen van besmettelijke ziekten te komen, acht onze afdeling het haar plicht u op deze toestand te wijzen en u dringend te verzoeken middelen tot verbetering hiervan te overwegen en aan te wenden'

Ondertekend wordt door de voorzitter : A.H. Teengs
en de secretaris: van der Molen

Bij 't lezen van dit rapport moest ik onwillekeurig aan het boek

"Het parfum" van Patrick Süskind, waarin hij de onhygiënische toestand in Parijs rond de eeuwwisseling beschrijft:

"in die tijd heerste in de steden een voor ons moderne mensen een nauwelijks voorstellende stank. De straten stonken naar mest, de binnenplaatsen naar urine, de trappenhuizen stonken naar vuns hout en rattekeutels, de keukens stonken naar bedorven kool; en schapevet, de ongeluchte kamers stonken naar muf stof, de slaapkamers naar vette lakens, naar klamme verenbedden en naar de doordringende weeë geur van po's. Uit de schoorstenen stonk zwavel, uit de looierijen bijtende loog, uit de slachthuizen stonk geronnen bloed. De mensen stonken naar zweet en naar ongewassen kleren, uit hun mond stonken ze naar rotte tanden, uit hun maag naar uiesap en hun lijf riekte als zij niet meer de jongsten waren naar oude kaas en naar zure melk en naar kankers en gezwellen. De kanalen stonken, de pleinen stonken, de kerken stonken, het stonk onder de bruggen en in het raadhuis.

De boer stonk, zo ook de priester, de gezel evenals de vrouw van de meester want in de 19e eeuw was de afbrekende werking van de bacteriën nog niet beteugeld, zo was er geen menselijke activiteit, die niet met stank gepaard ging".

Terugkerende naar de heer Arend Nicolaas Teengs, die de eerder vermelde toestand in Monnickendam beschreef, hij werd in 1861 te Edam geboren als zoon van Nicolaas Theodorus Teengs en Theodora Catharina Zoutman Brugman. Van beroep wijnkoper.

Hij trouwde op 28 oktober 1897 te Monnickendam met Alberta Gerharda Johanna ten Bruggencate oud 26 jaar, geboren te Ootmarsum. Zij was de dochter van Wolterus ten Bruggencate en Johanna Adolphina Cramer.

Op 24 februari 1910 kwam hij in de gemeenteraad van Monnickendam, maar overleed reeds op 22 mei 1916, 54 jaar oud, in zijn huis op het Zuideinde Wijk II nr 5 (later huisnr 10).

-----**huizenrij zuideinde 10**-----

Op 24 maart 1917 verzoekt de weduwe A.N. Teengs-ten Bruggencate uit piëts-overwegingen de lijken van haar zoontje en haar echtgenoot te doen overbrengen naar de alg.

begraafplaats te Utrecht, in welke gemeente zij zich metterwoon gaat vestigen.

Het vervoer zou geheel per motorboot gebeuren. Op 7 januari 1907 was alhier begraven haar aan diphteritus overleden zoontje Arend Nicolaas, oud 8 jaren , terwijl haar echtgenoot Arend Nicolaas Teengs. oud 54 jaar de 27e mei 1916 werd begraven.

In diens houten kist is een zinken geplaatst.

Tragische bijkomstigheid, dat het zoontje van de man, die zich zo had beijverd voor een schoner Monnickendam, aan een besmettelijke ziekte moest overlijden.

Het geslacht Teengs behoort tot een der oudste en aanzienlijkste geslachten van Edam, dat reeds in 't begin van de 15e eeuw wordt genoemd en waarvan de naam oorspronkelijk werd geschreven Tinx.

Van het bewuste rapport van de Witte Kruis-vereniging wordt door B. en W. kennis genomen, maar daar blijft 't ook bij.

Een jaar later wordt op initiatief van de Commissaris der Koningin van Noordholland de controle op de volksgezondheid voor Waterland in handen gegeven van de Gezondheidscommissie gezeteld in Edam. Dit zou een verbete-ring moeten worden, want nu krijgt het provinciaal bestuur kennis van de wantoestanden.

Op 14 september 1903 komt het eerste rapport van deze commissie binnen.

Er zijn enige misstanden opgevallen.

In de gracht van de Niesenoortsburgwal drijven dikwijls cadavers van honden. In de oude steeg ligt nog altijd een hoop varkensmest.

De goten in de Kalversteeg en op de Niesenoortsburgwal staan dikwijls vol bloed van de daar gevestigde slagers, ook de goten op 't Zand zijn erg vervuild.

Op 1 november 1903 wordt aan beide gemeente-geneesheren J. van der Molen (voor uitwendige ziekten, jaarwedde f 500,-) en S. van Dantzych (voor inwendige ziekten, jaarwedde f 700,-) op eigen verzoek eervol ontslag

verleend en kwam daarvoor in de plaats de heer C. van Tijen, die mede geneesheer werd voor de artspraktijk in haar volle omvang (jaarwedde f 800,-)

Op 1 november komt hij in dienst en op de 2e november komt een schrijven van hem binnen bij burgemeester en wethouders, dat hij het als zijn plicht acht het gemeentebestuur opmerkzaam te maken op het nut enige maatregelen te nemen in verband met het optreden in deze gemeente van febris typhoidea of typhus (een besmettelijke ziekte met zware koortsen en bewustzijnsverlies) veroorzaakt door een kleine staaftbacil zetelend in de darm, uiterst gevaarlijk !

Wenselijk ware een herhaalde waarschuwing aan de geheel burgerij te geven tot het nemen van de bekende voorzorgsmaatregelen.

Bovendien acht hij het wenselijk maatregelen te treffen tot opruiming en reiniging van zodanige plaatsen, als nu, bij een zich wellicht ontwikkelen de epidemie, bronnen van gevaar kunnen opleveren. Ondergetekende is te kort in deze gemeente woonachtig om zich in dit laatste opzicht een beeld van de toestand te kunnen vormen, meent echter te weten dat reeds zijn voorganger (dr van der Molen)-met gering of zonder gevolg-op voorziening in enige toestanden aandrong.

Hij meent dus als gemeente-geneesheer te moeten aandringen op spoedige voorziening.

C. van Tijen.

'Een schot voor de boeg' moet burgemeester van Aken gedacht hebben, maar van koers veranderen deed hij niet.

Wie was deze man, die het gemeente-bestuur al op de eerste dag van zijn aanwezigheid zo op de vingers dorst te tikken.

Coenraad van Tijen, geboren te Amsterdam op 12 maart 1875, (dus 28 jaren oud bij zijn indiensttreding te Monnickendam) was getrouwd met Delphina Maria Louisa van Bergen, geboren 8 oktober 1877 te Batavia. Te Monnickendam werden 3 kinderen geboren: Coenraad op 9 december 1904, Delphina op 18 augustus 1906 en Herman op 18 december 1910.

Hij woonde met zijn gezin op de Nieuwezijdsburgwal wijk IV nr 184.

Dit herenhuis met schuur, erf en tuin, groot 7a en 28ca kocht hij op 25 juli 1903 (met acte 3332 v. nots Costerus) voor f 4000,- van zijn voorganger drs en arts Jan van der

Molen, op dat ogenblik wonende te Vollenhove (prov. Overijssel)

Dit huis kad. bekend onder nr A 1470 (later huisnr 23) werd na 1940 afgebroken en vervangen door de huidige panden met de huisnr 44, 45 en 45a.

De familie van Tijen vertrol op 10 september 1921 naar Amsterdam.

Op 16 juni 1904 krijgt B. en W. een advies van de Gezondheidscommissie te Edam op de ontvangen concept bouwverordening van gemeenten.

Het is een ontwerp in artikelen voor de doorvoering van de woningwet.

Het is te uitvoerig om het ontwerp geheel te behandelen, maar enkele punten zijn misschien wel interessant.

Als eerste wordt meegedeeld, dat de eisen zo laag gesteld zijn, dat het ongewenst is hier nog ontheffing op te kunnen verlenen.

De toegang van een huis mag voor niet meer dan één woning dienen en moet minstens 0.90 mtr breed zijn.

Elk gezin moet minstens 4 m³ ruimte ter beschikking hebben. Hun advies is de woning niet kleiner te bouwen dan 4 m³. (dit lijkt me erg klein)

De daken en wanden van woningen mogen niet op een voor de bewoning hinderlijke wijze sneeuw, water of wind doorlaten.

De ingang tot een privaat mag niet vanaf de openbare weg zichtbaar zijn.

De lozing der privaat-stoffen (faecaliën) mag uitsluitend plaats hebben op een openbare waterloop, die in open gemeenschap staat met het polderwater en waarvan de diepte van lozing minstens 0-50 mtr bedraagt.

Wanneer niet aan deze eisen voldaan is dan volgt een 'onbewoonbaar verklaring'.

't Bleek later dat talloze huizen in Monnickendam hier niet aan voldeden en een reeks 'onbewoonbaar verklaringen' volgde.

Op 20 december 1904 blijkt dat de gezondheidscommissie 'n bezoek heeft gebracht aan de openbare lagere school op de Koemarkt, waarvan de heer J.W. Sasburg het hoofd geworden is en daar tot de conclusie is gekomen

1. dat het drinkwater ongeschikt is voor het gebruik en doet aanbeveling om goed water van elders te betrekken.

2. dat de privaten niet luchtig genoeg zijn en te donker, zodat zij èn stank verspreiden èn het inkijken door de onderwijzer beletten.

3. de plaatsing van kachels vlak voor de ventilatiekoker is zeer ongewenst.

De bedorven lucht onder in het lokaal aanwezig wordt verwarmd, stijgt op en blijft in het lokaal circuleren zonder door de koker te verdwijnen.

Genoemd hoofd kwam op 1 januari 1902 met zeer goede papieren uit Edam, maar had het gauw bekeken. Na enkele botsingen met B. en W. vraagt en krijgt hij eervol ontslag op 12 augustus 1905 na eerst nog eens zijn beleid op 20 april van dat jaar op een zeer verdienstelijke wijze te hebben verdedigd.

"Paarlen voor de zwijnen, want er werd niets op uitgedaan".

Zo langzamerhand begint het nu ook tot de doorsnee burger door te dringen dat de bestaande situatie zo niet kan blijven voortbestaan.

Van de landbouwer J. Poth krijgt de gemeenteraad op 11 februari 1905 'n keurig briefje, waarin hij graag met een voorstel komt ten einde aan de ongezonde toestand, die in onze gemeente bestaat op de wijze waarop menselijke uitwerpselen worden verwijderd, zo snel mogelijk een einde te maken.

Volgens een gehouden onderzoek werpen ongeveer 430 huisgezinnen hun verte-ringsprodukten in de bestaande grachten, slootjes en haven.

Het is algemeen bekend, dat deze wijze van handelen de oorzaak van de verspreiding van besmettelijke ziekten kan worden.

Daarom stelt hij voor, dat hij tweemaal per week (dag en uur door u te bepalen) per gesloten wagen de emmers of andere inhoudsvoorwerpen zal ophalen, ledigen en naar een genoegzaam verwijderde plaats te vervoeren.

De gemeente betale daarvoor aan adressant de som van f 150,- per jaar, 't welk doende J. Poth.

Mijn gevoel, dat dr van Tijen hier de hand in had is niet ondenkbaar.

Jan Poth woonde op de Nieuwezijdsburgwal wijk IV nr 188, terwijl de dokter op nr 184 woonde.

Jan Poth kreeg pas na 5 maanden op 1 juli 1905 een afwijzend antwoord en in de raadsnotulen werd dit antwoord eerst op 22 september daarna genotuleerd.
't Ging allemaal even snel.

Een schriftelijk verzoek van 16 veehouders dd 10 januari 1906 wordt pas op 19 februari behandeld. Ze verzoeken bij 'gesloten water' (kennelijk wordt 'dichtgevroren' bedoeld) de stalmest op stadgrond aan 't vaarwater te mogen opstapelen, aangezien de ondertekenaars hun landerijen niet per as kunnen bereiken en geen grond bij hun stallen beschikbaar hebben.

In 1906 liggen er dus nog minstens 16 veehouderijen in de stad! De behandeling van hun verzoek 6 weken na dato kwam natuurlijk als mosterd na de maaltijd.

Op 21 januari 1907 komt er een brief bij de raad binnen van 14 mensen, die betrokken zijn bij het gebruik van de gracht voor het Bloemendaal.

Voorgenoemde gracht blijkt in een zo verregaande staat van vervuiling, dat de toestand onhoudbaar is geworden. Het vuil raakt over een groot gedeelte van de gracht bijna de waterspiegel en op vele plaatsen verheft het zich reeds daarboven, waardoor het varen zeer bemoeilijkt, zo niet onmogelijk wordt.

Door de daaruit opstijgende kwalijk riekende dampen wordt niet alleen de gezondheid der omwonende, maar van alle inwoners geschaad, vooral des zomers.

Reden, waarom zij de vrijheid nemen, eerbiedig te verzoeken, daarin zo spoedig mogelijk verbetering te brengen.

Dan laat dokter C. van Tijen weer van zich horen.

Op 1 juni 1908 schrijft hij aan B. en W., dat het water achter zijn woning op de nieuwezijdsburgwal in een zeer vervuilde staat verkeert.

Reden waarom hij aandringt op schouw van gemeentewege, liefst zeer spoedig uit te voeren.

Speciale aandacht verdient, dat de onhoudbare toestand geweten moet worden aan een dam, die wederrechtelijk in dat water is aangebracht.

Tevens wijst ondergetekende op de vervuilde staat van een gedeelte openbaar water gelegen in het verlengde van genoemde sloot.

Een betere toestand is slechts te bereiken, wanneer zowel particulieren en de gemeente het hun toekomstige gedeelte voor hun rekening nemen.

Woensdagavond 23 september 1908 hield de afdeling "Monnickendam" van 'het Witte kruis' een algemene vergadering in "de Zwaan" Ruim 20 leden waren aanwezig.

De heer van Ringh secretaris en apotheker (zie jrvsl 1990 pag 73) vertelde dat er 2 brieven van het gemeentebestuur waren binnengekomen. De een met de mededeling dat er f 50,- als bijdrage in de kosten van de vereniging werd beschikbaar gesteld en de ander met het bericht, dat geen post op de begroting werd uitgetrokken om lijders aan besmettelijke ziekten zo snel mogelijk te isoleren. Dr van Tijen zei deze zaak ernstig te willen bespreken, omdat het gebruik van de Witte Kruis-barak, die daarvoor was aangeschaft, hiermee staat of valt.

Spreker wees erop dat de beslissing- afzondering van lijders aan 'n besmettelijke ziekte of niet - bij komende gevallen wel snel genomen moest worden en de burgemeester dus weigerde hiervoor gemeentehulp te geven op grond van het feit dat geen post op de begroting voor zulk doel gebruikt mocht worden.

Men moest begrijpen dat het niet voor de vereniging was, maar voor het beoogde doel de patiënten te isoleren, terwijl aan het gemeentebestuur dan nog altijd de beslissing overbleef of er en bepaald geval bijstand verleend moest worden.

Daarna volgde de verkiezing van een nieuw bestuurslid. Heer Martens was aan de beurt om af te treden en wilde dit ook doen. De heer C. Groenewoud Czn werd na enig aandringen met 'n flinke meerderheid gekozen.

De heer Groenewoud besprak nu de vuile gewoonte 's winters grote hoeveelheden faecaliën uit te storten op het ijs van de grachten. Een fraai gezicht voor de burgers en voor de duizenden vreemdelingen, die Monnickendam 's winters passeerden.

Spreker stelde voor bijten te doen hakken, de schotsen eromheen te zetten en de inwoners de faecaliën in de bijten te laten storten, daar er Monnickendam 's winters helaas geen betere weg was om zich van menselijke uitwerpselen te ontdoen.

De heer Versteeg (gemeente-secretaris sinds februari 1900. later burge meester) verklaarde, dat hij niet wist waar de inwoners deze producten moesten laten, maar dat het verboden was faecaliën in 't grachtwater te gooien. (gelach)

De heer Nooij wees op het aanbod van de heer Poth in die richting, hetwelk door het gemeentebestuur was afgewezen.

Dr van Tijen had de burgemeester reeds vaak op de staat van vervuiling van deze gemeente gewezen, zowel van erven als wateren. Ook het voorstel Poth werd ter kennis gebracht, doch wat geld kost heeft bezwaren.

Het is verboden faecaliën in het water te werpen, terwijl zelfs hele vrachten voor ieder zichtbaar erin worden gedeponereerd.

"Slechts politie-toezicht in ontucht worden door het gezag gehandhaafd", verweet hij het gemeentebestuur op die gedenkwaardige 23 september van het jaar 1908.

De kwestie van Tijen

Op 9 maart 1909 krijgt de gemeente-geneesheer en arts C. van Tijen een persoonlijk schrijven van burgemeester Hendrik van Aken met de volgende inhoud:

Blijkens uw schrijven van 6 dezer, hetwelk ik eerst heden ontving, hebt ge u schuldig gemaakt aan dienstweigering. Ik geef u in overweging een verzoek om ontslag uit uw betrekking als gemeente-geneesheer in te dienen. Voorts deel ik u mede, dat ik van eventuele bezoeken verschoond wens te blijven.

De burgemeester van Monnickendam.

Op 14 maart verklaart de heer van Tijen in een brief aan burgemeester en wethouders niet schuldig te zijn aan dienstweigering van welke aard ook.

"Met name van dienstweigering, welke zou blijken uit een schrijven van ondergetekende dd 6 maart 1909".

In verband met laatstgenoemd schrijven, verwijst hij naar een onderhoud met de edelachtbare heer burgemeester op zondagavond 7 maart j.l., waar in ondergetekende wees op een vet gedrukte zin voorkomend op de stukken door hem van Meer-en-berg ontvangen. (Meer-en-berg' in het baljuwschap van Brederode prov. Noordholland t.n. van Bloemendaal is in het jaar 1843 door de prov. Noordholland aangekocht om er een prov. krankzinnigengesticht op te vestigen).

"Het verdient aanbeveling, dat de geneesheer het stuk rechtstreeks in gesloten couvert aan de gestichts-geneesheer toezendt"

De burgemeester deelde toen mee dit voorschrift, het zijn plicht was op de voorgeschreven wijze te handelen. Te meer daar deze handelswijze geheel overeenkomt met de eisen van het ambtsgeheim.

Tenslotte verklaart ondergetekende reeds om genoemde redenen niet te kunnen ingaan op het voorstel in het schrijven van 9 maart j.l. van de edelachtbare heer burgemeester. C. van Tijen.

De burgemeester had de heer van Tijen kennelijk kwalijk genomen niet als eerste ingelicht te zijn over een geval voor opname in het gesticht. Het kostte de gemeente weer *f* 180,- per jaar en daar viel misschien wel over te praten.

Voornaamste doel van deze burgemeester was zijn nauwgezette gemeente-geneesheer op een onopvallende manier te laten verdwijnen, want wat de misstanden betreft was die de figuur, die het hem behoorlijk lastig maakte. Op de brief wordt met een stempel verwezen naar de notulen van B. en W. dd 23 maart 1909, maar daar staat alleen, dat de heer van Tijen straks ter vergadering zal verschijnen. De brief, die van Tijen op 14 maart 1909 aan

B. en W. had gestuurd wordt als kennisgeving aangenomen.

Inmiddels heeft zich het gerucht verspreid, dat de gemeente-arts aangeraden is om ontslag te nemen en dan weten honderden burgers wat hun te doen staat.

Op 14 april 1909 komt een request van de burgers van Monnickendam, gericht aan de Edelachtbare Raad van de gemeente binnen.

Dat zij onder andere en in verband met dit schrijven er prijs opstellen de raad kennis te doen nemen van de hiervolgende verklaring, uitgebracht namens 816 meerderjarige ingezetenen van de gemeente Monnickendam.

Ze verklaren, dat zij dokter C. van Tijen sedert lange tijd hebben leren kennen en hem nog steeds kennen als een zeer kundig en bekwaam geneesheer, ijverig, hulpvaardig en humaan in zijn optreden, vooral ook wat betreft de waarneming van zijn ambt bij min- of onvermogen.

Zij zouden het ten zeerste betreuren als genoemde Dr van Tijen zich genood-zaakt zou zien deze gemeente te moeten verlaten, terwijl deze gemeente in hem zeer zeker een uitmuntend ambtenaar zou verliezen.

"Wij ondergetekenden achten het voorts onze aangename plicht, als het gevoelen van honderden ondertekenaars te mogen uitspreken, dat genoemde verklaring niet is zonder waardering voor de Overheid van onze gemeente.

wij verzoeken tenslotte eerbiedig doch dringend, dat de Edelachtbare Raad eveneens in het openbaar op enigerlei wijze zijn waardering moge uitspreken over de toewijding aan zijn taak en ernstige plichtsbetrachting van onze Gemeente-geneesheer.
Monnickendam, 2 april 1909.

Het is aandoenlijk om de 9 vellen met handtekeningen te zien. Het handschrift van het manifest was van C. de Haas, de echtgenoot van Geertje Kater, eigenaar van de scheepswerf op 't Prooijen (zie jrversl. 1989 pag 55/6)

Hij stond bijzonder goed bekend.

Op 12 april verzoekt de heer van Tijen de edelachtbare raad zijn tevredenheid over zijn plichtsbetrachting te willen uiten, wijzende op de verstreken jaren gedurende welke hij de gemeente Monnickendam naar zijn beste weten en krachten als gemeente-geneesheer heeft gediend.

"Mocht onverhoopt bij de Raad de geringste twijfel dienaangaande bestaan, dan hoopt ondergetekende dat de raad geen openbaarheid zal vrezen en ondergetekende in de gelegenheid zal stellen publiekelijk inlichtingen te geven omtrent de punten, welke wellicht tot misverstand aanleiding hebben gegeven.
C. van Tijen".

Op deze brief vinden we de aantekening "zie raadsnotulen dd 17 april 1909".

Er blijken in het notulenboek van de raad die dag vier dicht beschreven bladzijden aan dit onderwerp gewijd:

De voorzitter (burgemr van Aken) vindt het uiterst bezwaarlijk, zo niet onkies, deze kwestie in het openbaar te behandelen, omdat het geen zaak maar een persoon betreft.

'De bekwaamheid van requestant als medicus, zijn hoedanigheden als mens, zijn humaniteit enz. hebben met de gehele kwestie niets te maken en blijven buiten het geding, maar met al die bekwaamheid en humaniteit kan iemand opvattingen en begrippen koesteren, die hem minder geschikt maken voor het ambtelijk verkeer.

Mocht daaromtrent nog twijfel bestaan dan wordt die opgeheven door het onderhavige request met bijlagen aan de raad van 816 ondertekenaars.

Vervolgens vertelt de heer van Aken, dat hij evenmin de gemeente-geneesheer kan ontslaan als de commissaris der Koningin dat hem kan doen.

'Niettemin is hij volkomen bevoegd en heeft hij 't recht om mij, om welke reden dan ook in overweging te geven mijn ontslag te vragen.

Stel u voor dat ik mij dan met een dergelijk request ging wenden tot de provinciale staten. Wat zou daarvan het onvermijdelijk gevolg zijn ?

Die conclusie kunnen de heren zelf wel trekken'.

Tot zijn verwondering en leedwezen heeft hij ontdekt, dat er onder de 816 ondertekenaars van de 'ongezegelde' bijlagen drie raadsleden behoren.

'Wanneer die heren bij mij waren gekomen zou ik hen volgaarne alle ophelderingen en inlichtingen hebben gegeven. Inmenging van het publiek zou ik beslist hebben afgewezen.

Resumerend geef ik de raad in overweging ten aanzien van deze binnengekomen stukken over te gaan tot 'de orde van de dag'.

De raad geeft daarmee te kennen, dat hij met alle waardering voor de gemeente-geneesheer als erts en als mens, moet blijven binnen de grenzen van zijn bevoegdheid en zich niet heeft te mengen in het ambtelijk verkeer tussen burgemeester en de ambtenaren.

Vervolgens vraagt hij wie van de heren omtrent deze zaak nog 't woord verlangt.

De heer P. de Waal zegt tot die raadsleden te behoren, die op het request hebben getekend, niet om tegen de burgemeester op te treden, maar alleen om te verklaren, dat hij de heer van Tijen een bekwaam en goed huisarts vindt.

Hij merkt op, dat de heer van Tijen zich van het schrijven van de burge meester, waarin hij hem in overweging geeft zijn ontslag in te dienen, niets behoeft aan te trekken, daar de handelswijze van de burgemeester in zijn ogen een onwettige daad is: U had dit schrijven met 'H. van Aken' behoren te ondertekenen en niet als burgemeester'.

De voorzitter antwoordt dat hij hiermee wel binnen zijn bevoegdheden is gebleven. Ter staving van zijn bewering haalt heer de Waal aan hetgeen daarover in art 194 van de gemeentewet wordt gezegd.

De voorzitter vindt echter, dat ambtenaren hun bevelen ontvangen van de burgemeester.

Het meningsverschil tussen de voorzitter en de heer de Waal blijft bestaan en de voorzitter vraagt zijn voorstel in stemming te brengen, waarop de heer de Waal verzoekt het voorstel nogmaals te mogen vernemen; waaraan de voorzitter gevolg geeft (dus het request van 816 ondertekenaars ter zijde te leggen als niet ter zake doende!). Niemand vraagt verder het woord en het voorstel wordt 'zonder hoofdelijke stemming' aangenomen.

De heer C. van Tijen koestert dus opvattingen en begrippen (en neemt daarvoor geen blad voor de mond), waarmee hij de bevoegdheid van een gemeente-geneesheer te buiten gaat, 't Is echter de vraag waar die grenzen liggen (financieel beleid of verantwoordelijkheid), ben je als arts niet verplicht de wantoestanden, zoals wij in dit verhaal tegenkomen, aan de kaak te stellen ?

De kwestie is van de baan, maar de controverse blijft en zoiets kan uitgroeien tot rancune.

Naderend dieptepunt

Het jaar 1910 ging rustig voorbij. Er gebeurde ook niets, vandaar dat het aantal ziektegevallen bleef stijgen:

7 gevallen van febris typhoidea of typhus

2 gevallen van diphtheritis

1 geval van roodvonk

Uit een rapport van de gezondheidscommissie te Edam van 27 mei 1911 blijkt, dat er in de lente van dat jaar in Monnickendam tot 22 mei al veertien gevallen van febris typhoidea zijn geconstateerd.

Naar het oordeel van de commissie dienen alle uitwerpselen van typhus-lijdens verzameld te worden in van gemeentewege te verstrekken afgedekte tonnetjes of metalen bussen, die dagelijks worden weggehaald om tegen nieuwe ingeruild te worden.

Aan degene die de lijdens verplegen dient kresolzeepwater te worden verstrekt voor de behandeling van de huishoudelijke artikelen, waarin ontlasting en urine wordt opgevangen.

Na afloop van een ziektegeval moeten lijf- en beddegoed der lijdens deugdelijk ontsmet worden.

Het spoelen in sloot- en grachtwater van groente en andere levensmiddelen, melkgerei en huishoudelijke artikelen, die nodig zijn bij de bereiding van het eten, dient bij verordening te worden verboden.

Bovendien moeten de walstoepen (aan de kaden) onbruikbaar gemaakt worden door ze boven- en onderwater herhaaldelijk te bestrijken met ruwe carbol, kreosoot of petroleum.

Gewaarschuwd moet worden tegen het gebruik van water, groente of fruit in ongekookte toestand.

Voor 't eerst wordt in de raadsvergadering van 20 juli 1911 hieraan gehoor gegeven en een verordening opgesteld, waarin al deze voorschriften verwerkt zijn, Het werd ook tijd, want er worden datzelfde jaar nog 10 typhus-gevallen gemeld.

Nog drie rapporten van de gezondheidscommissie volgen dat jaar. Daarin wordt nog al een gewezen op artikelen in de woningwet, die niet nagekomen worden. Op 10 juni 1911 richt de commissie zich direkt tot B. en W. :

"Het komt ons voor, dat een bevel van u, het hoofd der politie, om het vuil te verwijderen onmiddellijk gevolg zal moeten hebben en dat u bij machte bent die maatregelen te treffen, dat dergelijke vuil- ophopingen midden in de kom van uw gemeente en op een voor ieder toegankelijk terrein, niet meer mogen voorkomen".

Ook op de wegbestrating en goten wordt aanmerkingen gemaakt en gevraagd, deze in behoorlijke staat te brengen, daar thans de toestand zodanig is, dat water en vuil daar ligt te verdampen en te verrotten.

Op 5 augustus 1911 verzoekt de heer C. van Tijen de raad van de gemeente Monnickendam in aansluiting op vroegere voorstellen gedaan aan het hoofd der gemeente en waaruit onjuiste verwijten omtrent 'duurte' voortkwamen, nu te overwegen of een besluit als volgt kan worden samengevat:

"De rekening 'algemene praktijk' zoals deze in vorige jaren steeds heeft bestaan, wordt opgeheven.

De gemeente-geneesheer ontvangt in verband daarmee een tegemoetkoming van 50 gld per jaar, zodat voortaan alleen die geneesmiddelen en beno-digheden op de gemeente- of armbestuursrekeningen kunnen verschijnen die met name voor een bepaalde stadspatient zijn voorgeschreven".

Bedoelde 'algemene praktijk' rekening was door de vele arme zieken in 't verleden nog al eens flink opgelopen.

In 1905 f 188,-, in 1906 f 248,-,

in 1907 f 293,-, in 1908 f 240,-.

De trieste balans

In 1912 bereikte het inwoners- aantal een dieptepunt.

Op 1 januari 1892 was het aantal inwoners nog 2802 en 20 jaren later op 31 december 1912 is het met 454 (of 16%) gedaald tot 2348.

Geen wonder, op 19 april 1912 wordt in overleg met de wethouders het voor-stel om te worden betrokken bij de aansluiting op de ontworpen waterlei-ding van Heemskerk naar Edam afgewezen.

De aanvrager de heer A.J. Lafeber, dir. der waterleiding Den Helder krijgt ten antwoord:

"Er wonen in de bebouwde kom van onze gemeente zo weinig gegoeden, dat de verstrekking van water aan de ingezetenen nagenoeg geheel ten laste van de gemeentekas zal komen".

Uit een rapport van 28 juni 1913 van de gezondheids-commissie te Edam blijkt dat een stadsriolering nagenoeg ontbreekt. Hierdoor vindt op onvoldoende wijze afvoer van het huiswater plaats. Door toestemming voor al die afzonderlijke leidingen te geven aan particulieren wordt het praktisch onmogelijk een centraal leidingstelsel op te bouwen.

Op 9 april 1914 komt een schrijven binnen van een oud-stadsgenoot de heer P. Jongens te 's Gravenhage gericht aan B. en W.

"Het is u wel bekend, dat hij in Monnickendam 16 woningen heeft gebouwd. Sedert de voltooiing is het hem niet gelukt, ondanks alle pogingen, een voldoende hypotheek op genoemde percelen te sluiten.

Hierdoor dreigt het gevaar, dat hij bedoelde woningen met groot verlies zal moeten verkopen en hij door geldgebrek tot werkloosheid zal zijn gedoemd.

Dit is zeker niet bevorderlijk voor de handhaving van zijn positie als welvarend staatsburger.

---foto woningen nwe zijdsburgwal---

Hij heeft van zeventien hypotheekbanken een afwijzende beschikking gekregen op zijn aanvragen, daar ze voor een naar hun mening 'dode' stad als Monnickendam geen geld geven beneden de 10 % rente (normaal op dat ogenblik 5%), doch dit is door niemand op te brengen.

Gesterkt door de overtuiging dat hij door de bouw van 16 comfortabele, naar de eisen des tijds ingerichte woningen, heeft meegewerkt in het belang van de gemeente Monnickendam en tot bloei wel degelijk heeft bijgedragen, neemt hij in laatste instantie zijn toevlucht tot de gemeente Monnickendam, waar ondergetekende geboren is.

(Pieter werd op 22 november 1862 te M,dam geboren als zoon van Klaas Jongens, gruttersknecht oud 45 jaren en Maretje Oud, zijn echtgenote, op het Wezenland). Hij verzoekt dan van gemeentewegen een hypotheek groot

f 32.000,- op de 16 huizen (thans nieuwezijdsburgwal nrs 52 t/m 67) tegen een matige rente te mogen ontvangen. Mocht dit onverhoopt niet lukken dan verzoekt hij om bemiddeling bij de regering. De minister van binnenlandse zaken geeft namelijk geen subsidie voor de bouw van woningen".

Op 7 mei 1914 wordt op dit verzoek door B. en W. afwijzend beschikt en op de gevraagde bemiddeling wordt niet eens gereageerd.

De 75 jarige burgemeester Hendrik van Aken vroeg met ingang van 1 juli 1915 eervol ontslag en dat kreeg hij.

Uit het gemeentelijk jaarverslag van 1916 blijkt dat deze burgemeester de laatste 9 jaren geen leningen heeft afgesloten om investeringen te doen. De laatste lening vond plaats in 1906 om de haven uit de diepen en de voorlaatste op 1904 om de waag te restaureren.

Vanaf 1907 is het waarschijnlijk alleen zijn streven geweest de bestaande schulden af te lossen en nieuwe te voorkomen, ondanks de voortdurende laagte van de stadskas. De keuze lijkt mij verre van economisch, want de ontwikkeling en vernieuwing van een stad komen daarbij tot stilstand.

De schuld van de stad slonk inderdaad van f 35.350,- in 1906, tot f 8.910,- in 1916 en de uitgaven daaraan verbonden ook:

Daling per jaar in:	1906	1911	1916	uiteindelijke
rente:	f 1.203,-	f 7.890,-	f 360,-	besparing
aflossing:	f 2.950,-	f 1.610,-	f 1.610,-	p.jaar i.v.m 1906
totaal:	f 4.153,-	f 2.390,-	f 1.970,-	f 2.183,-

De reparatiekosten stegen echter de pan uit vandaar dat er voor nieuwe investeringen, zoals riolering en waterleiding, geen geld overbleef.

Ik heb getracht achter de beweegredenen te komen, waarom een raad met 'n dergelijke voorzitter tot zulke beslissingen kwam, maar jammergenoeg is daarvan niets terug te vinden in de notulen van B. en W. en die van de raad. Men nam wekelijks besluiten over erfpacht en verhuring van gemeentegrond, over onbewoonbaar-verklaringen en gaf vergunningen in 't kader van de hinderwet (veelal aan rokerijen). Stelde zo nu en dan een begroting en een verordening op, besliste of er kermis zou zijn en behandelde een klacht al naar gelang deze van een goede belastingbetaler kwam of niet.

Van het grote percentage ambachtslieden, waaruit de raad was samengesteld, moet men geen economische beschouwingen verwachten. Men zat er alleen voor 't volk, dat een bepaalde politieke stroming was toegedaan (daar was men door gekozen) en men zat er vooral om de belangen van het eigen bedrijf (scheepsbouw, visrokerij of touwslagerij) vanuit de raadszaal te beschermen.

De burgemeester handelde meestal volgens de principes hem opgelegd door het provinciaal bestuur, dit gaf nogal een frictie met de plaatselijke belangen. Het dominante type burgemeester deelde eenvoudig de lakens uit en kon daarbij haast tot tiranieke hoogte zijn gang gaan (zie de kwestie met gem. geneesheer C. van Tijen)

Ik behoef u niet te vertellen hoe groot de invloed van 'n dergelijke figuur was op de te nemen beslissingen van de raad. Het paste eigenlijk geen sterveling om er vraagtekens bij te zetten.

De omstandigheden om in Monnickendam te wonen en iets te ondernemen werden steeds slechter. Vandaar ook de grote uittocht die plaatsvond tussen 1906 en 1916. Niet minder dan **1850** inwoners verlieten de stad in die 10 jaren en al kwamen er 1600 voor terug, de gegoeden en ondernemende mensen trokken weg.

De nieuwe burgemeester

Met de benoeming van de her J. Versteeg Jr. als nieuwe burgemeester op 21 juni 1915 kwam er geen echt vers bloed in de aderen van het stadsbestuur van Monnickendam. Vanaf 2 februari 1900 was hij reeds secretaris. Hij was geboren te Scherpenzeel op 20 mei 1871 en wordt te Monnickendam ingeschreven komende van Landsmeer waar hij gemeente-ontvanger was.

"De gemeente Landsmeer neemt afscheid van een uiterst nauwkeurige, werkzame en aangename persoonlijkheid, die ieders genegenheid wist te winnen", meldde een krantebericht.

Op 30 april 1900 wordt Jan Versteeg in het bevolkingsregister vermeld als wonende "in de Posthoorn" bij de familie Gerardus Sistermans in het Noord-einde.

Een en twintig jaren later zal Jan Versteeg te Alkmaar met de 17 jaar jongere Theodora Sistermans en Catharina Tool, trouwen. Een jeugdliefde uit de Posthoorn.

Theodora was het laatste kind van de acht en haar vader wordt bij aangifte van de geboorte voor 't eerst logementhouder genoemd, bij de andere kinderen tot en met 1887 was hij steeds stalhouder (rijtuigverhuurder met

-----**foto Jan Versteeg**-----

een tapvergunning). Nogmaals een bewijs dat "de Posthoorn" gelijk met de tramdienst A,dam Edam werd geopend.

Na een loopbaan van 15 jaren als secretaris wist Jan Versteeg Jr dus heel goed waaraan hij begon, toen hij op 1 juli 1915 het burgemeestersambt aanvaardde en het noodlot is hem daar een beetje in tegemoet gekomen.

De overstromingsramp van januari en februari 1916, hoe dramatisch deze ook was, heeft hem wel degelijk in de kaart gespeeld om een goede start te maken. Zes maanden na zijn intrede werd door een natuurramp al het verwaarloosde en achterstallige onderhoud van zijn voorganger in één klap uitgewist en op rekening van de overstroming geschreven.

Bestrating en kaden, die reeds aan vernieuwing toe waren, de ondiepe grach-ten en ook de hopen vuil, waaraan de gezondheidscommissie uit Edam zich zo geërgerd had, werden ondergespoeld en op rijkskosten hersteld en uitge-diept.

Op 24 januari 1916 wordt aan burgemeester en wethouders blanco-crediet verleend voor eventueel te nemen maatregelen welke noodzakelijk mochten blijken voor het herstel van de schade en gezien de feiten moet ik beken-nen, dat Jan Versteeg de zaken voortvarend aanpakte.

Wanneer we het jaarverslag van de gemeente van 1921 bekijken (waarin het 5 jarige overzicht van de investeringen is opgenomen) dan blijkt er voor ruim *f* 116.000,- aan leningen afgesloten. (zie bijlage IV)

Vermenigvuldigt u dit bedrag rustig met 50 om aan het huidige bedrag te komen.

Op 22 mei 1916 wordt aan de commissaris der Koningin geschreven dat in Monnickendam door de overstroming slechts 2 huizen zijn verwoest, waarvan een niet meer zal worden opgebouwd. De geleden schade aan andere woningen is niet van dien aard, dat voor het herstel daarvan een groot aantal arbeiders nodig zal zijn. Behoeftte aan huisvesting in deze gemeente is er dus niet.

Op 6 juni 1916 (naar aanleiding van een opgave dat voor de stad 4 à 5 varkens geleverd worden) wordt als antwoord gegeven dat dit voor het inwoner-aantal ten ene male onvoldoende is om in de behoefte te voorzien, omdat het aantal ingezetenen vanaf medio januari jl. met 500 personen is vermeerderd, zijnde werklieden, die met het herstel van dijkbreuken belast zijn en aangewezen op voeding van deze gemeente. Voortaan 8 varkens !

Op 19 september 1916 wordt een commissie in het leven geroepen om tot oprichting van de N.V. Waterleiding Noordholland te komen. Op 24 oktober vindt dit plaats. Op 13 oktober 1916 is het noodzakelijk een zeer betrouwbaar persoon aan te wijzen om controle op de juiste hoeveelheid geleverde melk uit te oefenen, temeer daar er onder de leveranciers ook slijters zijn met eigen koeien die melk leveren. Het oog is gevallen op L. Rietmulder, kommiss bij 's Rijks directe belastingen, een onafhankelijk persoon en daarenboven betrouwbaar.

Op een bepaalde plaats wordt de geleverde hoeveelheid melk gemeten, de rijkstoelage is bepaald op 2½ cent p. liter.

Op 1 juli 1917 eindigt in deze gemeente de concessie verleend aan de eigenaar van de gasfabriek de heer N. Blankevoort, (geboren 12 augustus 1861 te M,dam). De vraag rijst of overname van de fabriek door de gemeente dan wel verlening der concessie wenselijk is, dit in verband met de eventuele electrificatie van de stad.

Tevens is gebleken dat voor Monnickendam voor de tot standkoming van een waterleiding een bedrag van *f* 109.200,- nodig zal zijn nl. *f* 91.000,- aandelenkapitaal en *f* 18.200,- storting in het reservefonds.

De schuldenlast op 1 januari 1917 zal totaal *f* 32.400,- bedragen: Van burgemeester van Aken resteert nog *f* 7.300,- (*f* 8.910,- minus aflossing *f* 1.610,-) en *f* 25.100,- 'n tijdelijke geldlening om de watersnoodkosten te betalen.

Van de fa. v. Hattum en Blankevoort komt inzake het droogmaken en omkisten van de stad een rekening binnen van *f* 22.000,- terwijl de kosten van werkzaamheden aan de Kloosterdijk *f* 3.100,- hoog zijn.

Op 22 februari 1917 wordt van de verenigde commissie ter leniging van rampen door watersnood in Nederland een bedrag van *f* 9.000,- ontvangen als tegemoetkoming voor de gemaakte kosten door de gemeente Monnickendam. Het bedrag zal als aflossing dienen voor de lening.

Daarom wordt op 5 april 1917 besloten de geldlening van *f* 25.100,- per 30 juni om te zetten in een van *f* 16.100,- tegen 5% met een aflosperiode van 10 jaren te beginnen op 30 juni 1918 met *f* 1.600,-. Op 28 april 1917 vindt de oprichting plaats van het gemeentelijk elektriciteitsbedrijf. Besloten wordt de straatverlichting in de bebouwde kom door middel van elektrischlicht te verzorgen. Het bedrijf moet voor 1 januari 1918 in werking zijn. Het bouwen van het plaatselijk net wordt opgedragen aan 't Provinciaal Elektriciteitsbedrijf Noordholland, kosten *f* 17.400,-.

Op 29 juni 1917 wordt een lening aangegaan voor overname van de gasfabriek groot *f* 21.000,-, rente 4½ % af te lossen in ten hoogste 30 jaren aanvangende in 1918. Op dezelfde datum komt de electrificatie van de gemeente ter sprake. Volgens ingekomen opgaven zullen 500 percelen moeten worden aangesloten. Dit heeft de verwachting ver overtroffen.

Voorstel hierover een lening aan te gaan van *f* 40.500,- tegen 5% af te sluiten begin 1918.

Op 19 januari 1918 blijkt bij het levensmiddelenbedrijf (een soort distributiecentrum dat in de loop van 1915 tijdens de 1e wereldoorlog werd gesticht toen alles wat krapper werd om de inkoop van tarwemeel, groente, kaas, vis en vlees te regelen tussen de leveranciers en winkeliers) een tekort van *f* 5.400,- te zijn ontstaan. Hiervoor wordt een lening aangegaan tegen 5 %, af te lossen in drie termijnen te beginnen in 1919.

Op 28 maart 1919 blijkt dat het verlies van het levensmiddelenbedrijf is opgelopen tot *f* 14.525,98. Hiervoor reeds geleend *f* 5.400,-, blijft te dekken *f* 9.125,98. Opnieuw wordt een lening aangegaan tegen 5%, 1e aflossing in 1919 *f* 2.225,98 en de drie volgende jaren *f* 2.300,-.

Of het niet genoeg was ontdekte men op 31 januari 1920 dan het verlies alleen over 1919 *f* 16.520,87 was.

In de verslaggeving deed men 't nu voorkomen of dit het totaal verlies was, trok er de reeds geleende *f* 5.400,- nog 'n keer af en leende opnieuw *f* 11.120,87 tegen 5%. Aflossing 1e jaar *f* 2.795,87 en de drie volgende jaren *f* 2.775,-. Daar de lening van *f* 9.125,98 reeds in het jaarverslag van 1919 vermeld was, liet men in 1920 de derde lening weg, de publiciteit in de waan latent dat het totale verlies *f* 14.525,98 was. Geen mens (buiten B.en W.) heeft volgens mij bemerkt, dat het verlies op het levensmiddelenbedrijf in werkelijkheid *f* 31.046,85 was. Men had 't kennelijk zien aankomen, want het personeel werd reeds per 1 juni 1919 ontslagen. Toen men in 1921 in 't jaarverslag een totaal overzicht der leningen over 5 jaren zichtbaar moest maken voerde men eerst die *f* 9.125,98 van 1919 op en liet toen de *f* 5.400,- van 1918 volgen, zodat die direkt boven de laatste lening van 1920 stond.

Een verkeerde voorstelling van zaken, maar Gedeputeerde Staten heeft er geen vragen over gesteld.

Op 12 augustus 1918 wordt als centrale slachtplaats aangewezen het perceel gemerkt wijk II nr 15 (tussen de huidige nrs 7 en 8 op de Nieuwe Niesenoortsburgwal), eigendom van de slachter G. Veltrop Jr, terwijl de rijksvee arts Geerlings te Purmerend met de keuring wordt belast.

Jan Versteeg komt voor een groot aantal raken beslissingen te staan, maar hij durft ze alle te nemen.

Interessante gegevens uit die tijd:

Op 14 september 1917 werd de eerste wijziging gemaakt in de tijdregeling.

Zondag 16 september werd van de kansel afgekondigd, dat 's maandags des voormiddag om 3 uur de klok een uur stilgezet zal worden. Op 2 augustus 1918 wordt de kermis, nadat deze tijdens de 1e wereldoorlog al een paar maal niet was doorgedaan op aandringen van diverse kerkgenootschappen definitief afgeschaft.

Op 20 januari 1919 blijkt dar er in Monnickendam drie autobezitters zijn. De minister heeft gevraagd als er wederom tot een spoorwegstaking mocht worden besloten of deze mensen dan bereid zijn voor gemelde eventualiteiten hun wagens af te staan.

De heren C. van Tijen (arts) en H.Th. Bloem (koopman) doen dit wel, maar de dominee A. van der Zwaal weigert.

Op 31 januari 1919 blijkt uit een rapport van de gezondheidscommissie te Edam dat sinds 1 augustus 1918 14 mensen in Monnickendam aan influenza (spaanse griep) overleden zijn.

Op 3 september 1919 wordt ingevolge de wet op woonwagens en woonschepen gemeld dat op 1 september 1919 in de gemeente twee woonschepen en een woonwagen (van

een acrobaat !) aanwezig waren en dat er geen forenzenverkeer met andere gemeenten bestond. Wat een rust !

Op 29 september 1919 kon het gemeentebestuur vanwege de gevaarlijke bocht op de driesprong bij de Middendam overgaan tot aankoop van een pakhuis in de Kerkstraat toebehorende aan de heer J. Nienhuis bekend onder kad. nr A 1718 groot 1 a 40 ca. Hij verkocht het voor *f* 3.500,- en dank zij een gift van de A.N.W.B. van *f* 1.000,- behoefde men maar *f* 2.500,- te lenen à 5% met een aflossingstermijn van 25 jaren. Op 31 januari 1920 werd een motor spuit aangeschaft van *f* 3.500,- (men had 'm zien werken in Maarssen). B. en W. gaf volmacht een lening aan te gaan van *f* 4.000,- tegen 6½ % aflossing in 20 jaren te beginnen in 1920.

-----foto Middendam-hoek---

Tot slot de heer C. van Tijen. Hij schreef op 28 november 1919 het gemeentebestuur een brief, dat hij vanaf 1903 in Monnickendam als gemeentegeneesheer werkzaam was. In deze reeks jaren viel hem nimmer een verhoging van zijn jaarwedde ten deel. Als toelichting volgt:

"Thans neemt ondergetekende de vrijheid te wijzen op de volgende feiten, die een verhoging van jaarwedde zullen billijken:

- a. de bijkans tot de helft gedaalde koopkracht van het geld
- b. de daaruit voortvloeiende verhoging van de traktementen van de meeste uwer ambtenaren in de laatste 5 jaren
- c. het aantal dienstjaren van ondergetekende, omdat deze de laatste tijd ook voor de geneeskundige gemeente-ambtenaren in aanmerking worden genomen.

Meer dan op bovenstaande gronden meent ondergetekende op verhoging recht te hebben doordat hij de gemeente in oorlogstijd en tijdens de watersnood omvangrijke diensten heeft verleend, gelijk het hoofd van onze gemeente bekend is".

Op 17 december 1919 wil burgmr Versteeg alvorens een beslissing te nemen een onderzoek instellen naar de omvang van de armenpraktijk bij de komst van de heer van Tijen en de huidige toestand.

Op 25 maart 1920 wordt besloten de jaarwedde van de arts per 1 januari 1920 te verhogen met *f* 400,- en te brengen op *f* 1.200,- te boeken op rekening van het burgelijk armbestuur.

In bijlage II vindt u de stijging van de ambtenaren-salarissen van 1891-1921.

In 1903 toen de heer C. van Tijen werd aangesteld op een salaris van *f* 800,- verdiende de burgemeester *f* 900,- per jaar.

Op 6 januari 1920 was het burgemeesterssalaris van *f* 1.100,- opgetrokken tot *f* 3.000,-. Wel een groot verschil en dan nog te bedenken, dat hij er zelf om moest vragen. Het is dan ook te begrijpen, dat op 14 september 1921 het verzoek van de heer van Tijen binnenkwam om met ingang van 1 oktober a.s. als gemeente-geneesheer eervol te worden ontslagen. Besloten wordt dit verzoek 'zelfstandig' door de raad te laten behandelen.

In de notulen van de raad vinden we echter op 17 september 1921 'Op voor-stel van B. en W. wordt besloten de heer C. van Tijen eervol ontslag te verlenen als gemeente-geneesheer m.i.v. de datum waarop in de vervanging zal zijn voorzien' (Over zelfstandigheid gesproken).

Op 12 oktober 1921 vinden we in dezelfde notulen, dat de heer I.M.G. van den Brink m.i.v. 1 oktober benoemd werd tegen een voorlopig vastgesteld salaris van *f* 1.200,-.

De heer C. van Tijen (oud 46 jaar) werd op 10 september 1921 met zijn gezin in het bevolkingsregister afgeschreven naar Amsterdam.

Dokter C. van Tijen is binnen de vereniging Oud-Monnickendam vooral bekend geworden door zijn tegelverzameling.

Op 27 juli 1973 overleed in Den Haag mej. mr D. van Tijen. Dankzij haar heeft de vereniging de beschikking gekregen over een gedeelte van de prachtige collectie tegels van haar vader.

Helaas zijn na haar dood moeilijkheden gerezen met de erfgenamen. De vereniging mocht 6 jaar achtereen voor het relatief zeer lage bedrag van *f* 600,- per jaar een gedeelte van deze collectie aankopen. Na de dood van mej. van Tijen dacht het bestuur van O.M. in dezelfde trant te kunnen doorgaan, daarin gesteund

door toezeggingen van haar broer de heer C. van Tijen. Dit bleek na enige tijd echter anders uit te pakken.

In afwachting van het overleg met de familie heeft het bestuur verzuimd de optie die binnen drie maanden na overlijden moest plaatsvinden uit te oefenen. Toen het bestuur dit nadien wel deed, hebben de erfgenamen zich beroepen op het verlopen zijn van de termijn. De rechtbank te Amsterdam heeft de erfgenamen daarbij in 't gelijk gesteld.

Op 18 mei 1977 kwam de voor ons bestuur grotendeels negatieve uitspraak in het proces. De reeds betaalde, maar nog niet door ons gespecificeerde aankopen van 1971 en '72 werden erkend. De rest van de tegels is op 31 oktober 1977 overgedragen aan de heer van Tijen in het stedelijk museum te Alkmaar, nadat een notaris te Monnickendam bij het inpakken de nummers had gecontroleerd werden de dozen verzegeld. (Zie jaarverslag O.M. 1973, '74, '75 en '77)

Jacob van der Lingen, geboren 22 februari 1869 te Monnickendam was eigenlijk de aanbrenner van deze verzameling. Hij was afslager in boedelveilingen en kwam daar veel antiek tegen. Zelf was hij de ongekroonde tegelkoning van Monnickendam en was bezitter van een omvangrijke verzameling tegels en schotels.

In de ziekenbarak te Monnickendam, waar hij met de wijkverpleegster de patiënten verzorgde, kwam hij met dokter van Tijen in contact en werd mede opkoper van tegels voor de huisarts.

Op 5 april 1917 werd Jacob van der Lingen benoemd tot gemeentebode en conciërge, kwam te wonen in het raadhuis, waar hij burgemeester Versteeg ontmoette, die een groot liefhebber was van oude klokken.

De bode bezorgde hem de mooiste exemplaren.

Na de oorlog woonde Jacob van der Lingen met zijn gezin als gepensioneerd burger in het huis op de Haven nr 1.

Zijn verzameling tegels had hij uitgesteld in de bovenzaal van de Waag, maar deze moest voor andere doeleinden ontruimd worden. Gedwongen door ruimtegebrek verkocht de 80 jarige toen zijn verzameling aan de aannemer Valentijn in Amsterdam-Noord. Als ik goed ben ingelicht kwam deze collectie uiteindelijk in Amerikaanse handen.

Burgemeester Versteeg is op 11 november 1958 te Monnickendam overleden. Zijn weduwe Theodora Siermans verkocht, omdat ze geen kinderen hadden, het huis met inboedel op de Zarken 27 aan Rinus van Leusden, onder beding dat ze daar tot haar overlijden mocht blijven wonen.

Door een lacune in de verkoopacte van het huis moest zij dit toch opgeven en vertrok ze op 3 augustus 1971 naar Haarlem.

Rinus van Leusden, die reeds in Amerika woonde, nam de verzameling mee.

Zo verloor onze stad beide fraaie collecties.

De zon- en schaduwzijde van het toerisme

We gaan weer terug naar de negentigerjaren van de vorige eeuw. Op 13 december 1888 wordt de tramlijn Amsterdam - Edam geopend. De tramlijn voorziet in een lang gevoelde behoefte: "Het stoomros jaagt 12 maal (6x v.v.) door onze veste!" Op 1 maart 1889 wordt zelfs besloten deze dienst dagelijks met twee trams uit te breiden.

Naar Amsterdam of Edam kan men dan met de tram 8 maal en met de boot 2 maal vertrekken.

Met de paasdagen 1889 worden reeds 1700 reizigers per tram vervoerd. De mogelijkheid voor de toerist om Waterland te bezoeken is daarmee heel wat vereenvoudigd. In mei 1889 komt de stoomtrammaatschappij reeds met het plan de bezoekers dadelijk na aankomst in Monnickendam met een botter naar het eiland te vervoeren.

Bij de Monnickendammer winkeliers valt dit niet in goede aarde daar hun stad dan als doorvoer- en niet als pleisterplaats wordt gebruikt.

De heer H. Cornelissen wordt de voorvechter om het vreemdelingenverkeer naar Monnickendam te trekken.

Herman Cornelissen, directeur van 't post- en telegraafkantoor te Monnickendam, doopsgezind, geboren te Nijmegen op 2 april 1843, gehuwd met Maria Christina van Noothoorn, woont met zijn gezin (6 kinderen!) in de ambtswoning van het postkantoor op Noordeinde 12. Hij kwam in 1881 naar Monnickendam en was in 1895 reeds voorzitter van de vereniging 'Olympia'.

Op woensdagavond 21 maart 1895 komt men in de bovenzaal van "de Zwaan" bijeen om een vereniging ter bevordering van het vreemdelingenverkeer op te richten. De heer Cornelissen houdt hiervoor een vlammend betoog voor een vijftigtal geïnteresseerden.

Als doel van de vereniging stelt hij 'lieden van buiten' naar de stad te trekken om de bevolking hier bedrijvigheid, vertier en welvaren deelachtig te laten worden.

Middelen: t' verkrijgen van een maandelijks markt, het inrichten van het waaggebouw tot museum en oprichting van een standbeeld voor Cornelisz Dirksz.

't Voorstel van de heer W. Sligcher om door een minimum contributie van

f 1,- per jaar voor een ieder de gelegenheid te openen zich bij de vereniging aan te sluiten, wordt aangenomen.

Die avond geven zich 35 bezoekers op voor het lidmaatschap.

Bij meerderheid van stemmen worden de heren W. Sligcher en H. Ch. Vegtel als eerste in het 7 leden tellende bestuur gekozen.

In de vergadering van 8 april 1895 blijkt het aantal leden reeds gegroeid te zijn tot 104 en het totaal van de jaarlijkse contributie bedraagt f 88,-.

Voorzitter wordt de heer H. Cornelissen. ondervoorzitter W. Sligcher, penn.mr A. Hoefman en secretaris H. Ch. Vegtel, terwijl J. Boerlage, L. Oosterbaan en K. Sluis mede in het bestuur gekozen zijn.

(Voor meerdere gegevens verwijs ik naar "de Monnickendammer" van zaterdag 23 maart en 13 april 1895 op de voorpagina's).

Op initiatief van de vereniging te bevordering van het vreemdelingenverkeer wordt op woensdag 12 juni 1895 de eerste weekmarkt gehouden.

Om 9 uur was de aanvoer van eieren en boter zo groot, dat de aangebrachte tafels veel te klein bleken. Binnen een uur was alles verkocht. Op dezelfde manier ging 't met de kippen en eenden, die gretig aftrek vonden. Schapen en lammeren gingen glad van de hand, alleen de handel in varkens was iets minder gunstig.

Toen het half elf sloeg, luidde het klokje- de kaasklok-, die na 28 jaar weer voor 't eerst klepte. Er waren 16 stapels kaas aangevoerd, 2470 stuks. De heren L. Oosterbaan, C. Groenewoud, J. Mol en S. Meij kochten stapels kaas zodat boeven verwachting alles werd verkocht.

----foto winkel goudsmit Rins----

"Mocht de burgerij nu maar trachten deze markt in stand te houden. Men ziet het aan Purmerend welke voordelen zo'n markt oplevert": zei de voorzitter H. Cornelissen in de benedenzaal van "de Zwaan, die luid toegejuicht werd.

(Twee jaren later werden op woensdag 9 juni zelfs 52 stapels kaas op deze weekmarkt aangevoerd, zie bijlage VII).

Uit de krant:

Op de pinksterdagen van het jaar 1896 bezochten vele vreemdelingen onze stad, de meeste om naar Marken te gaan. De trams zaten propvol en de N.H. tramweg maakte dan ook bekend, dat die beide dagen 10.000 passagiers waren vervoerd".

"Een politie agent was tevoren alle huizen langs geweest om aan te zeggen, dat voor de pinkster de straten volgens politie-verordening gewied moesten zijn en er netjes uit moesten zien. Van gemeentewege wordt zo hier en daar gebaggerd en het vuil zagen we bij hopen aan de wal liggen. Ongezond en onesthetisch. Niet zo netjes, juist voor Pinksteren!".

Op 14 mei 1899 staat in "de Monnikendammer", dat ons stadje zo nu en dan bezoek krijgt van dragers van bekende namen.

Heer Rins, antiquair en goudsmit in het Noordeinde nr 17 (linkerhuis), nu pastorie, vertelde dat hij een paar weken geleden bezoek kreeg van enige hongaren, waaronder Le Comte d'Esterhazy, een telg uit een bekend grafelijk geslacht, die verzocht heeft zijn naam te mogen veranderen, ten einde niet dezelfde naam te dragen van degene die Dreijfus vals beschuldigde van verraad aan de Duitsers in het jaar 1870. Al die tijd had deze joodse officier onschuldig als gevangene doorgebracht op 't duivelseiland.

"Ja, dat vreemdelingenboek van onze antiquair telt vele vorstelijke en hoogklinkende personen in zijn kolommen".

In het Alg. handelsblad van woensdag 26 augustus 1908 stond een ingezonden stuk van de heer J.S. Meuwssen over een tochtje naar Marken. Hij vertelde dat hij zeer teleurgesteld was, toen hij zag hoe de vreemdelingen te Monnickendam als 't ware omringd werden door kinderen van 3 t/m 16 jaar, die in alle toonaarden krijsten en schreeuwden om 'money, money, money!' daarbij de handen op een schaamteloze manier ophoudend en bedelgiften te ontvangen. Een inwoner van Monnickendam heeft zich die mededeling erg aangetrokken en komt met het volgende verweer:

"Gedurende het zomerseizoen trekken door ons stadje honderden vreemde lingen, die wel is waar op de voet worden gevolgd door jongens en meisjes, doch bedelen niet om 'money' maar trachten aan de toerist hun koopwaar zoals ansichtkaarten, klompjes, steengoed en fruit te verkopen.

Dat de toeristen ook gevolgd worden door kinderen, die geen handel bij zich hebben, komt doordat veelal door vreemdelingen 'geld te grabbel' wordt gegooid en dit zou

verboden moeten worden, want hieraan gaat de toerist zich helaas dikwijls te buiten.

Het zijn kinderen van arme ouders, die met ongeduld op de komst van de boten staan te wachten. Meestal wordt aan hun verwachting voldaan en hierin steekt het kwaad. Het is amusant voor de vreemdeling de jongens als wilden over elkaar te zien rollen om het geworpen muntje te bemachtigen.

Als dit voorkomen kan worden met de hulp van de directies van tram en boot door in de vervoermiddelen in verschillende talen te verzoeken geen geld te gooien, dan zou dit zeker afdoende zijn.

Het verkopen van souvenirs door jongeren kan niet worden voorkomen daar de passagiers bijna geen gelegenheid krijgen de winkels binnen te gaan".

Opkomende industrie

Behalve de bokkingrokerijen en de scheepsbouw was er omstreeks het einde van de 19e eeuw alleen een zeepziederij in Monnickendam (zie hiervoor jaarverslag 1985 pag 28 t/m 81 en 1986 pag's 28 t/m 93)

Vanaf 1895 verschaft de spinfabriek, meestal gedurende de maanden oktober t/m april, aan een aantal werklozen werk al naar gelang de toestand in de visserij en deze was omtrent de eeuwwisseling ronduit slecht.

Een 20-tal mannen werd beziggehouden met het vervaardigen van manden en matten. Met het maken van manden werd *f* 1,- per dag verdiend, terwijl voor matten *f* 4,50 per week werd betaald. Aan de spinnen van wollen stoffen is men nooit toegekomen.

In 1808 werd door een rijk ingezetene van Edam, Jan van Wallendal, een testament gemaakt, waarbij hij na aftrek van enkele legaten bepaalde, dat het overblijvende kapitaal zou worden overgebracht naar de weeskamer te Edam om daar ten eeuwige dage te worden bewaard.

Van de rente van het kapitaal zou een spinfabriek van wollen stoffen te Edam moeten worden opgericht en indien die fabriek zodanig mocht renderen, dat de overwinst langzamerhand zo groot zouden zijn geworden, dat er geld genoeg was om een tweede spinfabriek op te richten, dan zou de tweede fabriek te Monnickendam moeten verrijzen.

Het vastgezette kapitaal was aanvankelijk *f* 70.000,- doch tengevolge van de stijging van de waarde der portefeuille en besparing van rente werd het kapitaal aan 't eind van de 19e eeuw geschat op *f* 200.000,- (dus in tegenwoordige waarde zo'n 20 miljoen).

Toen Monnickendam in 1888 dacht dat het tijd werd ook een spinfabriek op te richten waren de directeuren van de spinfabriek te Edam bereid om daarvoor een som van *f* 50.000,- ter beschikking te stellen.

De gemeente Edam kwam echter tussen beide en beweerde dat niet aan de voorwaarden van het testament was voldaan, omdat het grotere kapitaal niet gevormd was door overwinsten, maar door vermeerdering van de waarde sinds 1808 (koerswaarde aandelen!)

Bij vonnis van de rechtbank te Haarlem werd Edam in het gelijk gesteld, doch in hoger beroep bleek dat de gemeente Edam geen recht had om tussen beide te komen en het hof deed op 16 november 1894 in laatste instantie uitspraak, dat het gevraagde bedrag aan Monnickendam diende te worden uitgekeerd. De regeling en uitvoering der werkverschaffing aan de daarvoor in aanmerking komende personen werd op 26 oktober 1895 overgenomen door de ver. hulpbetoon aan vlijtige en eerlijke armoede tot wering van bedelarij.

Omstreeks 1906 kwam er wat meer ondernemingslust bij de Monnickendammers, vooral bij de boeren. Het begon bij de veehouders, die voordeel zagen om in coöperatief verband veevoer te produceren in de vorm van lijnkoeken, die werden geperst van lijnzaad.

Er was een veestapel van 1250 melkkoeien, 450 kalveren en pinken, 1600 schapen en 150 varkens.

Veeziekten kwamen die jaren weinig voor en de prijzen waren erg goed (zie markten-overzicht in bijlage VII).

Op 16 juni 1906 werd in de vergadering van de 'Boerenbond' besloten tot het oprichten van een lijnkoeken-stoommalerij. Veel veehouders namen aandelen in de op te richten fabriek.

Op 26 juni wordt voor de tijd van 90 jaren een gedeelte op de stadsvesting genaamd 'piketten' groot 23 x 9.5 mtr kadnr 1761 in erfpacht afgestaan.

(Piketten komt van 'porkenpiek' en is een vestingbouwkundige term.

Pork=varken en piek=stekel of wel stekelvarken).

Men maakt er haast mee, want op 27 juni zijn de paaltjes al uitgezet op de vesting, nabij de plaats aangeduid 'de voormalige waterlandse werf', waar de op te richten Coop. Maal-inrichting moet komen.

"Jammer voor dit deel van de mooie vesting, die daardoor ontsierd wordt", schreef men. Op 7 augustus 1906 wordt door het bestuur van de Coop. Graanmalerij en Koekenslagerij vergunning gevraagd tot plaatsing van een zuiggasmotor van 44 PK aan de zuiderving alhier. De vergunning wordt op 14 augustus verleend (zie bijlage V).

Op zaterdag 11 augustus 1906 wordt in het Doelenhotel het maken van het fabrieksgebouw met machinefundamenten en een aanlegsteiger aanbesteed.

D. Blankevoort is de laagste inschrijver voor f 8.439,-.

Met groot succes worden de verschillende machinerieën reeds op 6 december 1906 om werking gesteld. De trilling is zeer gering en men verwacht de fabriek binnen enkele dagen in werking te kunnen brengen.

Als bestuursleden zijn gekozen J. Zeelte directeur, C. Nooij als secretaris en tot commissarissen de heren Leguit, P. de Waal en S. Bart.

Op 10 januari 1907 wordt in café "Bellevue" een vergadering gehouden met het plan een kaasfabriek op te richten. De heer Lakeman van de kaasfabriek te IJpendam gaf een overzicht vanaf de oprichting in 1901 tot 1905.

De fabriek in IJpendam heeft f 10.800,- gekost.

Tot de oprichting van een dergelijke fabriek te Monnickendam, treden 12 personen toe. Op 30 januari wordt het plan bekend gemaakt om het fabrieksgebouw op te richten aan de Singel op het stuk land toebehorende aan het Ned. Hervormde Weeshuis. In de staatscourant van zaterdag 23 maart 1907 staan de statuten van de Coöp. ver. tot bereiding van kaas en boter "Hoop doet leven" te Monnickendam. De heer Schaatsbergen te Broek in Waterland is directeur-voorzitter en de heer Beunder, alhier, secretarispenningmeester.

De kaasfabriek van de Coöp. ver. "Hoop doet leven" is op 25 mei 1907 zo goed als voltooid. Gebouwd door aannemer de heer Tadema, is de fabriek reeds enige dagen in werking en blijkt aan de eisen te voldoen.

In een oud pakhuis (voorheen genaamd 'Hamburg' ook wel 'mouterij') in de Grootenoord huisnr 13/14 of Gooisekade nr 12, kad nr A 1480 (ex A 422) is onder directie van de heren Blankevoort, Zikking en van Eerden op 26 juni 1907 een werkplaats ingericht om plafonds, gangen, wanden enz. met stucwerk en geperst papier te betimmeren of beplakken. Stucwerk is nagebootste pleisterversiering, bestaande uit fijngestoten gips, kalk en water. De produktie vindt plaats met mallen, waarmee men dus dezelfde versiering in meerdere hoeken kan aanbrengen. Een jaar later wordt gemeld, dat deze fabriek het zeer druk heeft met bestellingen. Er is zowel voor vrouwen als mannen een goed weekloon te verdienen.

Lang heeft deze industrie niet bestaan. In het 5-jarig industrie overzicht werd hij nooit opgenomen.

Een overzicht van de industrie en de ambachten van 1891 - 1921 vindt u in bijlage V, terwijl de bokkingrokerijen en scheepsbouw later in dit artikel worden behandeld.

De zuiderzeevisserij van 1889 - 1916

In 1889 begint het gemeentelijk verslag met:

De visserij op de Zuiderzee, ofschoon niet door ingezetenen van deze gemeente uitgeoefend, is een van de belangrijkste bronnen van welvaart voor Monnickendam. Een groot deel van de burgerij vindt zijn bestaan in de verwerking en handel van haring en ansjovis.

Tot groot nadeel van de stad vermindert echter jaarlijks de aanvoer zowel van haring als van ansjovis.

De oorzaken zijn in hoofdzaak:

- a. de opkoop op zee, vooral door vissers uit Huizen.
- b. de jammerlijke ondiepte van het Monnickendammergat, waardoor de vissers uit Marken, Volendam en Bunschoten zeer dikwijls hun vangst niet hier

aan de afslag kunnen brengen of weg blijven uit vrees daarvoor.

In het vorig jaarverslag van O.M. (pag. 82) werd de uitdieping van het Monnickendammergat en de haven in 1885 behandeld, waardoor het vrachtverkeer verdubbelde en de toegang voor vissers, die naar de afslag wilden, veel verbeterde. Kennelijk had men daar in 1889 alweer last van.

In het jaarverslag 1991 van O.M. wordt in bijlage III (pag. 88 en 89) een overzicht gegeven hoe de aanvoer/verkoop van haring sinds 1857 afneemt t/m 1886.

In het hieronder gegeven overzicht wordt dit doorgetrokken t/m 1916 (daarna valt er, vanwege de 1e wereldoorlog, geen peil meer op te trekken).

Haring:	Last	Bruto bedrag	Prijs p 0/00 st.
1857-1886 gemiddeld per jaar	1690.4	f 116.300,-	f 6.88
1867-1876	1178.3	66.557.-	5.65
1877-1886	693.3	29.910.-	4.31
1887-1896	746.4	20.340.-	2.73
1897-1906	551.9	17.056.-	3.09
1906-1916	214.9	11.344.-	5.28

('n last is 10.000 st, 0/00=1000 st.)

Dit overzicht toont allereerst de economische wetmatigheid, dat bij schaarste de prijs gaat stijgen, Waardeverlies van het geld trad pas na 1916 op. Het jaar 1902 is wat aanvoer van haring betreft het laatste gunstige jaar geweest dat boven de 800 last uitkwam. Deze daalde daarna tot beneden de 80 last in 1906 en is sindsdien nooit meer boven de 300 last uitgekomen. Dat wil niet zeggen, dat er na 1902 geen gunstige jaren meer zijn geweest, want de prijs, die men ervoor kreeg speelde een grotere rol.

Om een jaar naar waarde te schatten gebruikte men 'termen' die in het volgend overzicht bovenaan een kolom staan waarin de jaren worden genoemd die als zodanig gewaardeerd werden. H voor haring en A voor ansjovis. Deze waardering is natuurlijk relatief afhankelijk van die van 't vorig jaar.

gunstig	bevredigend	middel	minder	ongunstig	gering	mislukt
		matig	gunstig			
1890 A+H	1891 A+H					1889 A+H
1892 H	1893 H		1893 A	1892 A		
1895 H	1894 A+H		1895 A	1896 A+H		
			1897 A	1897 H		
	1898 A	1899 A+H		1898 H		
1902 A+H	1901 A+H	1900 A+H				1903 A+H
1904 A+H	1906 A+H					1905 A+H
	1907 H	1908 H		1907 A	1908 A	
		1909 A	1909 H			
			1910 H			1910 A

totaal positief 12 x A + 14 x H negatief 10 x A + 8 x H
t/m 1902 positief 9 x A + 10 x H negatief 5 x A + 4 x H (14 jaren)
na 1902 positief 3 x A + 4 x H negatief 5 x A + 4 x H (8 jaren)
t/m 1902 was 68% van de beoordeling positief
na 1902 slechts 44%, ontegenzeggelijk 'n neergaande tendens.

Een uitstekend ansjovis-jaar, wat vangst betreft behoefde niet direct tot 'n goed resultaat te leiden, dat hing af van de voorraad vorming.

De visjes werden gezouten ingelegd in ankers en konden dus jaren worden bewaard. Men sprak dan ook van oudere jaargangen en door de variatie in grootte waren er speciaal gezochte jaren b.v. die van 1890.

Dit was het door de Duitsers zo gezochte visje, omdat ze kleiner waren dan die van 1891. Niet alleen hadden ze hun waarde behouden, maar waren in prijs nog verbeterd.

De totale voorraad van alle zouterijen in het zuiderzee-gebied was eind december 1891 87.800 ankers

De schrale oogst van 1892 was 7.000 ankers
totaal 94.800 ankers

waarvan in 1892 zijn verkocht en verscheept:

plm. 53.000 ankers van 1892
6.700 ankers van 1891
14.600 ankers van 1890
20 ankers van 1889
300 ankers van oudere 26.920 ankers

Voorraad zowel hier als in 't binnenland 67.880 ankers

Deze voorraad bestaat uit de volgende jaargangen:

1892	plm.	1.700 ankers
1891		31.000 ankers
1890		35.000 ankers
1889		80 ankers
oudere		100 ankers
totaal		67.880 ankers

Zo kon een jaar met een geringe vangst noch gunstig uitvallen, doordat veel uit voorraad verkocht werd.

Jaarverslagen over de vishandel

In de gemeentelijke jaarverslagen van 1889 t/m 1891 wordt opgegeven, dat de uitvoer hoofdzakelijk bestond uit kaas en vis en dat deze producten naar Amerika, Engeland, België, Portugal en Duitsland werden verzonden.

Vanaf 1892 werden volgens deze jaarverslagen haring en ansjovis (gevangen in de zuiderzee en alhier verwerkt) grotendeels naar Duitsland verzonden.

In 1902 wordt in de toelichting op de uitgevoerde handelsartikelen het woord "haring" door "bokking" vervangen en bij de bestemming wordt vermeld, dat alleen de ansjovis grotendeels naar Duitsland wordt verzonden.

De "Monnikendammer" meldt op 8 april 1903 dat de uitgebroken spoorwegsta-king zich ook hier doet gevoelen. 'De haring verzonden door de heren Neijzen en Stam, die bestemd is voor Duitsland, kon niet verder vervoerd worden dan tot Amsterdam en moest gisteren weer terug gehaald worden.

Daar de haring nu verwerkt moet worden tot z.g. harde bokking is de schade vrij aanzienlijk.

De vraag in de jaarverslagen of er ook invoer van vis plaats vond werd tot 1903 steeds met 'nee' beantwoord. Vanaf dat jaar vindt ineens een belangrijke invoer plaats van engelse en noorse haring om tot bokking te worden gerookt.

Deze haring werd eerder (buiten de aan de afslag verhandelde haring om) op de zuiderzee van vissers opgekocht. Hiervan bleef de aankoop prijs onbekend. Deze hoeveelheid

van plm. 600 last (6 miljoen haringen) per jaar werd door Monnickendammer botters en kubboten opgehaald. Maar daarover straks meer ! Kennelijk werden dergelijke hoeveelheden haring vanaf het jaar 1903 niet meer gevangen en moest men ze elders kopen. Dit wordt bevestigd door het krantebericht van 7 oktober 1903.

"Door het onstuimige weer van de laatste dagen is de aanvoer van haring uit het Nieuwendiep weer gestaakt. Het roken van engelse haring is en volle gang". Maandag 11 september 1905 werd voor enige vishandelaren alhier voor de eerste keer, per N.H. tram, engelse haring aangevoerd. De zending bedroeg ongeveer 30 tal (6000st.) Ze zagen er goed uit, hoewel ze van de reis wel wat geleden hadden'.

Het experiment slaagde, want daarvan getuigt het bericht van 28 oktober 1905

"Nu de haringvangst in de zuiderzee van jaar tot jaar achteruit gaat, wordt steeds meer engelse haring voor de verschillende rokerijen aangevoerd.

Dagelijks voert de tram een wagonlading, soms meer, haring aan, die na gerookt te zijn grotendeels naar het buitenland wordt verzonden".

Opzienbarend is een toelichting, die op 19 juni 1906 aan de commissaris der Koningin wordt gegeven

"De haringvangst (aangeboden aan de afslag te Monnickendam) is de laatste vijf jaren verminderd van 746 last in 1901 tot 360 last in 1905.

Deze visserij ving vroeger reeds half oktober aan, doch tegenwoordig kan deze eerst half maart met succes worden uitgeoefend. Het is niet bekend waarom de haring zich niet eerder in de zuiderzee vertoont.

Daarom betrekken de bokkingrokers in de winter de benodigde haring uit Engeland, Schotland en Noorwegen, soms ook uit Frankrijk (Boulogne) en België (Oostende).

Hier te lande wordt de noordzee-haring alleen in gezouten toestand aangebracht".

In november 1907 blijkt dat men is overgegaan om van 'gezouten' haring bokkingen te bereiden. Dit vraagt veel arbeid, zodat meer mensen bij de verschillende vishandelaars vast werk hebben gevonden. Alle rokerijen en het zijn er in onze gemeente nogal wat, zijn in volle werking.

Op 13 mei 1908 lezen we in de 'Monnikendammer':

"De verkoop van haring aan de afslag alhier betekent niet veel meer. De prijs is zo miniem, dat het vissen op haring voor de vissers niet lonend meer is en velen hun vaartuig inrichten voor de ansjovisvangst. Mogen deze kostbare visjes dan ook in talrijke massa's komen opduiken".

Maar de aanvoer is zeer wisselvallig, 't ene jaar alles en 't andere jaar niks.

Om niet daarvan afhankelijk te zijn neemt de heer J.G. Bloem het lot in eigen handen.

Ansjovis uit Spanje

Op 6 juni 1908 wordt een buitenlands paspoort t.n.v. Johannes Gerardus Bloem afgegeven. Hij is van beroep ansjoviszouter, signalement: lengte 1.65 mtr, haar: blond, wenkbrauwen: idem, knevel: idem, ogen: blauw, neus: gewoon, mond: idem. Geboren te Monnickendam op 1 oktober 1872, als zoon van Gerrit Bloem en Ariaantje Karhof (zie jaarverslag 1987 pag. 93-96) wonende te Monnickendam).

Hij behoort tot het R.K. Kerkgenootschap en wil van dit paspoort gebruik maken in Spanje. Op 13 juni 1908 (een week later!) meldt een krantebericht, dat de eerste ansjovis, gevangen aan de spaanse kust hier is aangekomen en dat men reeds druk is met inleggen. Nu de ansjovisvangst hier niets meer oplevert hopen we, dat dit uitheemse "visje goede resultaten afwerpt".

Tot 1917 wordt in de jaarrapporten van de gemeente melding gemaakt van de invoer van spaanse ansjovis. Gedurende de 1e wereldoorlog komt daar voor-lopig een einde aan.

Plannen tot drooglegging van de zuiderzee

Die plannen waren er rees lang. Aan de heer B.P.G van Diggelen, destijds ingenieur van waterstaat te Zwolle komt de eer toe in 1849 het eerst met een veel omvattend ontwerp te zijn gekomen getiteld: "Beschouwingen over de Zuiderzee, de friese wadden en de Lauwerszee met betrekking tot hare bedijking en droogmaking".

In 1866 verscheen het werk van J.A. Beyerinck, inspecteur van waterstaat met een proeve van een gedeelte van de zuiderzee af te sluiten.

Tot een afsluitdijk, die van Enkhuizen over Urk naar Kampen zou lopen, zou de inpoldering plaats vinden met kanalen vaar Amsterdam en Harderwijk. Monnickendam was in dit ontwerp voorbestemd een landelijke gemeente te worden evenals andere kustplaatsen beneden Enkhuizen. Voor Kampen, Zwolle, de friese kustplaatsen en Enkhuizen 'n prachtig plan.

Zelfs de Noordzeekanaal, dat pas in 1876 geopend zou worden, stond al op zijn ontwerpkaart. Genoeg hierover!

In 'de Monnikendammer' van 4 maart 1900 werd verzuchting geuit"

"Met de visvangst gaat het niet naar wens. Tevergeefs zeilt de volendammer en de markervloot uit om de zo geliefde zuiderzee-haring te vangen en ondertussen wordt de bevolking steeds armer.

Het zou waarschijnlijk veel beter zijn als de zuiderzee wordt drooggemaakt en men op andere wijze in het bestaan kan voorzien, terwijl ook onze stad erbij gebaat zou zijn weer in de kring van het verkeer te komen".

Men voelde dus wel degelijk de isolatie, die voortkwam uit de positie als kustplaats met slechts verbindingswegen naar noord en zuid.

Voor een bijeenkomst van afgevaardigden uit alle vissersplaatsen aan de zuiderzee, laat burgemeester Calkoen van Edam op 13 november 1900 een schrijven uitgaan, waarin hij oproept om bij een eventuele drooglegging te zorgen, dat een behoorlijke uitkering zal plaatsvinden aan allen die betrokken zijn bij de zuiderzeevervisserij.

In verband met een wetsontwerp, dat door de ministerraad bij de raad van staten inzake de drooglegging van de zuiderzee schijnt te zijn ingediend, geeft hij in overweging zo spoedig mogelijk afgevaardigden te benoemen voor de bedoelde vergadering, waarvan de plaats en datum nog vastgesteld zal worden.

Op 27 november 1900 worden de namen van de commissieleden die namens Monnickendam zullen optreden aan de Edamse burgemeester opgegeven, het zijn:

H. van Aken	burgemeester
J.R. Boerlage	ansjoviszouter
C. de Haas	scheepsbouwmeester
C. Groenewoud Jr	touwslager
C. de Vries	zeilmaker

ontwerp droogmaking----

Uit een brief van het Centraal Comité inzake de afsluiting en drooglegging

van de zuiderzee d.d. juli 1901 uit Volendam blijkt dat zij, naar aanleiding van de indiening van het betr. wetsontwerp bij de 2e kamer, zich ten doel stelt een nauwkeurig onderzoek te doen naar de gevolgen van een dergelijk plan.

Men wordt verzocht op bijgaande lijsten de nodige gegevens te verzamelen om een zo juist mogelijk beeld te krijgen van de belangen. Deze gegevens dienen echter gecontroleerd te worden door een commissie van niet belang-hebbenden.

Wanneer we dan op 20 april 1902 de definitieve uitslag van het onderzoek in handen krijgen ('t lijkt wel of ik er zelf bij was) dan kijken we naar de vijf voor ons belangrijkste vissersplaatsen.

	Marken	Volendam	Durgerdam	Huizen	Bunschoten		
Monnickendam							
Aantal visser- vaartuigen		29	188	195	100	145	195
Waarde schuiten in 0/00 gld		12	299	389	129	409	371
Gemidd,jr. opr. in 0/00 gld		17	195	387	91	196	234

Aantal bemanningleden		64	411		570	230	335	425
Aantal gezinsleden v. bemanning	104	788		863	280	840	896	
Aantal inrichtingen a/d visserij verwant	49	4		36	6	32	35	
Waarde inrichting in 0/00 gld		127	16		85	16	258	81
Waarde vermindering door drooglegging		95	10		69	11	239	60
Resteert	32	6		16	5	19	21	
Aantal werklieden in die inrichtingen	148	10		40	60	244	163	
Aantal gezinsleden v. deze werklieden		348	20		24	128	450	131
Vissers boven 55 j.		5	93		68	30	43	72
Personen in de vishandel	62	-		60	-	274	50	

Het komt mij voor dat 'Huizen' de waarde van schuiten en inrichtingen in die tijd wat heeft overdreven (de schuiten in vergelijking met Marken en de inrichtingen in vergelijking met Monnickendam).

'n Dergelijk rapport verouderd natuurlijk snel. 't Is slechts een momentop-name. Wij weten dat de zuiderzee pas in 1932 werd afgesloten en dat de inpoldering in 1968 klaarkwam. Behalve het Markermeer dat behouden bleef. We hadden geen behoefte aan een vliegveld !

De heer J.R. Boerlage (de grootste ansjoviszouter in die tijd), een van de zo juist genoemde commissieleden, hield het op 25 april 1903 voor gezien, hij verhuisde met zijn gezin naar Haarlem.

De krant schreef:

"Wederom heeft een geacht ingezetene met zijn gezin onze stad verlaten. Sedert 1887 lid van de raad heeft hij in die functie veel goeds tot stand helpen brengen. Als ansjovishandelaar was hij een bekende persoonlijkheid. Jarenlang werd door hem de handelsprijs vastgesteld.

Voor onze gemeente is zijn vertrek zeer te betreuren".

(Jan Roelof Boerlage werd op 16 april 1855 te Monnickendam geboren, was Evang. Luth. en gehuwd met Hendrika Hoebé. Ze kregen 3 dochters waarvan er een jong overleed.

Hij woonde op het Noordeinde huidig huis nr 50 en hield

kantoor in het pand nr 48 op de hoek van de oude steeg.

Hij verkocht zijn huis en kantoor, tuinhuis en steeg. kadnrs 905, 906, 1021 en 338 voor f 5.000,- o 20 augustus 1904 met acte 3542 aan de R.K. Kerk te Monnickendam.

Is het toeval, dat jaren later de heer Johannes Gerardus Bloem op nr 50 woonde, de spaanse ansjovishandelaar ?

De haven en 't monnickendammergat

Op 28 februari 1903 stond 'n berichtje in de krant, dat indertijd wel eens is beweerd, dat de haven van Monnickendam niet als vluchthaven in aanmerking kwam.

'Dit punt is naar voren gekomen tijdens de kwestie tussen het hoogheemraadschap Waterland en deze gemeente, inzake de voorgenomen ophoging van het Noordeinde en

Zuideinde (uitgevoerd tussen 11 juli 1903 tot april 1904), toen het gemeentebestuur voorstelde om ringdijk aan te leggen om de oude stad, waarin de buitenhaven werd opgenomen.

De afgelopen week is zij wel degelijk als vluchthaven gebruikt. Minstens 50 botters zochten een schuilplaats in onze haven voor het op zee heersende stormgeweld'.

Kennelijk gebeurde dit bij hoge zee, want in 1902 waren er alweer klachten over de ondiepten. Op 24 maart schrijft de scheepsbouwer C. de Haas,

'meermalen gebeurt het, dat botters die binnen komen de 'boom' (de scheiding tussen de buitenhaven en het monnickendammergat) koers zetten naar de scheepswerf, deze niet kunnen bereiken door de ondiepe toestand van de voorhaven'.

Op 28 april 1903 wijst dezelfde scheepsbouwer B. en W. op de onhoudbare situatie voor zijn werf.

'Deze morgen kwam de kwak van S. Keizer van Volendam zonder hinder de boom in en bleef op enige afstand van de werf vastzitten'.

Op 16 maart 1904 roept hij nogmaals de hulp van de gemeente in, omdat de volendammer kwakken, met 1.10 mtr diepgang niet meer voor de werf kunnen komen.

'De toestand wordt steeds slechter, doordat stoomboten uit Amsterdam met de motoren de klei, die voor de boom ligt, loswoelen en daardoor verplaatsen naar de binnenhaven, waar het zich ophoopt vlak voor de werf van ondergetekende. Jaarlijks wordt in mijn bedrijf omstreeks

f 10.000,-(te vermenigvuldigen met 100 voor vergelijking met nu) aan arbeidsloon uitbetaald, hetgeen voor de ingezetenen toch wel van enig belang is'.

In maart 1905 herinnert hij eraan, dat volgens een raadsverslag in 1904 de belofte is gedaan volgend jaar in de begroting met dit euvel rekening te houden.

Dan komen er meerdere protesten. Men vraagt verbetering te brengen in de vaardiepte van het zuiderlijk gedeelte van de buitenhaven, want men is voordurend genoodzaakt met een schuitje naar de afslag bij de lange brug te varen om daar de vis af te halen, daar de vrachtvaarder of botter niet bij de bokkinghangen kan komen.

Begin 1906 wordt een door 70 personen ondertekend stuk aan de raad gestuurd. Met kracht dringen zij aan om de voorhaven uit te diepen, want de toestand van het vaarwater is onhoudbaar. Op 27 april jl. hebben klagers in het Doelen-hotel vergaderd om wellicht door samenwerking onze stad voor totale ondergang te behoeden. Dit schrijven kwam binnen op 1 mei 1906 en werd pas op 5 september 1906 beantwoord door de voorzitter van de raad, de edelachtbare heer H. van Aken, burgemeester!

Havenberichten uit het Monnickendammergat van mei t/m juni 1906.

7 mei 1906	de marken (MK) 173 zit vast in de geul turfschipper Althusius zit 11 uur lang vast de MK 98 zit vast in de geul	
8 mei	beurtschipper Visser zit aan de grond	
9, 10, 11 mei	vol zee	
12 mei	de volendam (VD) 250 zit zelfs vast bij het hoogste	water, is eruit gesleept door 'n motorboot
14 mei	de VD 90 6 uren vast de veerschipper de Wit, Kes en Visser aan de grond	
15, 16, 17 mei	vol zee	
18 mei	de veerschipper de Wit en Visser vast ook de VD 9, 84, 314 en 352 de monnickendam (MO) 15 en schipper Winkel alle aan de	grond
6 juni	de VD 390 en de MK 59 vast	
8 juni	de bunschoten (BU) 106 en VD 233 aan de grond	
11 t/m 14 juni	noorderstorm vol zee	
15 juni	de VD 197 en 235 aan de grond	
16 juni	de MK 94 aan de grond	

Op 28 juli 1906 komt de Commissaris der Koningin op bezoek. Is er gewaarschuwd of moet er toestemming gevraagd worden om het vaarwater uit te diepen. Dan pas komt er beweging in het gemeentebestuur. Op zaterdag 22 september wordt het verrichten van baggerwerk in de voor- en binnenhaven van Monnickendam aanbesteed.

Er worden 12 inschrijvingsbiljetten ingeleverd en de laagste blijkt van J. Goedkoop Jr. te Amsterdam te zijn voor f 3.185,-.

Op 28 september is men met het uitdiepen begonnen en op 21 november d.o.v. is het werk voltooid en tot grote tevredenheid van de autoriteiten uitgevoerd.

Over de gehele oppervlakte werd een diepte van 1.70 AP verkregen en daarmee is de grote belemmering voor de scheepvaart weggenomen.

Dit was de laatste investering waarvoor burgemeester van Aken een lenig afsloot. In de resterende ambtsperiode tot midden 1915 (!) heeft hij zoals u weet alle noodzakelijke investeringen voor Monnickendam vermeden, ook toen er op 6 oktober 1911 weer een beroep op hem werd gedaan om de ellen-dige toestand van het Monnickendammergat te verbeteren.

Hierbij werd adhesie betuigd door 103 ingezetenen, 43 marker- en 123 volendammer vissers, alsmede de vereniging tot behartiging van verkeersbelangen te Edam, het dagelijks bestuur van de A.N.W.B. en de tweede N.H.

Tramwegmaatschappij.

Bokkingrokerijen en ansjovis-zouterijen in de periode 1890-1920

Reeds eerder hebben we over de rokerijen en het drogen en roken van haring geschreven. De periode tot 1811 werd in het jaarverslag O.M. van 1982 (pag. 16 t/m 51) behandeld.

Een vervolg hierop vindt u in jaarverslag 1991 O.M. (pag. 58 t/m 62), waarin geprobeerd wordt de 8 bokkingrokerijen en 8 ansjovis-zouterijen thuis te brengen, die op 23 november 1876 vermeld werden. Er bleken slechts 3 bedrijven van voor de invoering van het kadaster in 1832 te zijn overgebleven.

In laatstgenoemd jaarverslag heb ik de nummering van de heer K. Tolman aangehouden, die hij in zijn artikel bert. dit onderwerp in het jaarverslag O.M van 1977 gebruikte en in kaart bracht op de pag. 41 t/m 43.

Dit kaartje vindt u op de volgende pagina wederom afgedrukt, doch aangevuld met de laatste ontdekkingen. De Tolman-nummering zal ik ook nu hanteren met de afkorting T.nr.

Zien wij tegenwoordig de aanwezigheid van rokerijen in Monnickendam tegen 'n romantische achtergrond, rondom de eeuwwisseling toen er nog zovéél stonden was het niet altijd een pretje.

In de periode van 1890 t/m 1920 werden er maar liefst 22 opgericht, terwijl voor 18 bestaande inrichtingen (soms meermalen) vergunning voor uitbreiding werd gevraagd. Doordat ook verhuizingen naar een andere lokatie plaats vonden, die niet geregistreerd werden, is het juiste aantal op een bepaald moment moeilijk vast te stellen.

Heel opvallend is de opgave in het gemeentelijk jaarverslag van 1906, waarin voor 't eerst een aantal wordt ingevuld en een verrassend getal van 52 stuks bokkingrokers en ansjoviszouters tezamen wordt opgegeven.

Bekijken we echter het register van de wijknummers uit 1908 dan kunnen we er slechts 12 ontdekken (2 st. zijn na 1909 gesticht).

---plattegrond met rokerijen---

Wijk I	kad. nr	bokkingrokerij van:	Tolman nr	
nr 29	A1865 Lindegracht nr 4	S. Mey Sr		13
108	A1589 Zuideinde nr 58	M. Stam	16	
170	A1610 Prooyen nr 3	Jac. Neijzen	21	
			later R. Winkel	
171	A1611 Prooyen nr 4	A. J. Neijzen	(na 1909) 22a	

172	A1655 Prooyen nr 5	P. & S. Klein	22b	
Wijk III				
nr 23	A Brugstraat nr 1	Joh. Oosterbaan v/h G. Schram (na 1909)		--
77	A - Haringburgwal	E. J. Visser & Zn later J. Oosterbaan		3
78	A - Haringburgwal	Ph. Witmond	5	
79	A - Haringburgwal	P. Blankevoort later Joh. Oosterbaan		6a
82	A - Havenstraat	M. Stam	6b	
106	A1654 Havenstraat nr 30	Gebr. G. & J. Meij later J. Meij		9a
122	A274 Haven nr 6	Jac. Neijzen	10	
123	A1351 Haven nr 5	Jac. Neijzen	11a	
124	A1551 Haven nr 3	Jan Klepper		11b

De overijverige ambtenaar heeft misschien ook alle privé-rokertjes willen registreren of hij heeft zich vergist. In 1911 wordt het aantal bijgesteld op 17, terwijl in 1916 er 16 worden opgegeven. Om de 5 jaren werd namelijk door het rijk een dergelijke opgave in het jaarverslag verlangd (zie bijlage Vb).

Het was vrij gemakkelijk een dergelijk bedrijf op te richten. Men moest natuurlijk over een perceel grond beschikken om de bokkinghangen te bouwen, maar had men zulks niet dan kon men een perceel in erfpacht krijgen van de gemeente.

Bij de overweging van het gemeentebestuur toestemming te geven om zich te vestigen als bokkingroker ging het economisch belang meestal voor op de regels genoemd in de hinderwet van 1875.

Slechts zelden werd de vergunning geweigerd, ondanks dat meerdere keren tegen de hinderwet-aanvraag werd geprotesteerd door omwonenden of kerkelijke instanties. Volgens de voorschriften schreef men hen keurig aan wanneer iemand een inrichting wilde oprichten, welke gevaar schade of hinder zou kunnen opleveren, maar men moest van goede huize komen wilde men dit tegenhouden.

Uit een schrijven van het gemeentebestuur van Monnickendam aan B. en W. van Uitgeest dd. 9 december 1908 krijgen we dit bevestigd;

"Aan vergunning tot het oprichten van een visrokerij wordt door ons geen andere voorwaarde verbonden, dan dat de houten deuren van de hangen met ijzer moeten worden beslagen. Hierbij dient evenwel in aanmerking te worden genomen dat het visroken hier een eeuwenoud bedrijf is en de bevolking, zonder over hinder te klagen, eraan gewend is, dat de stad dikwijls in rook gehuld is.

In andere gemeenten, a.a. te Rotterdam, worden ter voorkoming van hinder, voorwaarden opgelegd betreffende de afvoer van rook".

Slechts vijfmaal werd een vergunning tot vestiging geweigerd in 30 jaren tijds en dat vanwege "de ongeschikte afvoer en stank verspreiding" of op grond van het feit, dat het bestaan van het bedrijf niet bekend was, wanneer toestemming voor uitbreiding werd gevraagd.

Vanaf 1914 blijkt, dat C.J. Groenewoud Hzn zijn bokkingrokerij, gevestigd in Wijk III nr 113 (tegenwoordig havenstraat nr 5), niet meer kan uitbreiden, het perceel (kad. nr A1322) is te smal. Op 29 juni 1914 heeft hij hiervoor nog toestemming gekregen, maar nu moest hij omzien naar andere mogelijkheden. (Deze rokerij was, door W. Kleijzen op 15 november 1892 gesticht).

Daarom sprak hij zijn overbuurman Nicolaas Johannes, de zoon van de smid Johannes Nicolaas Steur, aan om samen op het perceel van de smidse (Havenstraat 28) ook een visrokerij te bouwen en deze in te richten met 5 stookplaatsen.

In bescheiden mate was daar reeds een rokerijtje aanwezig, want in 1908 wordt deze op naam van Johannes Nicolaas Steur vermeld in het speetstersboek. De smid zag door de

aangeboden samenwerking plotseling een kans om weer in 't bezit te komen van de smederij, die hij huurde van de heer J. Pzn Neijzen.
Vader, Johannes Nicolaas Steur, kocht de smederij met erf (kad. nr A398a en 653, later A1318) op 25 juni 1883 van Johannes Leonardus Huijke voor
f 1.500,-.

Ik denk, dat hij in 1892 failliet ging, want een lasthebber van de heer Albert van der Meer verkoopt op 14 juli 1883 van dat jaar de grof- en hoefsmederij gelegen aan de haven, hoek langebrugsteeg (kad. nr. A1318) aan de heer Jacobus Pieterzn Neijzen.

De vader die tegen betaling van huur zijn bedrijf in de smederij mocht voortzetten, wordt kennelijk daarin opgevolgd door zijn zoon Nicolaas Johannes Steur en zo was de situatie in 1915 nog toen C.J. Groenewoud hen benaderde.

De vishandelaar en de zoon van de smid worden het eens en samen kopen ze in 1915 het bedrijf van de heer Jacobus Pzn Neijzen. Na 'n verzoek op 29 september 1915 om vergunning, krijgen ze op 16 oktober 1915 toestemming om de bestaande rokerij te verplaatsen naar Havenstraat nr 28 en tevens een speethuis erbij te bouwen, op voorwaarde dat de aanwezige hangen op de Havenstraat 5 vanaf heden niet meer gebruikt zullen worden.

Protesten van omwonenden blijven niet uit. De heren D. Goedhart (eigenaar van 't koffiehuis "'t Wapen van Monnickendam") en G. Kat (de waard van 't Markerveerhuis") stappen zelfs naar gedeputeerde staten om hun beklag te doen.

De voorzitter van gedep. staten, die hierover opheldering vroeg kreeg op 16 november 1915 van B. en W. te horen, dat de industrie in deze gemeente in hoofdzaak bestaat uit visrokerijen. Weigering van ingekomen verzoeken of het stellen van voorwaarden is veelal niet mogelijk, doordat dit alleen achteruitgang van de bloei van de gemeente ten gevolge zou hebben.

Vele ingezetenen, die in dergelijke inrichtingen hun werk en bestaan vinden zouden tot werkloosheid gedoemd worden.

In overleg met de gezondheidscommissie van Edam hadden zij de verzoekers vergunning verleend op voorwaarde, dat zij een schoorsteen van minstens 7 meter boven het peil van de Havenstraat zouden bouwen.

De samenwerking tussen Nicolaas Johannes Steur en Cornelis Jacobus Hendriksz Groenewoud duurde niet lang. Reeds in 1919 besloten ze tot een scheiding van eigendom betr. het perceel A1318 (Tnr 8)

N.J. Steur treedt uit en Groenewoud zet de zaak voort. Deze rokerij op de Havenstraat 28 wordt in 1941 verkocht aan Bernard Miedema, geb. 19 maart 1913 te Monnickendam, visroker, zoon van Bernard Miedema, geb. 27 maart 1890 te Amsterdam en Anna Maria van Brussel geb. 4 januari 1892 te Geldrop.

Het is de enige rokerij, die zich handhaafde in het rokers hoekje op de haven.

Zeker iets om trots op te zijn. Mogen zij derhalve ook de waardering genieten van het gemeentebestuur Waterland.

Nicolaas Steur (de vader van bovengenoemde vishandelaar), smid, werd geboren op 22 oktober 1857 te Edam als zoon van Klaas Sijmonsz Steur en Johanna Cath. Schumacher. Hij trouwde op 25 september 1883 te Monnickendam met Gezina Maria Catharina Bonting oud 27 jaar, geboren te Monnickendam, dochter van Bernardus Bonting en Maria van der Linden wonende te Monnickendam.

Johannes Nicolaas woonde met zijn gezin op het Rozendaal nr 6 (toen wijk I nr 40 en kad. nr 587). Hij kocht het huis op 25 februari 1888 uit de boedel van de toen overleden Bernardus Bonting, zijn schoonvader.

In dit huis werden alle kinderen geboren:

1. Johanna Catharina 06-07-1884	7. Emma Maria	01-03-1894
2. Maria A;ida 20-09-1885	8. Jacobus Franciscus	29-08-1895+
3. Alida Ludina 28-02-1887+	9. Jacobus Bernardus	13-02-1897+
4. Bernardus Jacobus 31-08-1888+	10. Clasina Johanna	01-10-1898+

5. **Nicolaas Johannes** 13-01-1890 11. **Jacobus Bernardus** 01-02-1901

6. Alida Catharina 21-10-1891

Niet alleen het huis, maar ook 't perceel, waarop het stond was vrij groot (2 are 60 ca) zodat er ruimte genoeg was voor het grote gezin. Er is verder weinig over hem bekend. In een brief van 12 juni 1902 verzoekt J.N. Steur de burgemeester en leden van de gemeenteraad om verhoging van traktement vanwege de vele werkzaamheden, die hij als afslager aan de visafslag heeft.

Hij schrijft:

"Mocht er bezwaar bestaan tegen een verhoging dan wilde ik mij, wanneer alle kosten van het kantoor gedekt zijn, tevreden stellen met 15% van de netto winst".
Ik denk niet dat daarop werd ingegaan.

Op 29 december 1919 schrijft hij aan de edelachtbare heren, dat hij niet in aanmerking is gekomen voor 'n verhoging: "daarom verzoek ik u vriendelijk om mijn traktement of jaarwedde, zoals u dit noemt, met *f* 100,- te verhogen. Ik kan rekenen op *f* 10,- per week plus per uur *f* 0,12.5. Mij dunkt, dat u wel overtuigd bent, dat dit tekort is. In afwachting uw d.w. dienaar de gemeente-afslager". Naast de smidse, had hij dan ook nog het keurmeester -schap van de vis voor *f* 15,- per jaar.

Op 20 december 1928 overlijdt Johannes Nicolaas (61 jaar oud) op het Rozendaal nr 6.

In 1918 zijn er nog 3 kinderen thuis: Nicolaas Johannes geb. 1890

Alida Catharina geb. 1891

en Jacobus Bernardus geb. 1901

De beide zoons staan op de gezinskaart te boek als visrokers.

Nicolaas Johannes Steur trouwde op 13 januari 1921 met Maria Clasina Taman, geb. 29 oktober 1892 te Amsterdam. Ze krijgen zes kinderen:

Gezina Maria Catharina geb. 16-04-1922

Hermana Maria geb. 20-03-1925

Johannes Petrus geb. 03-06-1928

Maria Petronella geb. 26-04-1930

Herman Theodorus geb. 26-04-1930

Clazina Catharina geb. 08-05-1933

Alida Catharina gaat op 14 januari 1920 naar Amsterdam en **Jacobus Bernardus** trouwt op 1 oktober 1924 met Adriana Johanna Elisabeth Groenewoud, geb. 8 april 1903 (de dochter van de vroegere compagnon van Nicolaas Johannes Steur op de Havenstraat). Ze krijgen vier kinderen:

Gezina Maria Catharina geb. 08-07-1925

Cornelis Jacobus geb. 19-10-1928

Geertruida Francisca Hermina geb. 21-03-1932

Johannes Nicolaas geb. 11-04-1934

De families wonen uiteindelijk naast elkaar op de Middendam. Nicolaas Johannes Steur, de vishandelaar op nr 8 en Jacobus Bernardus Steur, die motor- en rijwielhandelaar was geworden op nr 6.

Een van bovengenoemde kinderen, namelijk Herman, werd een vermogend man.

"Niet van belang voor de geschiedenis van Monnickendam" zult u zeggen, maar een artikel in de Telegraaf van zaterdag 28 december 1991 was aan hem gewijd. Hij woont op Sri Lanka, men noemt hem de 'witte man', Hij zette een welzijnsprogramma op voor de allerarmsten op dat eiland en stak daar veel geld in.

Voor 1991 had ik nog nooit van hem gehoord, maar nu ik 't weet is het zeker 't vermelden waard. Hem wacht dit jaar een hoge onderscheiding van de regering op Sri Lanka die door de minister zal worden uitgereikt.

Oprichting en uitbreiding van bokkingrokerijen

Vergunning om met een ansjovis-zouterij te beginnen had men in die tijd niet nodig, maar de bokkingrokerijen vielen onder de hinderwet.

De verstrekte vergunningen zijn in de notulen van B.& W. vergaderingen terug te vinden.

----foto rokerij van Oosterbaan---

Om de reconstructie van de heer Tolman van namen en data te voorzien was 't noodzakelijk om deze notulen door te lopen om oprichtingsdata en vergunningen voor uitbreiding vanaf 1890 te achterhalen. Ik heb er 40 gevonden, waaronder 10 nieuwe adressen:

Oprichting	Uitbr.	Naam	Tnr	Adres	kad.nr
1. 26-05- 91		C. Bos Czn	32	zuideinde 61	A 883
2. 11-10- 92		G. Schram	28	de krim 4	A1332
3. 11-10- 92		H. Sta v. Uiter	?	?	
4. 11-10- 92		St. & P. Klein	22b	prooijen 4	
					A401 A 1655 A 378
5. 17-11- 92		W. Kleijzen	30	havenstraat 5	A1321/2
6.	30-03- 97	Simon Meij		13 Lindegracht 2	A1865
7. 21-03- 01		Joh. Oosterbaan	31	niesenoort 7	A2418
8. 04-04- 05		C. Hogetoorn	27	rozendaal 2	A 591
9.	26-09- 05	G. Meij Szn	9a	havenstraat 30	A1654
10.	26-09- 05	A. Stam	16	zuideinde 58	A1589
11. 26-09- 05		C.M. Stikkenboom	12	zonnepad 11/13	A1249
12. 10-10- 05		R. Winkel	21	op de prooijen	A1610
13. 10-10- 05		D. Houtman	5a	noordeinde 84	A1215
14.	11-09- 06	Simon Meij		13 lindegracht 2	A1865
15.	26-11- 07	W. Kleizen		30 havenstraat 5	A1321/2
16. 11-01- 10		W. Meij	29	niesenoortb.w.	A1845
17.	07-12- 10	St. en P. Klein	22b	op de prooijen	A1655
18.	24-07- 13	C. Bos Czn	32	zuideinde 61	A 883
19.	29-06- 14	C.J. Groenewoud	30	havenstraat 5	A1321/2
20. 21-01- 15		K. Kramer	26	gooische kade 16	A 426
21. 16-10- 15		Groenewoud/Steur	8	havenstraat 28	A1318
22. 07-09- 16		Joh. Oosterbaan	6a	haringburgw./5	A 356

23.	07-09- 16	L.F. Pelder	21	op de prooijen	A1610
24.	07-09- 16	S. Meij Szn	17	zuideinde 62/64	A1814
25.	07-09- 16	K. Kramer	26	gooische kade 16	A 426
26.	07-09- 16	C. Buter Czn	4	haringburgw. 7	A1744
27.	26-10- 16 wederopr	Joh. Oosterbaan	3	haringburgw. 8	A1301
28.	26-10- 16	Jac. Neijzen	5	haringburgw. 6	A1568
29.	26-10- 16	S. Meij Szn	17	zuideinde 62/64	A1814
30.	23-05- 18 wederopr	Fr. Karmelk	24	de krim 30	A1325
31.	23-05- 18	G. Abrahams	2	noordeinde 108	A1430
32.	13-08- 18	Karel Vos	9	havenstraat 29	A 919
33.	11-01- 19	K. & P. Klein & E. Abrahams	32	zuideinde 61	A 883
34.	08-04- 19	N. Reurs	34	niesenoortsb. 6	A1881
35.	08-04- 19	K. Vos	9	havenstraat 29	A 919
36.	12-08- 19	J. van Otegem	7	havenstraat 12	A 329
37.	01-08- 19	C. Hogetoorn	33	zuideinde 51	A 878
38.	01-08- 19	Gebr. Winkel	3	haringburgw. 8	A1301
39.	31-10- 19	K. Vos	9	havenstraat 29	A 919
40.	04-05- 20	K & P. Klein	32	zuideinde 63	A 884

Van de 34 tolman nrs (24 nummers van de heer Tolman zelf uit jaarverslag 1977) werden er in 30 jaren tijds (1890-1920) 10 niet genoemd of gebruikt.

De nrs 1 en 20 werden eerst in resp. 1936 en 1935 als rokerij gesticht.

De nrs 10, 11 en 18 bleven in eigendom van dezelfde eigenaar en werden ook niet uitgebreid.

Nr 14 op de lindegracht kreeg dezelfde eigenaar als nr 13 en ging daarin over.

De tolman-nrs 15, 19, 23 en 25 heb ik tot nu niet als rokerij kunnen identificeren:

nr 15 betr. kad. nrs 3197/8, ex 2183, ex 1515/6 ex 484/5 of zuideinde nr 54

nr 19 betr. kad. nrs 3241, ex 781/2, ex 520 hoek Bloemendaal/padje keerweder

nr 23 betr. kad. nrs 2935, ex 2689/90, ex 1985, ex 836 't huidig prooijen nr 17

nr 25 betr. kad. nr. 1924. Deze aanvraag betr. Grootenoord wijk I nr 115,
naast het huidig huisnr 11, werd niet ingewilligd.

Totaal 30 nummers of rokerijen zijn dus thuis gebracht.

Van deze 30 rokerijen zijn er 2 na 1920 gesticht, dus moeten er (theore
tisch) in 1920 plm. 28 rokerijen zijn geweest.

Uit bovenstaand overzicht van verleende vergunningen blijkt dat tussen 1890 en 1920 er 22 werden opgericht, dus zouden er in 1890 slechts 6 rokerijen hebben bestaan.

Toevallig wordt vanwege de arbeidswet op 1 juni 1890 het aantal opgegeven aan de arbeidsinspectie te Haarlem.

Er blijken op dat tijdstip 10 haringrokerijen te bestaan, met de opmerking dat daar alleen 's winters van oktober t/m april wordt gewerkt:

Naam bedrijfsbestuurder	aantal werkende	aantal	tolman	
	kinderen v. 12-16 j.	werkende vr.	nr	
1. K. Dorland	-	4		3
2. D. Witmond	-	4		5
3. Jacobus Neijzen	-	5		10
4. A.J. Neijzen	-	5		10
5. D. Glansdorf	-	3		10
6. S. Meij	-		4	11
7. Wed. J. Meij	-	3		13
8. Wed. P. Stam	-	5		16
9. C. Bos	-	4		32
10. J. Smit	-		4	?
		41		

Men kan rustig aannemen, dat tenminste 4 bedrijven door anderen werden overgenomen, zodat het aantal van dertig rokerijen niet ver naast de werkelijkheid zal zijn in 1920. Mogelijk heeft een van de lezers hierover een oordeel ?

Ook de viszouterijen worden in de opgave van 1 juni 1890 genoemd. Het zijn er zeven en er wordt alleen des zomers gedurende de maanden mei en juni gewerkt.

Naam bedrijfsbestuurder	aantal werkende	aantal	tolman	
	Kinderen van 12-16 j.	werkende vr.	nr	
K. Dorland	7		10	3
D. Witmond	10		30	5
S. Witmond	4		24	-
A.J. Neijzen	3	20		10
Wed. P. Stam	4	22		16
T.F. Boerlage	5	21		?
G. Bloem	4		8	?
	37		135	

Ansjoviszouters, meestal tevens bokkingrokers hebben hun vaste werklieden, genieten een vast loon, nu eens in de zouterij (zouten, pakken, kuipen) dan weer in de rokerij.

Het speten

De vrouwen in dienst bij de haringrokerijen waren meestal speetsters, 'n Speetster (voor zover u dit niet weet) was een vrouw, die de te roken vis aan houten op ijzeren pennen moest rijgen.

Op 21 oktober 1902 werd de speetwet aangenomen in de 2e kamer ter bescherming van de vrouwen die deze arbeid moeten verrichten en daarvoor op de meest ongunstige uren van de dag moesten opdraven.

In deze wet werd bepaald, dat gedurende het winterseizoen niet langer gespeet mocht worden dan tot 12 uur 's nachts, terwijl de namen van vrouwen, die na 10 uur 's avonds gespeet hadden, de volgende dag ter gemeente-secretarie moesten worden opgegeven.

Vanaf 15 maart tot 1 juni mocht door vrouwen tot 2 uur 's nachts gespeet worden. Ze mochten dan evenwel gedurende dat tijdvak niet meer dan 15 maal doen.

Overeenkomstig deze speetwet moesten de haringspeetsters die na 10 uur 's avonds wensten te speten door de daarvoor aangewezen geneesheer regelmatig worden onderzocht.

De burgemeester van Monnickendam schrijft op 16 juli 1907 aan zijn ambtgenoot in Edam, dat uit een onderhoud met de voornaamste werkgevers van rokerijen en zouterijen hem is gebleken, dat de bestaande speetwet onmisbaar is geworden. In zijn toelichting hierop schrijft hij:

"De vissers vissen de gehele dag en brengen de vis ook 's nachts aan. De uit het buitenland aangevoerde haring komt, zonder uitzondering, eerst 's avonds aan en moet met het oog op de afgelegde reis, terstond behandeld worden.

De arbeidsduur van volwassen vrouwen hangt af van de visaanvoer. Veel vis, veel werk, geen vis, geen werk. Soms wordt per etmaal 12 tot 13 uur gewerkt, soms niet meer dan 5 à 6 uren, soms in 't geheel niet. Alleen in de ansjoviszouterijen wordt per uur gewerkt, het werk in de bokkingrokerijen is stukwerk. Invoering van wettelijke voorschriften omtrent de arbeidsduur van volwassen mannen in die inrichtingen zou een belemmering zijn voor de visserij en de daarmee verwante bedrijven".

De rook verspreidt hier welvaart

Op 27 oktober 1908 wordt aan de inspecteur van arbeid in de 6e inspectie te Haarlem geschreven, dat een wijziging van het speetbesluit, waarbij wordt voorgesteld de vergunning om in het tijdvak van 1 oktober - 15 maart tot 12 uur 's nachts te mogen speten in te trekken, voor deze gemeente zeer nadeelig zou zijn. De in dit seizoen te verwerken haring is 'engelse volle'.

Wanneer deze, vooral bij zacht weer, niet direkt behandeld wordt, zal ze zeer in waarde verminderen. Te Huizen wordt deze haring weinig of niet verwerkt, doch goedkope 'Ostender', die leeg of ijl is, (zonder hom of kuit) en dus minder aan bederf onderhevig. Als spoedige behandeling geen vereiste was, dan zou de haring niet via Hoek van Holland per spoortrein, met overlading in Amsterdam, per tram aangevoerd worden.

Men zou ze dan, zoals met de aangevoerde ansjovis uit Spanje gebeurt, te Rotterdam uit het zeeschip kunnen overladen, in een motorboot, die met lading en al hier aan de wal kan komen. De wijze van vervoer zou veel goedkoper zijn.

De grootste werkgever op dit gebied heeft dan ook getracht zijn bedrijf naar Rotterdam (fijenoord) over te brengen, waar hij zowel voor aanvoer als voor verzending de spoorwagons voor zijn rokerij zou kunnen laten komen.

Alleen aan vracht zou hem dat f 1,- per ton lading schelen. Hij heeft er evenwel van moeten afzien wegens de hoge eisen, vooral wat de afvoer van rook betreft, gesteld door het gemeentebestuur met het oog op de hinderwet. Als de rook moet worden afgevoerd door een hoge schoorsteen, dan kan er niet gerookt worden. Dit neemt niet weg, dat er bij Hoek van Holland diverse aan het spoor gelegen gemeenten zijn, die het haringrokersbedrijf graag tot zich zouden willen trekken en werd wel wat voor over zouden hebben. "De rook verspreidt hier welvaart, van werkloosheid is geen sprake en een verplaatsing van een bedrijf zou voor tal van gezinnen een ramp zijn".

De afslag en de opkopers

De gemeentelijke afslag heeft volgens een schrijven van 4 januari 1912 geen reglement. Aan verkopers wordt als kostendekking 4% van de opbrengst in rekening gebracht. De vishandelaren moeten per tal (200 st. haringen) 2½ aan de haringtelders betalen, die op hun beurt weer 10% van het ontvangen bedrag moeten afdragen aan de gemeente (geen vetpot !) Daarbij komt dat de

vis niet op bepaalde dagen wordt aangevoerd en de gevangen hoeveelheden zeer verschillend zijn. 't Blijkt dat alleen door de hier gevestigde visrokers aan de afslag wordt gekocht.

Op voorstel van de heer Oosterbaan in de vissersvergadering van 23 juni wordt op 28 juni 1919 door B. en W. besloten tot oprichting van een gemeentelijke visafslag ter vervanging van de haringafslag (die reeds 5 eeuwen alhier bestond en eertijds de voornaamste in het zuiderzeegebied was. Zie jaarverslag O. M. 1982 pag. 33 t/m 46)

---foto visafslag bij de lange brug---

Om de kosten van de haringafslag te ontkomen (van Dale geeft 'ontduiken' en omzeilen' als visserstermen) werd er regelmatig en door een vaste groep mensen haring op zee ingekocht. In Monnickendam was geen eigenlijke vissers vloot aanwezig, toch zijn er op 21 september 1905 7 botters (waaronder 3 opkopers) en 17 kubboten. De eigenaren 'oefenen de visserij' uit als bijberoep als er niets anders te verdienen valt. Slechts één botter ('n opkoper) vaart met een knecht tegen 'n loon van f 6,- per week en de kost.

De zes anderen varen met eigen volk en worden door de eigenaars voor zover mogelijk zelf opgelapt.

In deze opgave over het aantal schepen staat nog meer informatie: 'De gemiddelde waarde van een botter is f 600,- en van een kubboot f 300,-. De besomming (opbrengst van de vangst) van een botter is wel f 100,- per week, doch soms wordt er weken achtereen niets binnen gehaald. De botter aalvisserij voorziet in een plaatselijke behoefte'.

Op 12 juli 1919 krijgen we een aardig overzicht van deze thuisvloot. Het schrijven is gericht aan de voorzitter van de Raad van Arbeid te Zaandam. Het betreft vissers, die met familieleden hun bedrijf uitoefenen:

1. D. Sta van Uiter, wijk 3 nr 148 (gooische kaai nr 9 =10), eigenaar v.e. vaartuig met scheepswant, oefent het bedrijf uit met zijn zoon D. Sta van Uiter (zelfde adres).
2. Weduwe P. Ent, wijk 1 nr 127 (einde zuideinde, gesloopt), eigenares van een vaartuig met scheepswant. Het bedrijf wordt uitgeoefend door haar beide zoons T. en D. Ent, wijk 1 nr 127 (zuideinde nr 77).
3. P. Morees, wijk 1 nr 120 (zuideinde nr 80), eigenaar van en vaartuig met scheepswant, oefent het bedrijf uit met zijn zoon P. Morees, wijk 1 nr 120.
4. F. Morees, wijk 1 nr 123 (zuideinde nr 86) eigenaar van een vaartuig met scheepswant, oefent het bedrijf uit met zijn zoon J. Morees, wijk 1 nr 123.
5. De gebroeders S. en J. Bruijn, wijk 4 nr 152 en nr 144 (resp. nw. zijds burgwal nrs 12 en 4 (eigenaren van een vaartuig met scheepswant, oefent het bedrijf uit met hun vader P. Bruijn, wijk 4 nr 159 (nw. zijdsburgwal nr 19).
6. P. van Dijk wijk 1 nr 96 (zuideinde nr 32) eigenaar van een vaartuig met scheepswant, oefent het bedrijf uit met zijn broer J. van Dijk, wijk 1 nr 96 en zijn stiefzoon H. Vlugt, wijk 1 nr 96.
7. D. Wormsbecker, wijk 4 nr 92, eigenaar van een vaartuig met scheepswant oefent het bedrijf uit met zijn zoons D. en J. Wormsbecker, wijk 4 nr 92 (laatste huis binnendijks in 't Noordeinde, inmiddels gesloopt).

De rokerij in de 1e wereldoorlog

Op 8 november 1915 wordt door de hier gevestigde vishandelaren gemeld, dat de engelse regering de uitvoer van haring heeft verboden. De bemiddeling van burgemeester Versteeg wordt gevraagd om de minister van landbouw, nijverheid en handel te verzoeken pogingen te willen aanwenden het uitvoerverbod ongedaan te maken.

De burgemeester beschrijft de situatie aan zijn excellentie als volgt:

"Nagenoeg driekwart van de ingezetenen bestaat hier van de vishandel, zoals rokers, venters, haringspeetsters enz. Indien het uitvoerverbod gehandhaafd blijft, zal onze gemeente door een ramp worden getroffen en vele ingezetenen armlastig maken. Noch de gemeentefinanciën, noch de geldmiddelen van armbesturen zouden in staat

zijn deze nood te lenigen.

Door de beperkte aanvoer van engelse haring in de afgelopen winter werd door het plaatselijk hulpcomité nog voor minstens f 6.000,- ondersteuning gegeven, welk bedrag bij een volledig verbod van uitvoer zodanig zal stijgen, dat daarin niet is te voorzien".

Op 30 november 1915 wordt naar aanleiding van een voorstel van regeringswege, om tegen redelijke prijzen verse haring ter beschikking te stellen van de rokerijen, een conferentie gehouden door het gemeentebestuur met een commissie uit vishandelaren en rokers.

Door de commissie wordt meegedeeld dat, in gewone omstandigheden ruim 2000 manden verse haring per week in de alhier gevestigde rokerijen tot bokking verwerkt worden, waaronder ook engelse haring begrepen is. Die bokking is uitsluitend bestemd voor binnenlands gebruik. De prijs van die verse haring bedraagt 2 cent per stuk. Ten einde nu te kunnen voorzien in de noodtoestand, waarin de gemeente thans verkeert door het totaal gemis aan haring zou een aanvoer van wekelijks 100 manden voldoende worden geacht tegen een prijs van 3 à 4 cent per stuk buiten de vracht. Vermits volgens mededeling van de rokers de visserij nog hoogstens 3 à 4 weken kan aanhouden, wordt de excellentie verzocht dringend te willen bevorderen, dat nog deze week verse haring aan de in deze gemeente gevestigde rokerijen beschikbaar wordt gesteld. Of dit ultimatum effect heeft gehad heb ik niet kunnen vaststellen, want twee maanden later kwam de stormvloed over Waterland en zette de hele omgeving onder water. Het waren ineens geheel andere problemen die de aandacht vroegen en de hulp kwam uit een andere kas. Toch denk ik dat van regeringswege het nodige werd gedaan om aan het verzoek van de rokerijen tegemoet te komen. Een circulaire van 19 april 1916 van het ministerie van landbouw, nijverheid en handel handelt over een toewijzing van bokking aan de gemeenten in Noordholland vanwege de oorlogstoestand. Monnickendam krijgt per week voor de bevolking 7 tal harde en 14 tal bakbokking (dus 4200 haringen) beschikbaar gesteld. Of de regering deze bokking in Monnickendam bestelde is onbekend.

Verenigingen

Op 20 januari 1908 wordt de visveters-vereniging 'tracht naar verbetering' opgericht. Hoewel geen cooperatieve vereniging zal voor gemeenschappelijke rekening de vis worden aangekocht, doch direkt na de verdeling onder de leden zullen zij voor eigen rekening hun portie laten roken en uitventen.

Het aantal leden bedraagt 19. De bestuursleden zijn alle meerderjarig en staan wat gedrag en levenswandel betreft goed aangeschreven.

Op 27 augustus 1912 is er sprake van een opgerichte ansjoviszouters-vereniging.

De officier van justitie te Amsterdam verzoekt om inlichtingen betr. het bestuurslid J. Neijzen, geboren te Monnickendam op 8 augustus 1856 en van beroep vishandelaar en ansjoviszouter. De heer Jacobus Neijzen blijkt zeer gunstig bekend te staan. Hij is lid van de gemeenteraad en kerkmeester van de parochie van de heilige Nicolaas alhier.

Op 15 april 1918 vraagt de officier van justitie te Haarlem naar de samen stelling van het bestuur van de vissersvereniging 'Eendracht'. Uit Monnickendam hebben Simon Wals, Sijbrand Bruijn en Cornelis Beets hierin zitting en Jacob Ploeger en Simon Beets wonen te Utdam (gem. Br. in Waterland).

De scheepstimmerwerven in de moeilijke jaren van 1893-1920

Vooraf een overzicht van hetgeen in vorige jaarverslagen over dit onderwerp werd geschreven.

jaarverslag 1988 pag. 31 t/m 75 en 83

1989 pag. 17 t/m 55

1990 pag. 94

1991 pag. 55 t/m 58 (op pag. 57 foto v. Pieter Kater x Maria H.

Spruit) en op pag. 92 overzicht gebouwde bidders op beide

werven v.

1889 t/m 1913

Om de situatie nog even in herinnering te brengen, vindt u op de volgende pagina in een tijdschema de ontwikkelingsgeschiedenis van beide werven, waarbij in volgorde de verschillende scheepsbouwmeesters genoemd worden.

---bladzijde met scheepsbouwmeesters---

De grote werf op de haven (werd I) in 1890 nog de firma Gebr. Kater (Pieter Janszoon en Lodewijk Paulus) en de kleine werf, de schuitenmakerij op 't prooijen aan het einde van

de grootenoord (werfll) eigendom van Klaas Cornszn Kater, geassisteerd door zijn schoonzoon Cornelis Klaasz de Haas, die getrouwd was met Geertje Kater.

Lodewijk Paulus Kater (oud 47 jaar) beschikte bij acte van 18 april 1890 bij notaris Markus Joh. van Krieken te Stad Vollenhove wat hij wilde legateren en in tweede instantie verdelen onder zijn erfgenamen, 2 broers en 3 zusters.

Hij verklaart dat ziekte oorzaak is dat hij zijn sloopstimmerbedrijf staakt en aan anderen overdoet, daar hij zijn zaken niet meer kan blijven behartigen. Hij geeft zijn broer Pieter Jansz Kater voldoende tijd, om per 1 januari 1894 voor eigen rekening te gaan werken en dan pas tot boedelverdeling te komen.

De firma Gebr. Kater zal dan ook worden opgeheven.

Per 1 mei 1890 vertrekt hij naar Zutphen, maar meldt zich daar niet !

In het begin van de negentiger jaren ziet 't er ook allerellendigst uit voor de sloopstimmerwerven, Op 10 december 1892 blijkt uit een krantebericht, dat timmerlieden, metselaars, touwslagers en sloopstimmerlieden haast allen zonder werk zijn.

'De werkeloosheid is tot een ongekend hoogtepunt gestegen. Een lichtpuntje in die benarde toestand is, dat op de werf van Cornelis de Haas een plezierjacht werd besteld. Kennelijk is dit te danken aan de goede kwaliteit, die deze werf levert.

Hij schijnt er iets duurder te zijn, maar degene die zich van knoeien onthoudt zal de strijd om 't bestaan zeker winnen.

Liefhebbers van sport, waarbij 't zeilen een voorname plaats inneemt, durft men gerust de monnickendammer sloopstimmerwerven aanbevelen, daar men een deugdelijke behandeling en een eerlijke notering kan verwachten'.

In 1893 gaat 't niet veel beter. De 'Monnickendammer' meldt dat zaterdag 15 juli voor veel arbeidersgezinnen een treurdag was. 'Wie weet voor hoe lang en dan nog de bedroevende nasleep, die zo iets heeft' verzucht men.

'Op de werf van de heer C. de Haas werd het werkvolk, op 4 man na, afgedankt, omdat er geen werk meer was. Zolang mogelijk waren ze nog aan de gang gebleven, doch hoe het hun baas ook aan 't hart ging, er moest een einde aan worden gemaakt.

Nu de visserij dit jaar zo erbarmelijk tegen gelopen is, kunnen de vissers niets aan hun vaartuigen laten doen en daar ook hier de bedrijvigheid van alle schakels afhangt om een hechte keten te vormen, druipt de armoede van het een naar het andere bedrijf en is de welvaart uit de stad verdwenen'.

Op 26 maart 1894 overleed Lodewijk Paulus (geb. 1843), de broer en medefirmant van Pieter Jansz Kater, eertijds sloopbouwmeester op de haven, die "zonder beroep" verblijf hield te Utrecht. (dus niet Zutphen) Lodewijk Paulus, die ongehuwd was gebleven. liet zijn bezittingen na aan zijn twee broers en drie zusters, die nog in leven waren:

1. Johannes Micha Kater, geboren in 1838, zonder beroep, woonde te Hilversum. Hij werd benoemd tot bewindvoerder.
2. Pieter Jansz Kater, geboren 1837, sloopbouwmeester te Monnickendam.
3. Geertje Jansz Kater, geboren in 1841, gehuwd met Jacobus Johannes Heijnis, onderwijzer en hoofd van de school te Ambt Vollehove.
4. Neeltje Kater, geboren 1851, zonder beroep, gehuwd met Karst Worst, broodverkoper te Amsterdam.
5. Theodora Kater, geboren 1848, zonder beroep, gehuwd met Cornelis Frederik Pietersz Kater, café houder, woonde te Monnickendam.

Het zijn kinderen van Jan Pietersz Kater (ridder militaire Willemsorde en lid van de gemeenteraad) en Maria Ch. Schmidt. Ieder krijgt 1/5 deel uit de nalatenschap, nadat aan Pieter Admiraal, sloopstimmermansknecht op de werf van de Gebr. Kater f 500,- contant is uitgekeerd en voor Grietje Tol, dienstbode van de heer Pieter Jansz Kater, een

spaarbankboekje met f 400,- is geopend, in geval zij gaat trouwen met een schipper voor aankoop van een schuit.

Neeltje Kater's deel moet buiten de gemeenschap blijven en bijzonder eigendom worden van haar eventueel haar kinderen. Karst Worst mag daar niet aankomen. Hij was bakker in Meppel en verkoopt nu brood in Amsterdam. Hij heeft daarvoor f 1.000,- geleend van de gebroeders Kater en zij willen niet, dat dit van het erfdeel van zijn vrouw wordt terugbetaald.

De werf op de haven was bij de verdeling in 1850 geschat op een waarde van f 6.950,- roerende goederen op de werf (zoals botters, inventaris en gereedschap) f 10.000,-, vorderingen en lopende huurcontracten f 9.000,-, aandelen/obligaties f 5.254,68, contante gelden f 1.109,05, minus de schulden ad. f 2.440,27).

De helft van dit vermogen is v. Lodewijk Paulus	f 14.236,73	
daar komt bij zijn privé-vermogen	18.621,12	
Totaal (tegenwoordig x 100):		32.857,85
Resteert voor ieder der erfgenamen 1/5 deel	6.571,57	

Het is de gebr. Kater voor 1890 wel voor de wind gegaan.

De verdeling is echter moeilijk daar de scheepstimmerwerf wel in takt moet blijven en de waarde aanwezig in onroerende goederen en vorderingen zo maar niet te gelden kan worden gemaakt. Voor het niet uit te keren bedrag, anders dan 'n woonhuis, aandelen, obligaties, certificaten of contanten, wordt door Pieter Jansz Kater een obligatie in zijn bedrijf ad f 900,- per deelgenoot afgegeven.

Wat opvalt zij de vele "vreemde" effecten, die in portefeuille aanwezig zijn:

Obligaties ten laste van Oostenrijk in florijnen	f 3.314,-	
van Ned. Indische landbouw mij		2.165,-
Aandelen in de Baltische spoorweg mij in roebels (3%)	796,-	
Obligaties ten laste van Rusland (5%) in zilveren roebels	517,-	
(4%)		2.142,-
Iwangorod-Dombrowa spoorweg		500,-
Aandelen Ned.-Z. Afrikaanse spoorweg (6%)		1.906,-
Obligaties ten laste van Missouri, Kansas & Texas spoorweg (4%)	2.000,-	
In privébezit van Lodewijk Paulus		14.199,-
In zakelijk bezit		5.255,-
60 % van de te verdelen boedel bestaat uit effecten:	19.454,-	

en met wat voor valuta en de japans-russische oorlog in 1905 zal dit behoorlijk in waarde zijn gekelderd en na de 1e wereldoorlog waren deze papieren niets meer waard.

De vorderingen, die voortspruiten uit levering van botters (bijbrieven) en lopende huurcontracten met derden (van botters) bedragen f 9.000,- Dat is nogal wat!

We zullen zien, dat door de malaise vooral het bedrag dat verschuldigd is van huurcontracten (verhuring van vissersschuiten) de komende 10 jaren nog behoorlijk zal oplopen.

Lodewijk Paulus Kater werd op zijn wens begraven in het familiegraf op het kerkhof achter de grote kerk te Monnickendam.

In mei 1896 kreeg de werf van Klaas Kater Czn (Cornelis de Haas) de opdracht om een groot botterjacht te bouwen.

Het pleziervaartuig moet 'kopervast' (houten schip met koperen bouten geklonken) en zonder water ballast worden afgeleverd. Het dient zeewaardig te zijn voor de noord-zowel als voor de zuiderzee en ingericht met roef en vast dek. Men verheugde zich zeer in deze slappe tijd een dergelijk schip op stapel te mogen zetten.

Bij de heer Pieter Jansz Kater liep een nieuwe botter op donderdag 10 september 1896 van stapel. De proefvaart slaagde uitmuntend. Het vaartuig was bestemd voor een arnemuider visser, aangekocht en bestemd voor de visserij op de zeeuwse wateren.

Een overzicht van de botterbouw per jaar van beide werven vindt u in bijlage VII van het jaarverslag O.M. van 1991 op blz. 92 (zie vooral de dramatische terugval van de bouw na 1892).

Op 10 oktober 1896 wordt de pers uitgenodigd om het grote botterjacht voor de helling van Klaas Kater Czn te komen bezichtigen, dat in mei jl. besteld werd. Een verslag volgt:

"Wat het inwendige betreft is er een groot verschil met dat van de gewone botter. Alvorens de voorkajuit binnen te gaan komen wij in een voorroef, alwaar zich een patent privaat bevindt met daarbij behorend was-toestel. Twee buizen dienen tot in- en uitpersing van het zeewater, terwijl in de wasgelegenheid een pijp het zoetwater aanbrengt.

Spiegel, vloeirol en kunstlicht ontbreken niet aan de praktische inrichting.

De voorkajuit, die met een groen gordijn kan worden afgesloten, mag genoemd worden vanwege haar smaakvolle betimmering van amerikaans grenen en eikenhout, waarbij een soort goudleer (lancater) het geheel verfraait.

Een mooie kaptafel waaraan acht personen kunnen zitten, is niet precies in het midden van de kajuit geplaatst, om een doorgang naar de keuken vrij te houden, terwijl een uitgeschoven lade dienst doet om een rust- en zitbank op behendige wijze tot een slaappleats in te richten. Een en ander is vernuftig bedacht en uitgevoerd. Kastjes tot berging van brieven, geldswaarden, glaswerk, wijn, etc. zijn aan weers kanten vervaardigd. Een spirituslamp treft men aan, terwijl daarboven een schijnlicht (houten kap, van ruiten voorzien, boven een scheepsverblijf) voor licht en lucht -aanbrenging zorgt.

Dan volgen de dameskajuiten; de een met twee, de andere met een slaappleats. De luchtverversing gebeurt van boven, ook hangkasten en andere gerieflijkheden zijn aangebracht; een kabinet is tussen beide kajuiten gelegen, zodat van beide zijden de deur geopend en afgesloten kan worden.

Door de grootste dameskajuit komt men in de keuken, die natuurlijk een fornuis en een aanrecht bevat".

Het artikel is te lang om geheel over te nemen, maar men kan in die tijd reeds een vrij luxe jacht in Monnickendam afleveren.

'Vermelding verdient nog, dat de hoogte van de kajuiten zodanig is, dat men niet met een gebogen rug behoeft te lopen'.

Op donderdag 17 december 1896 loopt een kwak (een volendammerbotter) van de werf van de heer Pieter Jansz Kater met goed gevolg te water.

Het vaartuig, door een enkhuizer visser besteld, is voorzien van een voldek, dat beter bestand is tegen stortzeeën. Voor de noordzee-vissers is deze wijze van bouwen zeer aan te bevelen.

In de maand mei van 1897 komt er weer leven in de brouwerij: 'Op de hellingen is het tegenwoordig een aangenaam gezicht. Verscheidene bidders worden op de bedden getrokken om een beurt te krijgen. Het blijkt dan ook, dat vele dit hard nodig hebben. Op 30 oktober van dat jaar is er weer een nieuwe botter besteld bij de scheepsbouwmeester Klaas Kater Cornsz.

't Is een gewoon model, doch van gewijzigde constructie, zodat de timmerlieden op de werf gedurende de komende winter voldoende werk hebben.

Ook op 29 januari 1898 wordt de bestelling van een nieuwe botter bij Klaas Kater Cornsz. bekend gemaakt. Was vroeger de afzet van nieuwe vaartuigen zeer normaal, thans bij de grote malaise, die onder de vissersbevolking aan de zuiderzee heerst, is de verkoop van een spiksplinternieuwe schuit van lieverlee een zeldzaamheid geworden.

Op de werf "'t Kromhout" van de heer D. Goedkoop te Amsterdam wordt op 31 januari 1898 de kiel gelegd voor een stalen schroefstoomboot bestemd om dienst te doen tussen Amsterdam en het eiland Marken. Het vaartuig zal gedreven worden door een compoundmachine met surface condensor van 90 ind. P.K. en een snelheid van 9 1/2 eng. mijl (15.3 p. uur) hebben. De kajuiten zullen geheel naar de eisen des tijds zijn ingericht om de passagiers het grootste comfort te bieden. Het in 1896 op de werf van de heer de Haas gebouwde botterjacht (eigenaar de heer mr de Wetstein) behaalde op 2e pinksterdag 1898 de ereprijs tijdens de internationale zeilwedstrijd te Lekkerkerk. Een bewijs dat het geleverde jacht aan de hoogste eisen voldeed.

Op zaterdag 19 november 1898 overleed in het huis op de grootenoord wijk I nr 148 (tegenwoordig huisnr 11) de scheepsbouwmeester Klaas Cornelisz Kater, geboren 27 juli 1820. Hij was de laatste 'Kater' op de scheepswerf aan 't Prooijen, want hij had alleen een dochter Geertje, geboren 18 december 1843. Geertje Kater trouwde op 4 september 1864 met Cornelis de Haas. Zij woonden in het zelfde huis op de hoek van 't Prooijen (kad nr A1494). Vanuit de huiskamer had men een prachtig uitzicht op de werf. Op 26 mei 1877 is goedgevonden de bestaande 2 huizen te slopen en in plaats daarvan werd een herenhuis gebouwd. Het echtpaar de Haas kreeg 2 kinderen: Klaas (de laterescheepsbouwmeester) geboren op 26 oktober 1869 en Gerritje op 6 juni 1872.

Van de scheepswerf van Klaas Kater (later Cornelis de Haas) komen we ook nu weinig te weten wat betreft investeringen of stand van zaken. Een overdracht door middel van een testament of boedelverdeling op papier was niet nodig want Klaas zijn vrouw Gerritje Meet was reeds overleden in 1861 en Cornelis de Haas was sinds 1864 werkzaam in het bedrijf en trad in de negentiger jaren op als gemachtigde. Nu stond hij er alleen voor.

Op 17 december 1898 staat in de krant, dat de scheepswerven zich verheugen in goede bestellingen, zodat de gehele winter doorgewerkt kan worden. Cornelis heeft dus een goede start.

Bij de verkoop van een botter door Cornelis de Haas op 16 september wordt de opmerking geplaatst:

"De ijzerindustrie heeft die van het hout voor schepen nog niet verdrongen en velen beweren, dat een solide houten vaartuig toch duurzamer is dan een ijzeren".

Op 8 augustus 1903 overlijdt op 66 jarige leeftijd de scheepsbouwmeester van de werf op de haven. Pieter Janszoon Kater (Pieterbaas genoemd) heeft geen kinderen. Zijn weduwe Maria Hendrika Spruit met wie hij sinds 15 november 1883 (dus op later leeftijd) getrouwd was, regelt de zaken.

Er is op de werf namelijk wel een naamgenoot aanwezig. Hij heet Dirk Kater, is familie in de 8e graad en zoon van de brievenbesteller Simon Dirkz Kater (zie het tijdsschema van de scheepswerven op pag. 111). Pieterbaas heeft hem, toen hij 11 jaar oud was (in 1884) aangenomen als 'pikrotje' (aller jongste hulpje op de helling).

Het wordt nu 20 jaar dat hij in dienst is, hij heeft capaciteiten en Pieterbaas heeft er alles aan gedaan om deze knaap tot zijn opvolger te maken. Op 23 maart 1899 is Dirk Kater getrouwd met Antje Kool, geboren 8 juni 1873, dochter van Wijnand Kool (veehouder) en Trijntje Groot. Waarom mevrouw Maria Spruit (zoals ze genoemd werd omdat haar man sinds 1884 lid van de raad was en later wethouder werd) nog wacht om het bedrijf aan Dirk Kater te verkopen is alleen maar te raden.

Op 23 september 1903 lezen we namelijk in een krantebericht, dat een ingezetenen van Nieuwendam het plan heeft alhier een werf op te richten om grote ijzeren schepen zoals loggers, tjalken etc. te gaan bouwen. Opmetingen daarvoor schijnen gedaan te zijn op de werf van wijlen de heer P. Kater Jsz. 't Gaat niet door en ze moet bij de verkoop van het bedrijf aan Dirk Kater op 2 april 1904 heel wat op de waarde laten vallen. Hij kent 't bedrijf tot in de puntjes en men behoeft hem niets wijs te maken.

---foto Smidse---

Met acte 3470 van notaris Costerus te Monnickendam wordt de verkoop geregeld van enige huizen met erven (kad nrs A331, groot 2 a 34 ca, A361 groot 1 a 38 ca en A1307 groot 36 ca), 2 pakhuizen (kad nrs A336 groot 1 a 80 ca en A339 groot 1 a 40 ca), een erf (kad nr A355 groot 5 a 60 ca) en werkplaatsen, erf en scheepstimmerwerf (kad nr A1444 groot 47 a 70 ca) benevens alle tot de scheepsbouwrij en -smederij behorende machinerieën, vaste en losse gereedschappen voor de overeengekomen koopprijs van f 6.700,-. Vervolgens wordt met acte nr 3471 dd. 2 april 1904 de vorderingen wegens 20 huurcontracten van botters en 16 vorderingen wegens restanten kooppenningen van bijbrieven (verkochte vaartuigen) groot f 13.382,98 verkocht voor f 3.200,- en tot slot met een onderhandse acte 110 kleine vorderingen groot totaal f 4.096,92 voor f 2.726,27 verkocht aan Dirk Kater, de nieuwe scheepsbouwmeester.

Een overzichtje geeft de waardevermindering in 10 jaren tijds:

	oorspronkelijke waarde	
A. Onroerende en roerende goederen v.d. scheepsbouwrij		f 6.700,- f 15.550,-
B. Vorderingen voor 2/3 van de waarde	f 2.726,72	f 4.096,92
C. Vorderingen wegens huurcontracten en bijbrieven	f 3.200,-	f 13.382,98
		f 12.626,72 f 33.029,90

Verbazingwekkend is de afschrijving of waardevermindering op bijbrieven en

huurcontracten in de boedel van f 10.183,- (of naar huidige maatstaven gerekend plm. een miljoen gulden), die hierop als oninbaar wordt afgeboekt. Weliswaar zitten er 8 vorderingen bij van 20 of meer jaren oud en is de rest van de vorderingen ouder dan 10 jaren, maar waarom werd niet tijdig tot in beslagname van de vaartuigen overgegaan (in 't contract was daarin voorzien).

Is 't in Monnickendam een moreel gebruik geweest om de schuldenaar niet aan te pakken of was 't eigen behoud om geen klanten te verliezen ?

Waarom werden deze vorderingen pas vanaf 1 januari 1901 met 5% rente belast Was de toestand van de visserij toen zo beroerd dat men de debiteuren nu wel kon pressen ?

Er wordt gesproken van huurcontracten; bleef het schip gedurende de betaling van de huurtermijnen (die steeds kleiner werden) eigendom van de scheepsbouwmeester of was 'huurkoop' de bedoeling ? Bij boedelscheiding of verkoop van scheepswerven blijkt niets van de waarde van verhuurde schepen, dus zal de bedoeling wel 'huurkoop' geweest zijn.

In 'Tagrijn' jaargang 1977 nr 1 wordt verteld dat verreweg het grootste deel van de volendammer botters (kwakken) te Monnickendam van stapel liep.

Daar had men te maken met Cornelis de Haas of Dirk Kater. 'De eerste was voorzichtig en bouwde op bestelling. Schepen die bij Dirk Kater vandaan kwamen, waren minder van kwaliteit, maar Dirk was een zakenman, betaling werden soepel geregeld en de oude schuit kon worden ingeruild. Kater wist dat de volendammers hun financiële verplichtingen nakwamen.

Persoonlijk denk ik dat Kater zijn 'pappenheimers' wel kende en door schade en schande van zijn voorganger wel wist dat vele volendammers niet zo stipt waren:

18 volendammers vissers lieten 'onze Pieterbaas' met een onbetaalde huurcontract van gemiddeld f 506,- (tegenwoordig x 100) in de steek (gemiddelde looptijd 18 jaar !)

totaal: f 9.113,-

slechts 2 markers deden dit: f 700,-

Wat niet nagekomen koopcontracten betreft waren dat:

15 volendammers met een gemiddelde schuld van f 216,-

en 1 marker visser f 325,-

f 13.383,-

En toch kwam men even vrolijk de schuit laten repareren !

Een overzicht van de huurcontracten van beide werven sinds 1880 vindt u in bijlage XI

Dirck Simonsz Kater, de nieuwe scheepsbouwmeester, sluit een hypotheek af (met als zekerheid alle gekochte onroerende goederen van de scheepswerf) van f 8.000,-. Kennelijk kon hij daarmee alles contant betalen.

Hij verhuist met zijn gezin van de nieuwe zijdsburgwal wijk IV nr 159 (of tegenwoordig nr 19) naar de havenstraat waar hij zijn intrek neemt op wijk III nr 84 ex 86 (tegenwoordig huisnr 18) kad. nr A331.

Op 24 december 1903 (net tussen het overlijden van Pieterbaas en de verkoop van het bedrijf aan Dirk Kater) was Pieter Ammeraal 50 jaren werkzaam op de scheepstimmerwerf van Pieter Kater Jsz. De jubilaris werd door zijn patronen voor zijn nauwgezette plichtsbetrachting en ijver een gouden horloge met inscriptie aangeboden, terwijl hem door het gezamenlijk personeel een fotografie in lijst werd aangeboden (bestaat die nog ?)

De heer Kater van Hilversum (Johannes Micha, broer van de overleden scheepsbouwmeester) sprak de jubilaris in de versierde werkplaats een hartelijk woord van hulde toe.

Pieter Ammeraal werd op 4 maart 1831 geboren te Monnickendam. Hij trouwde op 5 mei 1850 met Geertje van der Horst geboren op 28 juli 1821 te Monnickendam.

Slechts een zoon IJsbrand geboren 11 augustus 1859 bleef in leven. Was hij de voorvader van de twee Ammeraal's die op 31 mei 1947 nog in Monnickendam woonden ?

Slapte in het werk op een der scheepstimmerwerven is op 23 november 1904 weer oorzaak, dat het personeel tijdelijk naar huis wordt gezonden.

"Het is tegenwoordig nog al eens zo als de winter voor de deur staat" eindigt het krantebericht.

Door een buitenlandse firma wordt op 5 mei 1906 opdracht gegeven aan de heer C. de Haas (fa. K. Kater) om een grote nieuwe botter voor de riviervisserij te bouwen en op 4 september 1909 is op dezelfde scheepstimmerwerf de kiel gelegd voor 'n jacht (bottermodel) voor amsterdamse rekening.

De bouw van dit vaartuig, met een drietal andere reeds bestelde vaartuigen (alle bottermodellen) geeft a.s. winter weer voldoende werk op de werf.

Nooit eerder werd er zo nadrukkelijk melding gemaakt van bestellingen is sinds 1892 ook van gemiddeld 10 naar gemiddeld 6 teruggelopen.

Op de werf van Cornelis de Haas wordt op 8 maart 1910 voor 't eerst toestemming gegeven voor 't plaatsen van een gasmotor. Op zoek naar eventueel transportmiddelen voor troepen in oorlogstijd, krijgt de militaire commandant van de stelling Amsterdam op 5 april 1911 van het gemeentebestuur te Monnickendam het bericht dat ter plaatse drie petroleumvrachtmotorboten aanwezig zijn van de eigenaars C. de Moes Kzn, F. Simons en J. de Jong Azn en vier botters die ieder een laadvermogen hebben van 18000 kg van de eigenaars D. Stam, D. Wormsbecher, J. Boot en G. Schaap te Monnickendam.

Door het overlijden van Cornelis de Haas op 22 januari 1913 krijgen we heel wat meer inzicht in de situatie van de scheepstimmerwerf aan 't Prooijen.

In zijn testament dd. 15 december 1904 voor notaris Pieter de Booij te Amsterdam wordt aan zijn weduwe mevrouw Geertje Kater, zonder beroep, 1/3 van zijn goederen nagelaten en aan zijn twee kinderen:

Klaas Cornelisz de Haas, scheepsbouwmeester te Monnickendam en Gerda de Haas, gehuwd met Willem Dethmers, postdirecteur wonende te Neede (in Gelderland t.z.w. van Enschede) samen 2/3 deel beschikbaar te stellen.

Op 4 juni 1914 vindt de boedelscheiding plaats door notaris L.H.J. Mirani te Amsterdam: Aan mevrouw Geertje Kater wordt toegewezen:

een pakhuys schuur en erf, groot 3 a 70 ca, kad nr C125 te Ransdorp en een huis en schuur, sloopstimmerwerf en gereedschappen, kad nr C814 te Durgerdam groot 24 a en 50 ca waarvan 3 a 45 ca staande t.n.v. Jacob Sas en 1 a 88 ca t.n.v. de gemeente Durgerdam in erfpacht, gekocht op een veiling op 24 juli 1897 voor notaris Adam Cornelis ter Meulen te Nieuwendam.

Het koopcontract werd op 1 oktober 1897 opgemaakt door nots F.C.P. Boterhoven de Haan te Amsterdam.

Aan Klaas Cornelisz de Haas en zijn zuster Gerda:

Een herenhuis kad. nr A1494 (ex 431 en 433 gebouwd in 1877) in de grootenoord nr 11, een arbeiderswoning A1493 (daar achter) en een smederij A1492, benevens een sloopstimmerwerf met loodsen en verdere opstallen, A1489 gele gen aan de Grootenoord en 't Prooijen, wijk I nrs 147, 151. 151a en 154, groot 22 a 78 ca.

Vervolgens een te Monnickendam gelegen erf, groot 4 a kad. nr A1854 (ex 1491), een tuintje (op de werf) groot 33 ca kad. nr A1488 op de noordhoek van 't Prooijen/Grootenoord.

Een pakhuys groot 67 ca. kad. nr A 1552 op de gooische kade nr 14, een pakhuys groot 1 a 50 ca, kad. nr A1087 achter voorgaand pakhuys en een huis en erf groot 1 a 12 ca, kad nr A296 in de Havenstraat op de zuidhoek van de brugsteeg (thans huisnr 4) gekocht op 28 juni 1884.

Te Marken een loods en sloopstimmerwerf en gereedschappen gelegen in de haven met het recht van opstal (dat dateert uit 1905) op grond toekomende aan Waterstaat tot 30 april 1935, groot 7 a 15 ca, kad. nr B 228. Uit niets blijkt dat Cornelis de Haas deze werf in 1885 bouwde. In 1892 blijkt er reeds een sloopstimmerwerf met loods te zijn, doch de grond werd pas op 1 april 1905 uitgegeven met recht van opstal.

Voorts 'n erf in de havenbuurt nr 4, groot 1 a 97 ca kad. nr B1207 en een huis aan de haven te Marken met opstal tot 1 juli 1935 van een perceel grond, groot 42 ca, kad. nr B1224, toebehorende aan Waterstaat (departement v. waterstaat, handel in nijverheid).

----tekening sloopswerf----

Laatst genoemde sloopswerf op Marken heet "de Hoop". Naar aanleiding van de ingebruikneming van deze werf door Pieter Nessies in 1885 werd door een veldwachter een rijmpje gemaakt:

"Deze helling is gebouwd voor iedereen ten beste

Pieter Niessie was de aart (eerste) en God weet wie de leste"

Niet alleen God, ook wij weten nu wie de laatste eigenaar is, namelijk het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem.

De werf is in Arnhem opnieuw opgebouwd. Op deze werf werd tot 1947 de marker visservloot gerepareerd, ontdaan van zeepokken en mosselen en opnieuw geteerd. Er zijn geen nieuwe bidders gebouwd.

Op de werf in Durgerdam was Pieter Kater de baas. Hij was de zoon van Joris Kater en Lijbeth Mol, geboren op 5 juni 1853 te Monnickendam.

Pieter trouwde op 14 maart 1880 te Monnickendam met Marijtje Visser, dochter van Willem Visser en Geertje Kater wonende te Monnickendam.

Hun zoon Joris Kater, geboren te Sloten (tussen Badhoevedorp en Amsterdam) op 4 december 1880 wordt ook sloopstimmerman.

In "Tagrijn" nr 1 jaargang 1975 pag. 9 t/m 11 wordt door de schrijver Juriën Bakker met grote bewondering gesproken over vader Pieter en zoon Joris Kater:

"Deze helling, zoals ik hem volgens goed durgerdams gebruik zal blijven noemen, had in volle visserstijd, dus toen de Zuiderzee nog zee was, volop te doen aan nieuwbouw en reparatie. Nieuwbouw van bidders, maar ook kleinere vaartuigen, zoals kubboten en volboten.

Baas Pieter gaf, ondanks de weinige ruimte en het geringe overzicht in de donkere loods, toch zo'n magnifieke lijn aan zijn schepen. Natuurlijk droeg alles het stempel van de bouwer, de bidders van baas Pieter waren direct te herkennen aan hun kop, hun gezicht. Ze hadden iets stugs, iets stoers in de samenbundeling van gangen, berghouten en gangboorden. 't Was net of de baas er zijn karakter in had gelegd. Hij had iets stugs over zich, rechtzinnig calvinist als hij was".

En over zijn zoon schrijft hij:

"Joris bouwde de mooiste kubboten, die je je maar denken kon, waren juweeltjes. Ik denk vaak, een sloopje met die lijnen van toen, zou niet misstaan in de huidige

jachthaven. Dit type is, op een model in het museum te Enkhuizen en Amsterdam na, volkomen uitgestorven".
Joris Kater trouwt met Stijntje Besteben, geboren 13 oktober 1880 te Ransdorp en als zovele "Katers" krijgen ook zij geen nakomelingen. Hij

---foto villa de Haas---

wordt bedrijfsleider in het scheepsbouwbedrijf van Klaas Cornelisz de Haas en gaat wonen in de grootenoord wijk I nr 166 (thans huisnr 11). Het huis waarin alle scheepsbouwers van de werf op 't Proooijen sinds de bouw in 1877 gewoond hebben.

Klaas Cornelijz de Haas liet bij de oude draaibrug aan 't begin van de Zarken een 'villa' bouwen (later gebruikt als brugwachterswoning) ging daar met zijn moeder Geertje Kater wonen en bleef vrijgezel.

Dirk Kater

Over de botterbouwers van Monnickendam en Huizen vertelt Jaap Mol in 'Tagrijn' nr 1 van 1977, pag. 19 t/m 25.

"Voor Volendam zijn de meeste botters in Monnickendam gebouwd, terwijl ze wat betreft zeewaardigheid en kwaliteit toch wel veel minder zijn geweest dan die van Huizen. Nu ruim 70 jaar later zijn de gevolgen hiervan nog merkbaar, daarom wil ik met Monnickendam beginnen.

Er werden bij de bouw helemaal niet gelet op de aansluiting van de 'inhouten' (spanten) op de huid. Het leek er wel op of er helemaal geen toezicht was op de bouw.

Ieder, die eraan werkte moet bepaald zijn eigen gang zijn gegaan, hoe is het anders mogelijk, dat de eene helft van een botter zo veel afweek van de andere kant.

Neem b.v. de VD 27, gebouwd in 1904 bij Dirk Kater (hij had toen net de scheepswerf van de weduwe van "Pieterbaas" gekocht), het is nog wel een van de beste botters geweest, want deze was als experiment gebouwd.

Maar als je de botter opmat, bleef je nergens, zoveel verschil zat er in. Daardoor kwam er beweging in de schepen, het paste allemaal niet zo best en het gevolg was dat de botter zo slap werd als een harmoni ca. Veel nieuwe botters moesten dan ook na een paar maanden al weer naar de helling vanwege lekkage.

In Huizen werden de vlakdelen en huidplanken in de kiel en steven ingevoegd en hierdoor kon er in de overgang van kiel naar steven (de knoop van de steven genoemd) geen beweging komen en daardoor geen lekkage ontstaan.

De huid werd om een zo klein mogelijk aantal spanten heen gelegd en pas later werden de andere inhouten erin gezet om ze zo passend moge lijk te kunnen krijgen.

De beide helften van de botter werden precies hetzelfde gemaakt. Alle botters, die in Huizen zijn gebouwd zeilden het water in de ruimen. Ze zeilden zich als het ware in de zee.

De botters die in Monnickendam waren gebouwd, zeilden het water uit de ruimen. Zoveel zelfs, dat de zin door de ruimkieren heen in de trog scheen. (de trog is het opstaand deel van de bun, waarin de vis in het water levend wordt bewaard).

Cornelis de Haas (15 jaar scheepsbouwmeester van 1898-1913) bouwde botters op bestelling, een dood enkele keer op eigen risico.

Financieel viel er wel met hem te praten, maar als er een goede botter gemaakt moest worden dan moest er wel geld zijn.

Dirk Kater (ook 15 jaren scheepsbouwmeester 1904-1910), daarentegen bouwde maar raak, maar hij was een goed zakenman. Hij wist de vissers te bepraten als er een nieuwe botter moest komen.

De hellingen in Huizen (Kok en Kooij waren goed en Schaap stond slecht bekend) hadden over het algemeen werk genoeg aan de zuidwal, Spakenburg, Harderwijk, Elburg en Huizen.

De Volendammers kwamen niet in Huizen. Ze visten daar wel in de buurt, maar konden daar voor hun vis de prijs niet maken, gesteld dat zij daar al zouden kunnen verkopen.

Hellingbazen in Huizen waren er ook niet zo happig op zo'n grote kwak op bezoek te krijgen, want de hellingen waren er niet op berekend.

Trouwens, moest de kwak een schoonmaak- of reparatie beurt hebben, dan kostte dat een hele dag om er te komen en dan moest er wel wind zijn, nog afgezien van de duur van de reparatie en de afstand om over land naar huis te komen. Monnickendam lag dan veel gunstiger. Een oude botter inruilen deden de Gooiers ook niet en het grootste probleem was, dat de gooier botters 3 tot 400 gulden duurder uitkwamen door de precieze bouw en dat was veel geld in die tijd !

Wanneer 't een Volendammer lukte dat verschil we te praten dan kreeg hij "waar naar geld" en viel de kwaliteit flink tegen.

'Door dergelijke kneusjes leek 't een beetje link om zo'n schuit in Huizen te bestellen, maar dat was 't beslist niet, de visser had 't dan aan zijn eigen gedrag te danken.

Al deze factoren hebben er toe bijgedragen, dat er niet veel contact was tussen Huizen en Volendam en de Monnickendammers hebben hieruit ook hun grote klandizie van de Volendammers geput".

Aldus vrij naar het verhaal van Jaap Mol.

Overschatten moeten we deze negatieve berichten ook weer niet. Ook de stiptheid, waarmee de Volendammers hun financiële verplichtingen nakwamen (zelfs al hadden ze "een kat in de zak " gekocht) werd overdreven.

Per jaar werden in Monnickendam in die tijd 4 à 5 bidders door Dirk Kater en Cornelis de Haas samen gebouwd. In de 15 jaren, dat ze bidders bouwden hebben ze er elk dus hoogstens 35 afgeleverd en de prijs was ernaar dat dit uit de lengte of de breedte moest plaatsvinden.

Wanneer de aflevering regelmatig zo slordig was geweest als Jaap Mol beweert, dan zouden de Volendammers de kans om zelf te bouwen hebben benut, maar de fa. Spaander presteerde het slechts tweemaal een nieuwe bidder van de helling te laten glijden en voor de rest hielden ze zich in Volendam alleen bezig met onderhoud of reparatie.

Hoewel J. van Beijlen in zijn boek "De bidder" (geschiedenis en bouwbeschrijving) de nare fout maakt, dat de filialen in Durgerdam en op Marken toebehorende aan Dirk Kater (beide werven waren eigendom van Cornelis de Haas en Geertje Kater), vertelt hij op pag. 76, dat hij op basis van het aantal plans van bidders, die van de werf van Cornelis de Haas afkomstig zijn, kan stellen, dat dit de werf moet zijn geweest waar ijverig naar verbeteringen werd gezocht en waar men als 't ware schepen "ontwierpen" Ik denk, dat die eer aan Joris Kater toekomt, die na 1914 bedrijfsleider was op deze werf. Desalniettemin gaat het verhaal van Jaap Mol voor deze werf dan zeker niet op.

In bijlage VII van het jaarverslag O.M. 1991 (pag. 92) wordt de produktie van nieuw gebouwde bidders (of kwakken) van beide werven in Monnickendam tot en met 1913 weergegeven.

Om dit overzicht tot en met 1921 compleet te maken vindt u hieronder het restant van deze cijfers.

jaar	aantal	tonnage jaar	aantal	tonnage	
1914	5	136	1917	3	90
1915	6	170	1918	4	120
1916	4	110	1919	4	120

Voor de jaren 1920 en 1921 wordt slechts 1 geproduceerde bidder opgegeven zonder tonnage en voor 1922 1 motorboot van 30 ton en een woonschip van 35 ton, dus geen bidders meer.

Het einde van de houten bidderbouw lijkt in zicht. De haringaanvoer en verkoop aan de afslag is van gemiddeld 1600 last per jaar in 1860 teruggelopen tot 122 last in 1920 en het aantal vissersschepen dat in diezelfde periode wekelijks de haven bezocht van 34 naar gemiddeld 9.

Van jachtbouw (voor pleziervaart) is nog weinig sprake. Toch wordt er in 1915 voor 't eerst gewerkt aan 'een wegwijzer voor de scheepvaart in Nederland'.

Op 22 februari f worden door het gemeente-bestuur de volgende gegevens verstrekt:

1. Er zijn geen verordeningen op het aandoen, verlaten of gebruik maken van de haven in monnickendam.
2. Het havengeld bedraagt 2 ½ cent per dag per 1000 kg laadvermogen.
Visservaartuigen, die alleen door henzelf gevangen vis aanvoeren of ledig binnenlopen en weer ongeladen vertrekken, betalen 10 cent per vaartuig.
Vrachtvaarders, die haring of ansjovis aanvoeren betalen 40 cent per

vaartuig. Vaste veer- en marktschuiten kunnen een jaarlijkse som bij uitkoop betalen, zo ook stoomboten, welke meermalen per week passagiers aanvoeren.

3. De oppervlakte van de voorhaven bedraagt 22.500 m² en van de binnenhaven 33.75 m².
4. De lengte der ligplaatsen in de voorhaven bedraagt 500 meter en van de binnenhaven 200 meter aan beide zijden.
5. De diepte van de haven bedraagt een tot 1.60 mtr.
6. In de gemeente is geschikt drinkwater (regenwater) verkrijgbaar. Voorts is voorzien in een verbinding per tram naar Edam, Amsterdam, Purmerend en Alkmaar, terwijl tevens een post, telegraaf en telefoonkantoor aanwezig is.
7. Er wordt onderwijs aan schipperskinderen gegeven, doch er is geen afzonderlijke school voor schipperskinderen aanwezig.

---foto Dirk Kater en Antje Kool---

In 1919 ziet de toekomst er helemaal niet zo rooskleurig uit voor Dirk Kater en zijn vrouw Antje Kool, beide 46 jaar. Ze hebben 6 kinderen gekregen: Simon

geboren 12 januari 1900

Wijnand	"	1 februari	1901
Grietje	"	7 april	1902
Willem	"	8 september	1903
Trijntje	"	13 juli	1906
Aagje	"	25 mei	1908

De oudste zoon, een stevige jongen, hebben ze reeds op 27 april 1915 verloren, doordat hij een kou vatte en bezweek aan een longontsteking.

Financieel breed, zoals de gebroeders Kater het in het laatste kwart van de 19e eeuw hadden, heeft dit gezin het niet gehad na de aankoop van de scheepswerf in 1904.

Het crediet, dat ze van een paar financiers te Amsterdam en Hilversum als hypotheek op hun roerende goederen kregen, hadden ze tot nu toe ook niet kunnen missen om de houtaankopen te betalen en aan het einde van het jaar 1918 staat er nog een schuld van f 5.200,-. 't Is allemaal geen vetpot geworden, maar gezien de omstandigheden had het ook niet veel beter kunnen lopen.

Wel heeft Dirk zich voor de afloop van de inzendtermijn op 14 juli 1918 gemeld om voor financiële steun in aanmerking te komen vanwege de voorgenomen afsluiting en inpoldering van de Zuiderzee en de daaruit voortvloeiende nadelen voor de visserij en scheepsbouw.

Maar zover is 't nog niet, want eerst in 1925 werd de zuiderzeewet aangenomen om dat te regelen.

Voordat er steun uit die hoek komt zullen zijn inkomsten zeker verder dalen en zijn bedrijf geen verkoopwaarde meer hebben.

---tekening scheepswerf Gebr. Kater---

Op 28 april 1919 krijgt Dirk Kater de kans de scheepstimmerwerf te verkopen aan Albert Klaaszn Hakvoort, scheepsbouwmeester wonende te Urk, die mede optreedt als lasthebber van zijn drie broers Klaas, Lubbert en Pieter Klaaszn Hakvoort te Urk.

De navolgende percelen aan de Havenstraat worden verkocht:

Een huis, erf, schuur, pakhuis, huis, werkplaats, scheepstimmerwerf en erven kad. nrs A 331 groot 2 a 34 ca
 A 336 groot 1 a 80 ca
 A1307 groot 36 ca
 A2012 groot 36 a 70 ca
 Totaal 41 a 20 ca

benevens alle tot de scheepsbouwerij en smederij behorende machinerieën, vaste en losse gereedschappen voor f 15.000,- Er worden echter geen materialen overgenomen. De eigendom gaat in op 1 mei a.s. en zal onbezwaard zijn, vandaar dat Dirk Kater op 29 april 1919 de f 5.200,- aflost bij zijn financiers.

Hij heeft echter nog een schuld, daterend uit 1904, aan mevrouw de weduwe P. Kater-Spruijt van f 6.500,-, die hij op 7 mei 1919 aflost en houdt dus slechts f 3.300,- aan deze transactie over.

Nu we weten welke percelen aan de heer ALbert Klaaszn Hakvoort verkocht werden, blijkt dat van de oorspronkelijk gekochte scheepstimmerwerf van de gebrs Kater reeds een derde gedeelte van de hand werd gedaan om aan geld te komen.

Aangekocht van de wede Pieter Jansz Kater op 2 april 1904 kad. nrs groot	Op 28 april 1919 verkocht aan Albert Klzn Hakvoort kad. nrs groot	Reeds verkocht aan andere geïnteresseerden kad. nrs groot jaar
331 2 a 34 ca	331	2 a 34 ca
336 1 a 80 ca	336	1 a 80 ca
1307 36 ca	1307	36 ca
1444 47 a 70 ca (in 1918 verdeeld in 2 percelen)	2012	36 a 70 ca
361 1 a 38 ca		2011 11 a 1917
339 1 a 40 ca		361 1 a 38 ca 1919
355 5 a 60 ca		339 1 a 40 ca 1919
60 a 58 ca		355 5 a 60 ca 1915
		41 a 20 ca 19 a 38 ca

Een kwart van de oorspronkelijke scheepstimmerwerf (11a) werd dus reeds in 1917 verkocht aan de aannemer Klaas Blankevoort.

Vijf jaren mag hij in dienst blijven als bedrijfsleider op de scheepstimmer werf van de Gebrs Hakvoort, waar in 1924 een boedelscheiding plaatsvindt en de heer Albert Klaaszn Hakvoort alleen eigenaar wordt.

Als onderkomen voor zijn gezin, want hij heeft zijn huis op de havenstraat nr 18 meeverkocht, koopt Dirk Kater een huis, waarin een winkel in kruidenierswaren is gevestigd, staande aan het Noordeinde wijk IV nr 72, kad nr A769, tegenwoordig huisnr 75, voorzien van elektrische verlichting voor f 2.500,-. Later "het winkeltje van Mars" genoemd. Met het loon, dat

---foto Winkeltje van Mars---

hij op de werf verdient en de

inkomsten van zijn vrouw uit het
 kruidenierswinkeltje, kunnen ze
 zich nu aardig bedruipen. Maar
 bij een gezin dat zoveel heeft

moeten inleveren

zou je toch niet
lenen.

weer moeten aankloppen om geld te

hun gereformeerde opvattingen, al

Ik denk, dat Dirk en zijn vrouw
Antje, mede in het verlengde van

tijd gereed om mensen te helpen,
daarin te ver zijn gegaan en dit

uiteindelijk geleid

heeft tot de

ondergang van hun bedrijf.
Ook nu kunnen ze niet weigeren
drie vissers te helpen met geld
voor de aankoop van hun schuit.

De eerste met een bedrag van f 150,- en 1919, terug te betalen in 3 jaren. Vijfmaal wordt de jaarlijkse rente betaald en er vindt slechts één aflossing van f 20,- plaats in 1930.

De tweede leent in 19123 een bedrag van f 250,- af te betalen in 5 jaren.

Zevenmaal wordt de jaarlijkse rente betaald en in totaal f 135,- afbetaald.

De laatste leent f 400,- in 1924. Vijfmaal wordt de jaarlijkse rente betaald en slechts één aflossing van f 25,- vindt plaats in 1926.

De hulpvaardigheid van de Katers is hun duur komen te staan.

In mei 1921 solliciteert Dirk Kater bij de Zuiderzeeraad te Amsterdam om te worden genoemd tot inspecteur inzake de reparatie-werkplaatsen voor vaartuigen op de Zuiderzee, die voor crediet in aanmerking komen, dat de regering hen wil verstrekken.

Hij wordt voor de sollicitatie bedankt en met belangstelling werd hiervan kennis genomen. In afwachting of meerdere inspecteurs zullen worden aangesteld, heeft men zijn schrijven bij het desbetreffende dossier gevoegd. ('Mr Vissering stond op het punt naar het buitenland te vertrekken en vroeg mij zoveel mogelijk op uw belang te letten')

Degene, die wel wordt aangesteld als inspecteur van de credietvereniging voor de zuiderzee is Klaas Cornelisz de Haas, de scheepsbouwmeester van de scheepswerf aan het prooijen, aan het einde van de grootenoord. Daarom acht hij op 4 maart 1922 het moment gekomen om zijn scheepswerf te verkopen aan de heer Willem van Goor, scheepsbouwmeester, geboren 3 september 1898 te Kampen, wonende grootenoord nr 11 te Monnickendam voor f 17.000,-.

Aan het bezit, dat bij de reeds besproken boedelscheiding op 4 juni 1914 aanwezig was, werd alleen kad. nr 1855 (ex 1495) toegevoegd, een moestuin gelegen achter de smederij aan 't prooijen, ten zuiden van de percelen kad. nr 1492 en 1493.

De totale oppervlakte bedraagt 34 aren en 50 ca. Contant te betalen

f 10.000,- en de rest in 5 gelijke termijnen van f 1.400,-, zodat op 1 maart 1927 bij ingebreke blijven de totale som opvorderbaar wordt.

Geertje Kater, de weduwe van Cornelis de haas en moeder van Klaas, heeft dit niet meer meegemaakt. Zij overleed op 12 november 1920.

Klaas de Haas overleed ongehuwd te Monnickendam op 23 augustus 1935.

Waar al die "Katers" gebleven zijn ? Er woont er niet een meer in onze stad.

Met het gezin van Dirk Kater en Antje Kool is het treurig afgelopen. Zoals ik u vertelde overleed de oudste zoon Simon reeds op 15 jarige leeftijd. De tweede zoon Wijnand kreeg niertuberculose, lag in de tuin, in een tentje van het witte kruis en stierf op 27 maart 1920, pas 19 jaar oud. Dochter Grietje ging in 1921 naar Haarlem om als verpleegster in het diaconessenhuis te werken. Kwam echter op 17 juli 1924 naar huis met pleuris, waaruit t.b.c. ontstond. Ze stierf op 28 april 1925 23 jaar oud. Hun moeder Antje

Kool stierf 2 maanden later door uitputting en het vele leed op 30 juni 1925.

Zoon Willem vertrok na de dood van zijn moeder naar amsterdam in september 1925. Een jaar later overleed Trijntje, 20 jaar oud, aam t.b.c. in de Boerhavekliniek te Amsterdam. Ook zij had in de grote tuin achter het huis

in een tentje gelegen, tegelijkertijd met een buurvrouw, die aan deze ziekte leed.

In 1924 noch in de jaren erna, wordt in de jaarverslagen van de gemeente Monnickendam melding gemaakt van t.b.c. gevallen.

Op de vraag naar heersende ziekten worden alleen vier roodvonkpatiënten opgegeven, maar verder wordt met geen woord van tuberculozen gerept.

Onbegrijpelijk, dat mensen die regelmatig met een dergelijke patient in contact kwamen, tegelijkertijd in de kruidenierswinkel de klanten aan etenswaren mochten helpen.

Op 13 augustus 1926 vertrekt Dirk Kater met zijn enig overgebleven jongste dochter Aagje naar Amsterdam. Bij de fa. Hakvoort kreeg hij ontslag omdat er onvoldoende werk was en werd handelsagent in teerproducten.

Of het niet genoeg is krijgt hij van de generale commissie der Zuiderzee-steunwet op 5 juni 1928 bericht, dat de aanvrager niet in de omstandigheid verkeert, dat hem als gevolg van de afsluiting der Zuiderzee de nodigemiddelen ontbreken om in zijn levensonderhoud en dat van zijn gezin te voorzien.

Besluit: dat zij de gevraagde tegemoetkoming op grond van de Zuiderzeesteunwet niet kan honoreren. (nr 1808 dossier 1942.1)

was getekend G.F.H. Houben, secretaris.

Het is een onderzoek waard op welke gronden dit besluit werd genomen.

De laatste Kater

Anna Cornelia heette ze en overleed 30 september 1950 op 65 jarige leeftijd.

Zowel haar vader als haar moeder waren Katers. De overgrootouders van haar vader waren dezelfde als de grootouders van haar moeder: namelijk

Pieter Sijmonsz Kater, scheepsb. mr. geb. 1755
gehuwd met Geertje Gdr. Raggars op 15 mei 1785

zoons uit dit huwelijk:

Klaas Pieterz, sloopstimmerman

geb. 1792 gest. 1833x30-1-1820

Neeltje Jorisdr Blauw

zoon uit dit huwelijk:

Pieter Klaasz, koopman

geb. 1820 gest. 1869-2-8-1840

Antje Cornsdr Nomes

zoon uit dit huwelijk:

Cornelis Frederik Pzn. winkelier huwde

geb. 1849 gest. 1921

Jan Pietersz., scheepsbouwmr.

geb. 1799 gest. 1867x20-7-1836

Maria Ch. Schmidt.

dr. uit dit huwelijk:

Theodora Jansdr

13-8-1882 geb. 1848 gest. 1930

dochter

Anna Cornilia Kater

geb. 21-4-1885

Ze was getrouwd met Johannes Schoonbergen en onderwijzeres op de Jan Nieuwenhuizen bewaarschool.

De laatste telg van een roemrijk scheepsbouwersgeslacht in deze stad.

Met dank aan:
de heren C.G. Nienhuis en M.H. Hoek voor hun medewerking !

--luchtfoto Monnickendam---

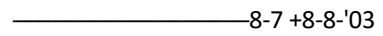
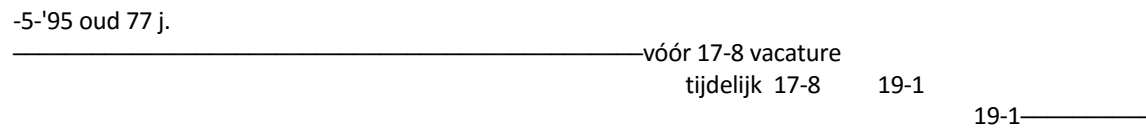
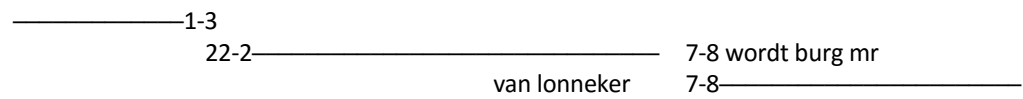
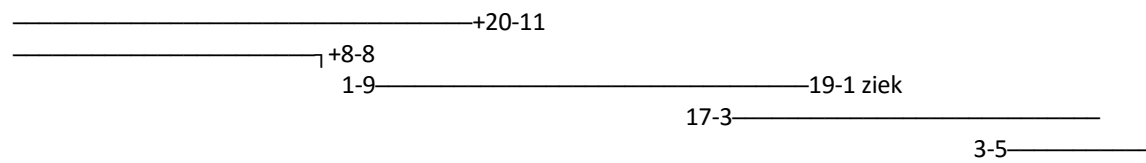
Bijlage I

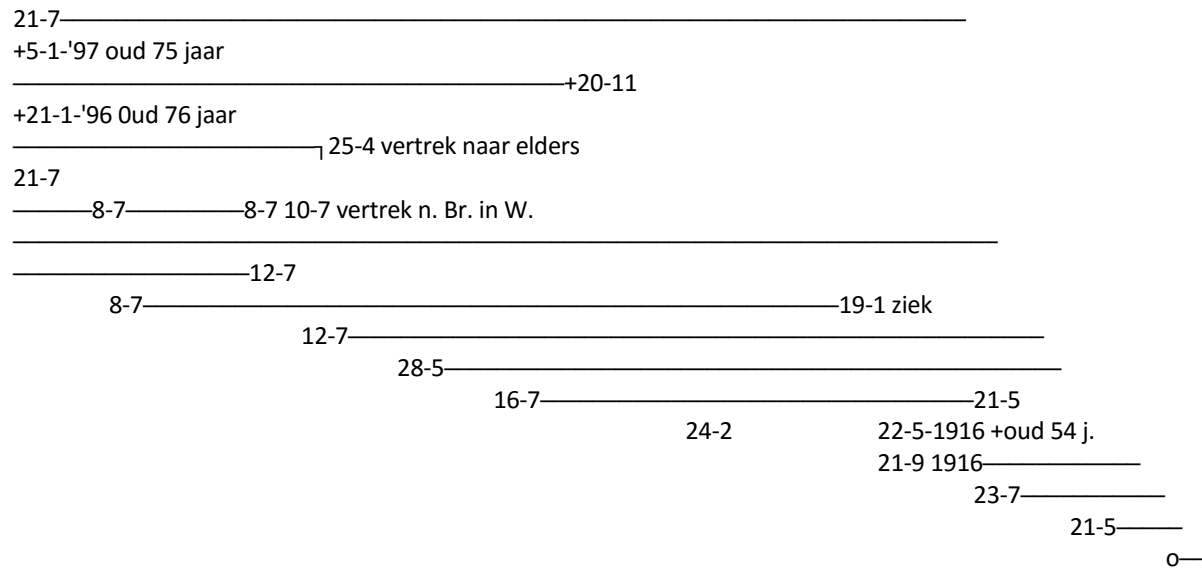
Samenstelling gemeentebestuur 1880-1920

	1880	1881	1882	1883	1884	1886	1887	1888	1891	1893		
Wethouders	vanaf											
Merens, M. Corn.	6-9-'47	-----								27-1		
Sligcher, Adriaan	13-4-54	-----	11-1									
Boerlage Th. Fr.		21-3	-----	16-5	(vertrek n. elders)							
Thierns, Pieter L.		tijdelijk	2-9	---	4-6							
Sligcher, Willem									20-4	-----		
Kater, Pieter Jzn.												
Stam, Mattheus												
Waal, Pieter de												
Neijzen, Jac.												
Secretarissen												
Bertoen, Pieter	25-10-'60	-----										
Versteeg Jr.,J.												
Cock, H. ter												
Ontvangers												
Costerus, Nic.	22-4-'43	-----					31-12(+22					
Maanen, L.R.Th. van									4-12	----		
Cock, H. ter												
Mol, J.												
Raadsleden												
Nooij Frans	4-11-'26			+31-1	(oud 89 j. tot 1-1-1881 burg.mr)							
Sligcher, Adriaan	27-10-'35	-----	+11-1									
Merens, M.C.	14-10-'43								+27-1			
Beers, W. van	17-08-'64				4-6	(vertrek n. elders)						
Man, D.	10-10-'65	6-9	(+3-7-1883 68j.)									
Boerlage, Th. Fr.	14-08-'67				4-6	(vertrek n. elders)						
Thierens, Pieter L.	15-02-'70				+24-10	(oud 76 j.)						
Blankevoort, Corn.	6-9				27-7	(art.24 gem. wet. uitv. werken Sligcher, P.			21-3	14-7 (gedep. staten)		
Kater, Pieter Jzn.			12-4	-----								
Haas, Corn. de				30-8			2-8	teruggetr.				

Bijlage 1 blad 2

1897 1899 1900 1901 1903 1908 1909 1910 1915 1917 1918 1919 1920

Bijlage II

Jaarwedde gem. ambt.	1891	1901	1906	1911	1914	1916	1917	1919	1920	1921
Burgemr	700.-	900.-	900.-	1000.-	1000.-	1100.-	1500.-	3000.-		
Secrtaris/ambt B.S.	700.-	900.-	900/100.-	900/100	925.-	925.-	1000.-	1400.-	2800.-	
Ontvanger	700.-	700.-	700.-	700.-	700.-	700.-	700.-	1200.-		
Schoolhoofd (vrije woning)	1100.-	1050.-	1050.-	1175.-	1175.-	1300.-	1300.-	1300.-	2660.-	
Onderwijzers	700/1000.-	700/1000.-	850/1000.-	925/1025	1000/1025	1075/			2330/2470	
onderwijzeres	650.-	500.-	575.-	600.-	650.-	725.-		1630.-		
Gem. arts (twee in 1901)	1000.-	500/700.-	800.-	800.-	800.-	800.-	800.-	1200.-	1200.-	
Vroedvrouw	350.-	350.-	350.-	350.-	350.-	400.-	400.-	600.-	600.-	800.-
Gem. bode	300.-	300.-	300.-	400.-	400.-	500.-	500.-	500.-	1200.-	

Bijlage III

Hoofdelijke omslag over netto belastbaar inkomen in de gem. Monnickendam (over 1893)

1e en 2e klasse geen

3e klasse inkomen *f* 25.000,- tot *f* 20.000,-, heffing 3% (correctie minus 9%)

P. Sligcher *f* 615,75

4e, 5e en 6e klasse geen

7e klasse inkomen *f* 10.000,- tot *f* 9.000,-, heffing 2 3/4 % (minus dito correctie)

J. Bark *f* 238,60

8e klasse inkomen *f* 9.000,- tot *f* 8.000,- heffing 2 3/4 % (idem)

W. Sligcher en A. Wijhenke beiden *f* 214,20

9e klasse geen

10e klasse *f* 7.000,- tot *f* 6.000,-, heffing 2 3/4 % (idem)

J. Groot Pzn en L.P. Sligcher beiden *f* 162,20

11e klasse *f* 6.000,- tot *f* 5.000,-, heffing 2 3/4 % (idem)

J.R. Boerlage, D. Costerus en A.N. Teengs *f* 137,70

12e klasse *f* 5.000,- tot *f* 4.000,-, heffing 2 1/2 % (idem)

Wed. P. Stam, D. Ubbels, M. Niemeijer en P. Nooij *f* 103,70

13e klaaase *f* 4.000,- tot *f* 3.000,-, heffing 2 1/2 % (idem)

J.C. de Boer, At. Dekker, Rt Donker, H. van Ringh, P. de Ruiter, Jn. Spaans, Wed. C. Spaans, Jan Lakeman Dzn *f* 79,50

14e klasse *f* 3.000,- tot *f* 2.500,-, heffing 2 1/2 % (idem)

N. Costerus, P. Laan H. van Aken, Wed J. Buddingh, Wed Jb. Kroon, Muus Groot, Jb. Molenaar, A. van de Nes, Jan Rus, G. de Ridder, Kl. Sluis, K. Tessel, D. Voogd, Jac. de Wit, D.

Witmond, S. Witmond, Chr. Volmar *f* 62,75

15e klasse *f* 2.500,- tot *f* 2.000,-, heffing 2 1/2 % (idem)

St. Bart, Ac. Beets, J.C. Beets, G. Bloem, C. de Boer, J. Groot Wzn, C. de Haas, H.J. Hartgerink, Wed. M. Sluis, K. Kater Czn, P. Kater Jr, K. Klaver Jr, S. Laan, J. van Leeuwen Azn, L.R.

Th. van Maanen, C. Nienhuis, J.A. Out, Th. Siermans allen *f* 50,90

Vervolg bijlage III

16e klasse *f* 2.000,- tot *f* 1.800,-, heffing 2 1/4 % (idem)

H.L. Bargman, Wed. M. de Jong, Jac. Groenewoud, L.C. Groot, H. Jonker Dzn, Jn. Kramer, C. Kuiper, Jacob Lakeamn Jr, Wed. S. Lammes, Wed. R. Mik, Wed. J. Olij, A. Oosterveld Dzn, Wed. C. Poel, J. Zeelte, K. van der Sluis, Chr. Stam, Johs de Wit Czn, H.L. Wubbe allen *f* 39,10

17e klasse *f* 1.800,- tot *f* 1.600,-, heffing 2 1/4 % (idem)

C. van Beers, N. Blankevoort, P. Boom, D. Brinkkemper, A. Doncan, P. de Jong, W.L. Koopmans, P. Mesjes, J.M.L. Mesker, Jac. Neijzen Pzn, C. Nooij, J. Pauw, P.J. Verdam, Joh. de Wijs, Chr. Sistermans allen *f* 35,20

18e klasse *f* 1.600,- tot *f* 1.400,-, heffing 2 1/4 % (idem)

Henr. Bakker, Jan v. Beers, J. Boerlage Dzn, Wed. K. Dorland, J. Kater Kzn, P. Karm,elk, H. Cornelissen, Jac. Klaver, A.E. Leuw, G. Schuitemaker, G. Sistermans, K. v. Stelten, A.L. Thierens, J.C. Veerman, Wed. J. Veltrop, J.C. Dekema allen *f* 31,-

19e klasse *f* 1.400,- tot *f* 1.200,-, heffing 2 1/4 % (idem)

T. Rinses, Sn, Bant, P. Blankevoort, Jn. Koel, Wed. de Moes, B. Pronk, J. Oosterveld Dzn, Hohn Visser (Purmer) W. Blankevoort Rzn, Pn. Neefjes, P. Hoek, Spaans, Petrus v.d. Nes allen *f* 26,75

20e klasse	<i>f</i> 1.200,- tot <i>f</i> 1.000,-	heffing dito,	22 personen	<i>f</i> 24,75
21e "	" 1.000,- " " 950,-	" 2% 25 "	" "	" 17,60
22e "	" 900,- " " 800,-	" "	23 "	" 15,45
23e "	" 800,- " " 700,-	" "	14 "	" 13,90
24e "	" 700,- " " 600,-	" "	16 "	" 11,80
25e "	" 600,- " " 500,-	" "	18 "	" 9,90
26e "	" 500,- " " 400,-	" "	12 "	" 8,10
27e "	" 400,- " " 300,-	" "	30 "	" 6,30
28e "	" 300,- " " 200,-	" "	19 "	" 4,45
29e "	" 200,- " " 100,-	" "	42 "	" 2,25
Totaal aantal personen	1e klasse t/m 29e klasse	340		

Alleen deze 340 personen (die boven *f* 100,- per jaar verdienen) hadden stemrecht.

Het totaal belastingbedrag waarvoor zij werden aangeslagen was *f* 9.469,38

Bijvoegsel "de Monnikendammer" nr 16 dd 22 april 1893

Bijlage VI

Havengebruik door:	Vissersvaartuigen		Zeilvaartuigen		Stoom- motorboten		
	aantal	m3 inhoud	aantal	m3 inhoud	aantal	m3 inhoud	
1900	2.167	40.000	660		10.282	16	975
1901	1.079	21.580	554		9.976	28	1.370
1902	870 (1)	17.300	522		8.320	27	1.279
1903	847	16.800	525		11.505	26	1.420
1904	729	13.000	712		10.303	35	1.837
1905	712	12.800	551		11.427	36	1.677
1906	762	15.000	557		12.025	50	2.268
1907	683	12.330	487		10.655	65	2.699
1908	659	13.000	471		10.836	114	3.352
1909	677	13.000	563		10.689	318	5.617
1910	676	13.500	385		9.749	123	3.545
1911	687	13.700	304		8.413	98	3.476
1912	671	13.500	383		9.143	142	4.107
1913	727	15.500	260		7.700	153	3.940
1914	610	12.000	268		8.120	112	3.000
1915	734	14.700	350		8.749	139	2.857
1916	640	12.600	442		30.290	412	24.460
					watersnood		watersnood
1917	722	13.440	505		24.842	91	3.734
1918	714	14.280	384		18.627	47	1.993
1919	644	12.880	317		14.805	94	3.372
1920	485	9.700	310		14.441	99	2.784

(1) grote terugval haringvangst.

Voor 't jaar 1900 werd het aantal schepen opgegeven dat jaarlijks de sluis in de kloosterdijk passeerde!

Bijlage VII

Markten overzicht jaar	jaarmarkten			kaas-	aangevoerd					
	runder-	lammer-	varkens-		runderen	lammeren	kaas			
	p. week	aantal	p.st		aantal	p.st.	kg's	50 kg		
					fl.	fl.	fl.			
1889	3	2	1		281	1.400				
1890	3	2	1		370	1.138				
1891	3	3	1		309	1.013				
1892	3	3	1		526	985				
1893	3	4	1		141	893				
1894	3	4	1		333	1.519				
					oprichting V.V.V. dd. 21-03-1895.					
1895	3	4	1	52	578	120	1.508	14.-	26.112	21
1896	3	4	1	52	550	120	2.000	14.-	42.000	20
1897	3	4	1	52	452	110	1.624	12.-	30.467	20
1898	3	4	1	52	548	115	1.463	14.50	38.453	20
1999	3	4	1	52	467	115	1.717	13.50	20.275	21
1900	3	4	1	52	449	120	2.072	15.-	19.431	24
1901	3	4	1	52	400	110	1.755	15.-	19.500	23
1902	3	4	1		379	125	1.180	15.-	gestopt	
1903	3	4	1		442	130	1.002	16.-		
1904	3	4	1		505	130	1.247	18.-		
1905	3	4	1		446	135	1.379	19.-		
1906	3	4	1		499	180	1.696	23.-		
1907	3	4	1		498	180	1.655	23.-		
1908	2	4	-		488	180	2.076	20.-		
1909	2	4	-		470	180	1.544	20.-		
1910	geen opgave				521	200	1.115	24.-		

vervolg Bijlage VII

Markten overzicht jaar	jaarmarkten runder- lammer- varkens- kaas-	runderen p. week	lammeren		kaas		kg's	50 kg
			aantal	p.st.	aantal	p.st.		
				fl.	fl.	fl.		
1911	geen opgave			449	200	1.188	24.-	
1912				408	200	1.122	24.-	
1913				433	275	858	29.-	
1914				536	290	1.055	32.-	
1915	vanaf dit jaar werd er geen markt meer gehouden (wereldoorlog)							
1916								
1917								
1918								
1919					92	269		
1920	geen opgave							

Bijlage VIII

Besmettelijke ziekten	Typhus	Roodvonk	Diphtherites	Influenza	Spaanse griep	overleden
1890	-	-	-	-	veel	geen opvage
1891	-	-	-	-	-	tot 1915
1892	-	-	-	-	-	
1893	-	-	-	-	-	
1894	-	-	-	-	-	
1895	2	-	div.	-	-	
1896	-	-	div.	-	-	
1897	1	6	6	-	-	
1898	2	-	3	-	-	
1899	2	-	-	-	-	(82 gev. v. mazelen)
1900	-	2	-	-	-	
1901	2	-	1	-	-	
1902	1	-	-	-	-	
1903	4	1	-	-	-	
1904	2	3	-	-	-	
1905	-	3	-	-	-	
1906	1	23	3	-	-	
1907	3	4	-	-	-	
1908	8	3	2	-	-	
1909	3	1	-	-	-	
1910	7	1	2	-	-	
1911	24	1	3	-	-	
1912	2	5	2	-	-	
1913	2	3	4	-	-	

vervolg Bijlage VIII

Besmettelijke ziekten	Typhus	Roodvonk	Diphtherites	Influenza	Spaanse griep	Overleden
1914		8 (4 para-)	1	-	-	-
1915		3	1	-	-	2
1916		-	3	5	-	-
1917		1	2	-	-	-
1918		2	2	4	-	veel 16 (14 Spaanse griep)
1919		1	-	-	-	-
1920		3	1	-	-	-
1921		2	1	9	-	-

Bijlage IX

	Bevolking	Begraven: Overleden	Alg. begr. pl.	R.K. begr. pl.	Joodse begr. pl.	totaal
op 31 dec.		in 't jaar				
1889	2.741	51	36	14	1	51
1890	2.744	57	48	14	3	65
1891	2.802	47	35	10	-	45
1892	2.720	42	31	19	-	50
1893	2.760	38	29	12	1	42
1894	2.709	28	22	11	-	33
1895	2.657	49	35	19	-	54
1896	2.632	48	40	17	-	57
1897	2.622	45	35	10	1	46
1898	2.619	47	45	9	2	56
1899	2.593	44	27	22	-	49
1900	2.605	39	32	14	-	46
1901	2.600	41	41	6	1	48
1902	2.566	41	32	11	1	44
1903	2.526	33	29	7	1	37
1904	2.504	36	23	15	-	38
1905	2.488	28	18	12	1	31
1906	2.504	42	32	17	-	49
1907	2.441	43	30	14	-	44
1908	2.446	27	19	12	-	31
1909	2.454	24	19	4	1	24
1910	2.410	27	18	6	-	24
1911	2.376	32	23	9	1	33
1912x	2.348	30	21	8	-	29

vervolg **Bijlage IX**

	Bevolking	Begraven: Overleden		Alg. begr. pl.	R.K. begr. pl.	Joodse begr. pl.	Totaal
op 31 dec.							
1913	2.393	37		32	7	-	39
1914	2.435	24		16	11	1	28
1915	2.407	23		20	5	-	25
1916	2.512	41		36	16	1	53
1917	2.485	41		31	15	-	46
1918	2.445	54 griep	42		15	2	59
1919	2.474	30		25	11	-	36
1920	2.504	43		33	11	-	44
laagste bevolkingsaantal (1912)							

Bijlage X

Aantal leerlingen	Openbaar-onderwijs lager			m.u.l.o			Chr. school			R.C. school			Totaal			
	J	M	TOT.	J	M	Tot.	herh.-			J	M	Tot.		j. m. t.		
							M	V	Tot.							
1902	79	74	153	6	3	9			2	50	33	83	62	64	126	373
1903	76	77	153	4	4	8			-	49	38	87	61	54	115	363
1904			149					10		6			87		115	geen verslag 367
1905	79	75	154	4	3	7			3	43	40	83	59	45	104	351
1906	80	75	155					6		13			42	32	74	59 52 111 R.C. 359
1907	72	76	148		5		4	4	8	47	35	82	62	67	129 (7e klas)	372
1908	85	75	160	4	4		7	6	13	56	40	96	63	66	129 (7e klas)	402
1909	82	79	161	8	8		4	9	13	50	41	91	56	68	124 (7e klas)	397
																herh. onderw.
1910	75	77	152	8	1	9	7	5	12	44	38	82	49	70	119 3 5 8	382
1911	72	80	152	4	4	8	8	1	9	36	38	74	45	61	106 7e klas	349
1912	75	68	143	3	9	12	6	5	11	30	32	62	46	59	105 opgeheven	333
1913	69	72	141	3	6	9	3	2	5	33	33	66	47	61	108 n. Bergen	329
1914	78	74	152	5	6	11	6	6	12	27	37	64	42	62	104	343
1915	77	69	146	9	3	12	5	7	12	25	38	63	41	56	97	330
1916	81	76	157	7	7		6	4	10	24	45	69	43	59	102	345
1917	73	78	151	5	3	8	5	3	8	27	45	72	40	58	98	337
1918	69	77	146	13	8	21	5	11	16	35	44	79	42	58	100	362

vanwege spaanse griep scholen gesloten van 2 t/m 25 nov. '18

J = jongens M = meisjes

Bijlage XI

Huurcontracten : afgesloten door scheepsbouwmeesters van werf I en II met de vissers voor de verhuur van botters of kwakken voor die tijd van 2 tot 13 jaren
 Werf I: de fa. Gebr. Kater, later (na 1894) Pieter Jansz. Kater gelegen aan de Havenstraat van 1880-1900

Acte	dd.	visser	plaats	soort	gebouwd op werf	termijn	huur- som	huur
9.222	28-12-'80	Jacob Tamesz. Kwakman	V'dam	kwak I	10 j.	f 1.275.-		
9.302	25-02-'81	Trijntje Tuip wede C. Sier	V'Dam	kwak I	4 j.	450.-		
9.502	11-04-'82	Jacob Jbzn. Tuip	V'dam	kwak I	10 j.	1.200.-		
9.630	13-02-'83	Corn. Jansz. Sier	V'dam	kwak I	6 j.	705.-		
9.655	05-04-'83	Jan Tamesz Kwakman	V'dam	kwak I	8 j.	980.-		
9.697	06-07-'83	Jacob Klaasz. Schilder	V'dam	kwak II	6 j.	705.-		
9.781	12-01-'84	Jan Keizer Cornsz.	V'dam	kwak II	7 j.	840.-		
9.856	08-05-'84	Jacob Cornsz. Sier	V'dam	kwak II	7 j.	840.-		
9.892	19-08-'84	Willem Alberts Koning	M'dam	kwak II	7 j.	772.-		
9.918	25-10-'84	Evert Cornsz. Kwakman	V'dam	kwak II	9 j.	1.052.50		
9.935	24-12-'84	Thomas Veerman Cornsz.	V'dam	kwak I	8 j.	980.-		
9.971	04-04-'85	Andries Klaasz. Kes	V'dam	kwak I	5 j.	575.-		
10.001	15-05-'85	Louw Sul	V'dam	kwak I	10 j.	1.275.-		
10.030	06-08-'85	Jan Kieft	V'dam	kwak II	6 j.	705.-		
10.031	07-08-'85	Albert Cornsz. Sier	V'dam	kwak II	7 j.	840.-		
10.036	22-08-'85	Jan Keijzer Jansz.	V'dam	kwak I	6 j.	705.-		
10.077	29-12-'85	Klaas Cornsz. Steur	V'dam	kwak I	9 j.	1.125.-		
10.083	23-01-'86	Jacob Molenaar Jansz.	V'dam	kwak I	10 j.	1.275.-		
8	30-06-'86	Jan Koning Jbzn.	V'dam	kwak I	7 j.	772.50		
111	27-12-'86	Pieter de Waart Jbzn.	Marken	botter I	10 j.	1.275.-		

vervolg **Bijlage XI**

Werf I: de fa. Gebr. Kater, later (na 1894) Pieter Jansz. Kater gelegen aan de Havenstraat van 1880-1900

Acte	dd.	visser	plaats	soort	op werf	termijn	gebouwd som	huur
112	28-12-'86	Dirk Bien echtge. J. Korjanus V'dam t.b.v. Bruin Sul Harmensz.	kwak	I	13 J.	f 1.672.50		
113	28-12-'86	Dirk Bien Albertsz.	V'dam		kwak	I	11 J.	1.430.-
114	28-12-'86	Bruin Kok Dirkszn. V'dam			kwak	I	12 J.	1.590.-
136	14-02-'87	Jacob Visser Pzn.	V'dam		kwak	I	9 J.	1.052.50
243	06-08-'87	Corn. Klaaszn. v. Altena Marken	botter	I	5 J.	575.-		
815	12-05-'90	Hendrik Hendrz. Guijt	V'dam		kwak	I	11 J.	1.430.-
835	06-06-'90	Evert Bruinsz. Kok V'dam			kwak	I	8 J.	910.-
905	12-05-'90	Jacob Jbnz. Tuij (Bokkie) V'dam			kwak	I	7 J.	840.-
937	24-12-'90	Jacob Sijmons. Schilder V'dam			kwak	I	9 J.	1.052.50
969	19-02-'91	Pieter Hendriksz. Veerman V'dam			kwak	I	8 J.	910.-
1.005	22-04-'91	Bruin Jansz. Keijzer	V'dam		kwak	I	4 J.	390.-
1.034	05-06-'91	Jacob Jbnz. Kwakman	V'dam		kwak	II	9 J.	1.125.-
1.091	30-09-'91	Dirk Dirksz. Kwakman	V'dam		kwak	I	5 J.	575.-
1.094	03-10-'91	Willem Hendriksz. Steur	V'dam		kwak	I	9 J.	1.125.-
2.392	14-05-'98	" " " Vd 239 V'dam			kwak	Huizen	9 J.	1.125.-

vervolg **Bijlage XI**

Werf II: Klaas Cornsz. Kater, later Cornelis de Haas gelegen aan 't prooijen aan het eind van de Grootenoord

Acte	dd.	visser	plaats	soort	op werf	termijn	gebouwd som	huur	huur
9.222	11-06-'80	Jacob Fokkesz. Post	Urk	kwak	II	10 j.	f 1.275.-		
9.297	15-02-'81	Evert Bootsman	V'dam	kwak	II	8 j.	826.-		
9.383	06-03-'81	Albert Prins	Durg'dam	botter	Edam	4 j.	225.-		
9.470	17-02-'82	Hein Tamesz. Kwakman	V'dam	kwak	II	8 j.	1.006.25		
9.538	07-06-'82	Klaas Jansz. Kras	V'dam	kwak	II	5 j.	575.-		
9.778	29-12-'83	Klaas Evertsz. Smit	V'dam	kwak	I	4 j.	450.-		
9.889	16-08-'84	Frederik Schilder	V'dam	kwak	I	10 j.	1.275.-		
9.936	27-12-'84	Gebr. E. en C. Smit	V'dam	kwak	II	10 j.	1.327.50		
9.972	04-04-'85	Cornelis Kwakman	V'dam	kwak	II	11 j.	1.352.-		
10.029	06-08-'85	Jan Jansz. Schilder	V'dam	kwak	II	11 j.	1.430.-		
10.032	06-08-'85	Cornelis Cornelisz. Bootsman	V'dam	kwak	II	4 j.	390.-		
10.093	09-02-'86	ALbert Klappe	V'dam	kwak	II	5 j.	287.-		
10.110	25-03-'86	Klaas Klaasz. Bruijs	V'dam	kwak	II	3 j.	244.-		
53	15-09-'86	Klaas Mattheus Hartendorp	Spaarndam	botter	II	2 j.	215.-		
173	23-04-'87	Adriaan Hoorn	Zaandam	botter	Edam	2 j.	215.-		
180	29-04-'87	Cornelis Hogenbirk	Huizen	botter	II	5 j.	575.-		
580	21-02-'89	Jan Cornsz. Molenaar	V'dam	kwak	II	9 j.	1.125.-		
583	25-02-'89	Albert Albertsz. Pooijer (jr)	V'dam	kwak	II	2 j.	182.-		
702	18-09-'89	Albert Maartensz. Post	Urk	botter	Nederl.	9 j.	540.-		
852	04-07-'90	Pieter Lammertsz. Westland	Huizen	botter	II	8 j.	940.-		
971	20-02-'91	Job Klaasz. Buis	V'dam	kwak	II	4 j.	390.-		
1.097	13-10-'91	Klaas Bruinsz. Tol	V'dam	kwak	II	12 j.	1.590.-		

vervolg **Bijlage XI**

Werf II: Klaas Cornsz. Kater, later Cornelis de Haas gelegen aan 't prooijen aan het eind van de Grootenoord

Acte	dd.	visser	plaats	soort	op werf	termijn	gebouwd som	huur- som	huur
1.141	02-01-'92	Jaap Hendriksz. Kwakman	V'dam	kwak	II	8 J.	f 1.275.-		
1.272	07-09-'92	Jan Wezelman	Nieuwendiep	kwak	II	5 J.	800.-		
1.650	28-06-'94	Jaap Klaasz. Smit	VD 275 V'dam	kwak	II	9 1/2 J.	1.200.-		
1.694	26-10-'94	Jan Cornsz. Tol	VD 196 V'dam	kwak	II	6 J.	352.50		
2.591	08-07-'99	Jan Sier (Jan Boer)	VD 134 V'dam	kwak	II	13 J.	750.-		
2.593	15-07-'99	Jaap Steur (Jijpert)	VD 140 V'dam	kwak	II	11 J.	1.430.-		
2.612	19-08-'99	Jan Willemsz. Zwarthoed	VD 196 V'dam	kwak	II	6 J.	325.-		
2.645	21-10-'99	Jacob ASchooker (Jaap Kors)	VD 521 V'dam	kwak	II	12 J.	795.-		

Huur in termijnen (of aflossingsschema ?) in *f*

	Totaal	1e j.	2e j.	3e j.	4e j.	5e j.	6e j.	7e j.	8 j.	9e j.	10 j.	11e j.	12e j.	13e j.
2 j.	215.-	110.-	105.-											
3 j.	330.-	115.-	110.-	105.-										
4 j.	450.-	120.-	115.-	110.-	105.-									
5 j.	575.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-								
6 j.	705.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-							
7 j.	840.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-						
8 j.	980.-	140.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-					
9 j.	1.125.-	145.-	140.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-				
10 j.	1.275.-	150.-	145.-	140.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-			
11 j.	1.430.-	155.-	150.-	145.-	140.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-		
12 j.	1.590.-	160.-	155.-	150.-	145.-	140.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-	
13 j.	1.655.-	165.-	160.-	155.-	150.-	145.-	140.-	135.-	130.-	125.-	120.-	115.-	110.-	105.-

vervolg Bijlage XI

De 48 schuiten, waarvan de maat was opgegeven,		werden op de volgende werven gebouwd:				
de open visschuiten of Volendammer kwak		stuks	I	II	elders	
lang 14.30 mtr, wijd 4.58 mtr, hol 2.02 mtr	17	11	5	1	Huizen	
lang 13.375 mtr, wijd 4.33 mtr, hol 1.87 mtr	25	8	17			
De open visschuiten of Marker sleepbotter						
lang 12.40 mtr, wijd 3.93 mtr, hol 1.72 mtr	2	2				
lang 12.00 mtr, wijd 3.90 mtr, hol 1.70 mtr	3		2	1		
lang 12.90 mtr, wijd 3.90 mtr, hol 1.70 mtr	1			1	Edam	
			48		21	24 3